TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Sledování vývoje grafomotoriky u vybrané skupiny dětí

Diplomová práce

Studijní program: M7503 – Učitelství pro základní školy
Studijní obor: 7503T047 – Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Autor práce: **Lucie Vavřichová**
Vedoucí práce: PhDr. Jana Johnová, Ph.D.

Liberec 2018

Technická univerzita v Liberci
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: **2016/2017**

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení:	**Lucie Vavřichová**
Osobní číslo:	**P13000496**
Studijní program:	**M7503 Učitelství pro základní školy**
Studijní obor:	**Učitelství pro 1. stupeň základní školy**
Název tématu:	**Sledování vývoje grafomotoriky u vybrané skupiny dětí**
Zadávající katedra:	**Katedra primárního vzdělávání**

Zásady pro vypracování:

Cíl práce:
Výběr skupiny předškoláků a sledování jejich vývoje grafomotoriky v předškolním věku a po zahájení školní docházky
Metody:
metoda pozorování, rozhovoru, pořizování fotografií, dotazníku, analýzy práce žáků
Požadavky:
a) studium odborné literatury
b) výběr výzkumné skupiny dětí
c) sledování žáků v průběhu předškolního období a po zahájení školní docházky
d) pořizování fotodokumentace
e) analýza práce žáků

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

SKUTIL, M., 2011. Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-778-7.
ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĎOVÁ, K., a kol., 2014. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., ISBN 978-80-262-0644-6.
VÁGNEROVÁ, M., 2012. Vývojová psychologie dětství a dospívání. 2. dopl. a přeprac. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2153-1.
BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V., 2011. Rozvoj grafomotoriky: Jak rozvíjet kreslení a psaní. Dotisk 1. vyd. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-0977-9.
BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V., 2011. Školní zralost: Co by mělo umět dítě před vstupem do školy. Dotisk 1. vyd. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-2569-4.

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Jana Johnová, Ph.D.**
Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání diplomové práce: **1. prosince 2016**
Termín odevzdání diplomové práce: **30. dubna 2018**

prof. RNDr. Jan Picek, CSc.
děkan

L.S.

Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická Technická univerzita v Liberci

doc. PaedDr. Jaroslav Perný, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 1. prosince 2016

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé diplomové práce PhDr. Janě Johnové, Ph.D. za čas, který mi věnovala během realizace a za velice podnětné připomínky. Psaní pod jejím vedením pro mě bylo velmi motivačním po celou dobu tvorby.

Také bych chtěla poděkovat mé rodině, příteli a přátelům, kteří mě podporovali po celou dobu studia a měli trpělivost v těžkých chvílích. Dokázali mě motivovat až do posledního ročníku studia a tolerovali mé slabé chvilky.

Nesmím opomenout ani paní učitelky z mateřské a základní školy, rodiče všech žáků a samotné žáky. Bez jejich spolupráce by tato studie nemohla vzniknout.

Anotace

Diplomová práce se zabývá vývojem grafomotoriky u vybrané skupiny dětí. Žáci byli vybráni v mateřské škole a sledování jejich úrovně probíhalo až do druhé třídy základní školy. Jejich vývoj v oblasti grafomotoriky byl analyzován. Další sledovanou oblastí bylo držení psacího náčiní z pohledu rodiče, pedagoga a výzkumníka. V neposlední řadě se diplomová práce zabývá způsoby rozvíjení grafomotoriky doma, v mateřské a základní škole.

V teoretické části je vysvětlen psychický vývoj dítěte od čtyř roků až do devíti, vývoj grafomotoriky, kreslení a psaní. V určeném věkovém rozmezí jsou v této části představeny správné pracovní návyky při psaní, včetně správných a špatných úchopů psacího náčiní praváků i leváků. Rozepsány jsou i kritéria hodnocení pro dítě průměrné, nadprůměrné a podprůměrné v oblasti grafomotoriky.

Praktická část popisuje metodiku realizace, šetření, jeho průběh a samotné účastníky studie. Také je vysvětlen vývoj grafomotoriky vybraných dětí a aspekty, které je mohly ovlivnit.

Klíčová slova

Grafomotorika

Vývoj

Dílčí psychické funkce

Předškolní období

Raný školní věk

Kresba

Psaní

Annotation

The diploma thesis deals with graphomotorial development of a selected group of children. The pupils were opted in a kindergarten and the observation of their level went until the second class of a primary school. Their development in the graphomotorial area was analysed. Other observed area was about holding a writing instrument from the point of view of a parent, pedagogue and researcher. Also, the diploma thesis deals with ways of developing the graphomotorics at home, in a kindergarten and in a primary school.

The theoretical part explicates the psychical development of a child from four years until nine years of age, the development of graphomotorics, drawing and writing. This part introduces the correct working habits for writing, including the correct and wrong grips of writing instruments for both right and left handed pupils of these ages. Criteria of evaluation of an average, above-average and below-average child are itemized for the area of graphomotorics.

The practical part describes the methodology of realisation, survey, its process and also the very participants of the survey. Lastly, the development of graphomotorics of the selected children and the aspects that could affect them are also explained.

Key words

Graphomotorics

Development

Partial psychical functions

Preschool period

Early school age

Drawing

Writing

Die Annotation

Die Diplomarbeit beschäftigt sich mit der Entwicklung der Grafomotorik bei der ausgewählten Gruppe von Kindern. Die Schüler wurden im Kindergarten ausgewählt. Die Beobachtung kindlicher Niveau ist bis der zweiten Klasse (Grundschule) verlaufen. Ihre Entwicklung im Gebiet der Grafomotorik wurde analysiert. Das nächste Gebiet, welches beobachtet wurde, war die Haltung der Schreibbedürfnisse aus der Eltern-, Pädagog- und Forscherperspektive. Die Diplomarbeit beschäftigt sich auch mit den Arten der Grafomotorikentwicklung zu Hause, im Kindergarten und in der Grundschule.

In dem theoretischen Teil wurde psychische Entwicklung des Kindes im Alter von vier bis neun Jahren erklärt. In diesem Alter wurden in diesem Teil richtige Arbeitsgewohnheiten beim Schreiben vorgestellt, auch richtige und schlechte Haltung der Hand beim Schreiben bei den Rechtshänder und den Linkshänder. Auch Kriterien für die Wertung für das durchschnittliche Kind, das überdurchschnittliche Kind und für das unterdurchschnittliche Kind im Bereich der Grafomotorik wurden ausgeschrieben.

Der praktische Teil beschreibt die Methodik der Realisation, den Untersuchungsverlauf und allein die Studie-Teilnehmer. Auch wurde die Entwicklung von der Grafomotorik bei ausgewählten Kindern erklärt und die Aspekten wurden erwähnt, welche die Kinder beeinflussen konnten.

Die Schlüsselworte

Die Grafomotorik

Die Entwicklung

Die einzelne psychische Funktionen

Der Vorschulischzeit

Das Frühschulalter

Die Zeichnung

Das Schreiben

Obsah

Seznam obrázků ... 11
Seznam grafů ... 14
Seznam použitých zkratek ... 15
Úvod ... 16
Teoretická část ... 17
1 Vývoj dítěte od tří do devíti let ... 17
1.1 Charakteristika předškolního a raného školního věku ... 17
1.2 Psychické dílčí funkce ... 18
1.2.1 Hrubá motorika ... 19
1.2.2 Jemná motorika ... 20
1.2.3 Zrakové vnímání ... 21
1.2.4 Vizuomotorická koordinace ... 22
1.2.5 Prostorové vnímání ... 23
1.2.6 Pozornost ... 24
1.2.7 Volní vlastnosti ... 25
1.2.8 Paměť ... 25
1.2.9 Vnímání a reprodukce rytmu ... 26
1.2.10 Lateralita ... 27
1.3 Grafomotorika ... 28
1.4 Školní zralost a připravenost ... 31
1.4.1 Školní zralost ... 31
1.4.2 Školní připravenost ... 32
2 Vývoj kresby a psaní u dětí od dvou do deseti let ... 33
2.1 Vývoj kresby a psaní ... 33
2.2 Pracovní návyky při kreslení a psaní ... 37
2.2.1 Výběr kreslicích a psacích potřeb ... 37
2.2.2 Poloha těla při kreslení a psaní ... 38
2.2.3 Úchop psacího náčiní ... 38
2.2.4 Postavení ruky při kreslení a psaní ... 39
2.2.5 Uvolnění ruky při kreslení a psaní ... 40

2.3 Leváctví ... 40
3 Diagnostika úrovně grafomotoriky ... 41
3.1 Kritéria hodnocení úrovně grafomotoriky ... 41
3.1.1 Uvolňovací grafomotorické cviky ... 41
3.1.2 Kresba mužské postavy ... 43
3.1.3 Skupina bodů a logická řada ... 43
3.1.4 Zobrazení psacího písma ... 45
Praktická část ... 48
4 Cíle a výzkumné otázky ... 48
4.1 Cíl ... 48
4.2 Výzkumné otázky ... 48
5 Metodologie ... 49
5.1 Použité metody ... 49
5.1.1 Případová studie ... 49
5.1.2 Pozorování ... 50
5.1.3 Dotazník ... 51
5.1.4 Rozhovor ... 52
5.1.5 Projektivní metody ... 53
5.2 Postup ... 54
5.2.1 Zahájení/Předvýzkumná opatření ... 54
5.2.2 Mateřská škola ... 55
5.2.3 Základní škola 1. třída ... 55
5.2.4 Základní škola 2. třída ... 56
5.3 Charakteristika výzkumných souborů ... 56
5.3.1 Rodiče ... 56
5.3.2 Učitelky ... 57
5.3.3 Jednotlivci ... 58
6 Výsledky šetření ... 59
6.1 Předškolní vývoj grafomotoriky optikou rodičů ... 59
6.2 Cílová skupina dětí ... 65

6.2.1 Andrejka 66
6.2.2 Jakub 73
6.2.3 Tomáš 79
6.2.4 Daniel 85
6.2.5 Deniska 92
7 Diskuse 98
Závěr 100
Seznam použitých zdrojů 102
Seznam příloh 104

Seznam obrázků

Obrázek 1 – Kresba lidské postavy, 3 roky, Bednářová, Šmardová 2011b, s. 33 29
Obrázek 2 – Kresba lidské postavy, 4 roky, Bednářová, Šmardová 2011b, s. 19 29
Obrázek 3 – Kresba lidské postavy, 5 let, Vágnerová 2012, s. 188 30
Obrázek 4 – Kresba lidské postavy, 6 let, autorka diplomové práce, 15. 1. 2018, Liberec 30
Obrázek 5 – Dlaňový úchop s palcem nahoru, grafomotorika.eu 33
Obrázek 6 – Dlaňový úchop s palcem dolů, grafomotorika.eu 33
Obrázek 7 – Hrstičkový úchop, grafomotorika.eu 33
Obrázek 8 – Zuby pily, Bednářová, Šmardová 2011a, s. 17 34
Obrázek 9 – Horní smyčka, Bednářová, Šmardová 2011a, s. 17 35
Obrázek 10 – Cvičení pro vizuomotorickou koordinaci, Bednářová, Šmardová 2011a, s. 21 ... 35
Obrázek 11 – Základní grafomotorické prvky 1, autorka diplomové práce, 15. 1. 2018, Liberec 36
Obrázek 12 – Základní grafomotorické cviky 2, autorka diplomové práce, 15. 1. 2018, Liberec 36
Obrázek 13 – Správná poloha těla při kreslení a psaní, Fasnerová 2012, s. 51 38
Obrázek 14 – Špetkový úchop levou a pravou rukou, Fasnerová 2012, s. 115 39
Obrázek 15 – Špatné úchopy pravou rukou, Fasnerová 2012, s. 115 39
Obrázek 16 – Špatné úchopy psacího náčiní levou rukou, Křišťanová 1190, s. 5 40
Obrázek 17 – Uvolňovací grafomotorické cviky, autorka diplomové práce, 2. 9. 2015, Liberec 42
Obrázek 18 – Skupina bodů a logická řada, autorka diplomové práce, 2. 9. 2015, Liberec 44
Obrázek 19 – Opis psacího písma 1, autorka diplomové práce, 2. 9. 2015, Liberec 45
Obrázek 20 – Opis psacího písma 2, autorka diplomové práce, 2. 9. 2015, Liberec 46
Obrázek 21 – Skupina bodů 1, Andrejka, 15. 9. 2015 67
Obrázek 22 – Skupina bodů 2, Andrejka, 25. 5. 2017 68
Obrázek 23 – Logická řada 1, Andrejka, 15. 9. 2015 68
Obrázek 24 – Logická řada 2, Andrejka, 25. 5. 2017 68
Obrázek 25 – Kresba pána 1, Andrejka, 15. 9. 2015 69
Obrázek 26 – Kresba pána 2, Andrejka, 16. 5. 2016 69
Obrázek 27 – Kresba pána 3, Andrejka, 21. 11. 2016 70
Obrázek 28 – Kresba pána 4, Andrejka, 18. 9. 2017 70
Obrázek 29 – Opis psacího písma 1, Andrejka, 8. 2. 2016 70
Obrázek 30 – Opis psacího písma 2, Andrejka, 21. 11. 2016 71
Obrázek 31 – Úchop psacího náčiní 1, Andrejka, 15. 9. 2015 72
Obrázek 32 – Úchop psacího náčiní 2, Andrejka, 25. 5. 2017 72

Obrázek 33 – Skupina bodů 1, Jakub, 7. 12. 2015 74
Obrázek 34 – Skupina bodů 2, Jakub, 25. 5. 2017 74
Obrázek 35 – Logická řada 1, Jakub, 7. 12. 2015 75
Obrázek 36 – Logická řada 2, Jakub, 25. 5. 2017 75
Obrázek 37 – Kresba pána 1, Jakub, 22. 10. 2015 76
Obrázek 38 – Kresba pána 2, Jakub, 8. 2. 2016 76
Obrázek 39 – Kresba pána 3, Jakub, 21. 11. 2016 76
Obrázek 40 – Kresba pána 4, Jakub, 12. 12. 2017 76
Obrázek 41 – Opis psacího písma 1, Jakub, 7. 12. 2015 77
Obrázek 42 – Opis psacího písma 2, Jakub, 21. 11. 2016 77
Obrázek 43 – Úchop psacího náčiní 1, Jakub, 15. 9. 2015 78
Obrázek 44 – Úchop psacího náčiní 2, Jakub, 25. 5. 2017 78
Obrázek 45 - Skupina bodů 1, Tomáš, 7. 12. 2015 80
Obrázek 46 – Skupina bodů 2, Tomáš, 13. 2. 2017 80
Obrázek 47 – Logická řada 1, Tomáš, 15. 9. 2015 81
Obrázek 48 – Logická řada 2, Tomáš, 13. 2. 2017 81
Obrázek 49 – Kresba pána 1, Tomáš, 15. 9. 2015 82
Obrázek 50 – Kresba pána 2, Tomáš, 16. 5. 2016 82
Obrázek 51 – Kresba pána 3, Tomáš, 13. 2. 2017 82
Obrázek 52 – Kresba pána 52, Tomáš, 18. 9. 2017 82
Obrázek 53 – Opis psacího písma 1, Tomáš, 7. 12. 2015 83
Obrázek 54 – Opis psacího písma 2, Tomáš, 21. 11. 2016 83
Obrázek 55 – Úchop psacího náčiní 1, Tomáš, 15. 9. 2015 84
Obrázek 56 – Úchop psacího náčiní 2, Tomáš, 25. 5. 2017 84
Obrázek 57 – Skupina bodů 1, Daniel, 15. 9. 2015 87
Obrázek 58 – Skupina bodů 2, Daniel, 13. 2. 2017 87
Obrázek 59 – Logická řada 1, Daniel, 15. 9. 2015 87
Obrázek 60 – Logická řada 2, Daniel, 13. 2. 2017 88
Obrázek 61 – Kresba pána 1, Daniel, 22. 10. 2015 89
Obrázek 62 – Kresba pána 2, Daniel, 16. 5. 2016 89
Obrázek 63 – Kresba pána 3, Daniel, 21. 11. 2016 89
Obrázek 64 – Kresba pána 4, Daniel, 18. 9. 2017 89
Obrázek 65 – Opis psacího písma 1, Daniel, 7. 12. 2015 90
Obrázek 66 – Opis psacího písma 2, Daniel, 13. 2. 2017 90
Obrázek 67 – Úchop psacího náčiní 1, Daniel, 15. 9. 2015 91
Obrázek 68 – Úchop psacího náčiní 2, Daniel, 25. 5. 2017 91
Obrázek 69 – Skupina bodů 1, Deniska, 7. 12. 2015 93

Obrázek 70 – Skupina bodů 2, Deniska, 25. 5. 2017 93
Obrázek 71 – Logická řada 1, Deniska, 7. 12. 2015 94
Obrázek 72 – Logická řada 2, Deniska, 25. 5. 2017 94
Obrázek 73 – Kresba pána 1, Deniska, 22. 10. 2015 95
Obrázek 74 – Kresba pána 2, Deniska, 8. 2. 2016 95
Obrázek 75 – Kresba pána 3, Deniska, 13. 2. 2017 95
Obrázek 76 – Kresba pána 4, Deniska, 12. 12. 2017 95
Obrázek 77 – Opis psacího písma 1, Deniska, 8. 2. 2016 96
Obrázek 78 – Opis psacího písma 2, Deniska, 13. 2. 2017 96
Obrázek 79 – Úchop psacího náčiní 1, Deniska, 15. 9. 2015 97
Obrázek 80 – Úchop psacího náčiní 2, Deniska 25. 5. 2017 97

Seznam grafů

Graf 1 – Nejvyšší dosažené vzdělání rodičů 56
Graf 2 – Věk začátku kresby dítěte 59
Graf 3 – Kreslí děti spontánně? 60
Graf 4 – Příležitosti ke kreslení 60
Graf 5 – Jak často děti kreslí 61
Graf 6 – Délka jedné kresby 61
Graf 7 – Dokončení kresby 62
Graf 8 – Průběh kresby 62
Graf 9 – Vyprávění o kresbě 63
Graf 10 – Správné držení tužky dle rodičů 63
Graf 11 – Oprava držení tužky rodiči 64
Graf 12 – Domácí aktivity pro rozvoj motoriky 65

Seznam použitých zkratek

apod. – a podobně

např. – například

popř. – popřípadě

s. – strana

tzn. – to znamená

tzn. – takzvaně

Úvod

V dnešní době jsou děti stále srovnávány s minulými generacemi a pohled na jejich vývoj a výchovu je spíše negativní. Často slýchám, že dnešní děti si neumí ani zavázat tkaničku, nejsou slušně vychované a svůj čas tráví pouze u televize a počítačů. Vždy mě zajímala objektivní úroveň dětí, které vyrůstají v čase plném technologií. Zajímalo mě, zda se opravdu chovají tak, jak je o nich dnes smýšleno.

Rozhodla jsem se sledovat vývoj skupiny dětí, u kterých byla zřetelná odlišná úroveň grafomotoriky. Vzhledem k tomu, že mé zaměření studia je první stupeň základní školy, chtěla jsem umět rozlišit dítě průměrné, podprůměrné a nadprůměrné. Díky odborné literatuře jsem dospěla k teoretickým poznatkům, poté bylo třeba je umět využít v praxi.

Teoretická část se zabývá psychickým vývojem dítěte předškolního a raného školního věku, vývojem jejich grafomotoriky, kreslení a psaní. Níže jsou také popsány pracovní návyky při psaní a úchopy psacího náčiní. Představena jsou také kritéria hodnocení pro děti nadprůměrné, průměrné a podprůměrné, která vycházejí z Jiráskova testu školní zralosti.

Hlavním cílem praktické části diplomové práce je výběr skupiny předškoláků a sledování jejich vývoje grafomotoriky v předškolním věku a po zahájení povinné školní docházky. K tomuto cíli se váží dvě výzkumné otázky. První otázka se zabývá tím, jaké představy mají rodiče o správném a nesprávném úchopu psacího náčiní. Druhá otázka se ptá, jakým způsobem je rozvíjena hrubá a jemná motorika dětí v domácím prostředí. Praktická část dále popisuje metodiku realizace, šetření a jeho průběh. Detailně jsou zde popsány děti z vybrané skupiny, jejich vývoj a výsledky v oblasti grafomotoriky a aspekty, které je mohly ovlivnit.

Dle mého názoru může diplomová práce sloužit začínajícím pedagogům v mateřské škole, aby dokázali rozeznat výše uvedené děti a mohli jim díky tomu poskytnout vhodnou péči. Dále by mohla být přínosná učitelům prvního stupně, především prvních a druhých tříd, kteří by měli umět pracovat s dětmi dle jejich potřeb. Každé dítě je individuální a je nutné poznat jejich úroveň, slabé a silné stránky a dle toho jim vybírat úkoly.

Teoretická část

1 Vývoj dítěte od tří do devíti let

Mezi třetím a devátým rokem věku prochází dítě obrovským množstvím změn nejen po fyzické stránce, ale i po stránce psychické. Právě psychické změny dítěte mezi třemi a devíti lety jsou pro tuto práci zásadní.

Psychické změny lze chápat jako proces, kdy vznikají, mění se nebo rozvíjejí psychické procesy a vlastnosti. Kdy probíhá jejich diferenciace a integrace, která se projeví v rámci celé osobnosti. Průběh může být plynulý, anebo může mít také formu vývojových skoků. Psychický vývoj zahrnuje několik dílčích oblastí, jež jsou ve vzájemné interakci, a existuje k nim řada faktorů, které jej ovlivňují. Můžeme jmenovat dva hlavní, jimiž jsou dědičnost a vliv prostředí. Dědičnost ovlivňuje především zpracování podnětů, tato složka se nazývá genotyp a v průběhu života se může buďto rozvíjet, stagnovat, anebo dokonce upadat. To, jakým směrem se bude ubírat, záleží na druhém faktoru, tedy vlivu prostředí. Této složce se říká fenotyp a ten je na rozdíl od genotypu velice proměnlivý. Mění se z hlediska intenzity, kvality i času. Příkladem může být zanedbané dítě, které má vrozené nadprůměrné dispozice, ale jeho schopnosti se nebudou rozvíjet, protože pro jeho způsob života nejsou potřebné (Vágnerová 2014, s. 11, 12).

1.1 Charakteristika předškolního a raného školního věku

Dítě se v těchto letech velmi mění. Každý jedinec je individuální a děti stejného věku se více či méně liší. Mezi začátkem a koncem tohoto období je viditelný obrovský skok u každého, a to ve všech oblastech jeho osobnosti. Zpočátku si dítě bezděčně hraje, poté si zkouší různé životní role a propracuje se až do role školáka, který se učí novým pravidlům, poznává nové kamarády i autority a pomalu si hledá své místo mezi vrstevníky i ve společnosti. O vývoji jeho rozumových schopností také nemůže být pochyb. Děti tohoto věku se zkrátka mění každým dnem.

Předškolní období

Dítě ve věku tří až šesti (sedmi) let se ocitá v předškolním období, nebo také v tzv. věku hry a v rámci přípravy na školu. Toto období je odlišné od ostatních hlavně v přechodu do další fáze, která tentokrát není určena jen fyzickým věkem, ale především sociálně – nástupem do první třídy.

Během tohoto období si dítě utváří vlastní sociální pozici a pohlíží na svět svým vlastním pohledem, který je v tomto období velice fantazijní. Často mu k pochopení souvislostí pomáhá

bohatá představivost. Pro toto období je také typické intuitivní chování, egocentrismus a ještě chybějící logické uvažování. Dítě v předškolním věku má potřebu zvládat věci samostatně a přesvědčovat samo sebe o svých kvalitách. Zároveň se začíná projevovat tzv. prosociální chování, což znamená, že si dítě hraje se svými vrstevníky, učí se sebeprosazování a zároveň se učí přizpůsobovat ostatním. Toto období se často nazývá věkem hry právě proto, že si dítě rádo hraje a zkouší si různé životní role (na maminku, na prodavačku, na paní učitelku apod.) (Vágnerová 2014, s. 177).

Raný školní věk

Období raného školního věku probíhá mezi šestým (sedmým) až devátým rokem života. Jak je již psáno výše, nástup do školy je zde důležitým sociálním mezníkem. Dítě se stává školákem a on i jeho okolí ví, že se mění něco podstatného. Nástup do školy lze chápat jako oficiální vstup do společnosti. To, jak dítě bude hodnotit jeho paní učitelka a později spolužáci, může mít na jeho budoucnost velký vliv. Proto se i dítě samotné snaží uspět a dokázat ostatním své kvality. Toto období je stěžejní nejen proto, že se dostává do nové sociální role, ale zároveň zde dosáhne základů vzdělanosti – naučí se číst, psát a počítat (Vágnerová 2014, s. 254, 255).

1.2 Psychické dílčí funkce

Psychickými dílčími funkcemi se myslí bazální funkce či psychické subfunkce, jež se rozvíjejí s psychomotorickým zráním dítěte. A všechny dílčí funkce musejí být rozvíjeny rovnoměrně k tomu, aby dítě bylo schopno bez obtíží kreslit, psát a rozvíjet svou grafomotorickou stránku.

Při psychologickém či pedagogickém vyšetření se tedy zjišťuje komplexní diagnóza, která rozpozná oblasti, v nichž došlo k nerovnoměrnému vývoji. Tyto oslabené oblasti mohou být nadále cíleně rozvíjeny tak, aby opět došlo k rovnováze a stejné úrovni dílčích funkcí. Pokud jsou některé oblasti méně rozvinuty, hovoří se o tzv. deficitu dílčích funkcí.

Sindelarová (1996, s. 4, 5) ve své publikaci Předcházíme poruchám učení přirovnává vývoj myšlení ke stromu. Základní schopnosti jsou podobné kmenu. Kmenem prochází veškeré schopnosti a dovednosti, ze kterých poté vyrůstají všechny větve. Ty jsou zásobárnou zkušeností, které dítě již získalo a z nich se nadále vyvíjí další schopnosti. Koruna na vrcholu stromu obsahuje komplexní schopnosti a dovednosti, např. čtení, psaní, počítání nebo řeč. *Zda strom, jeho koruna a větve dokážou odolávat větru, zda roste vzpříma nebo je nakloněn, zda roste harmonicky nebo nepravidelně, to vše záleží na tom, jak se vyvíjel jeho kmen a jakým způsobem se vytvářely jeho první kořeny* (Sindelarová 1996, s. 4, 5). Člověk je tedy schopný

rozvíjet své schopnosti, myšlení a učení jen do takové míry, jaké mu umožnily podmínky jeho prvních let života (Sindelarová 1996, s. 4, 5).

1.2.1 Hrubá motorika

Hrubá motorika znamená pohyb celého těla, jsou to pohyby velkých kloubů a velkých svalových skupin, ovládání a koordinace horních i dolních končetin a rytmizace pohybů. Právě z hrubé motoriky vychází pohyby při kreslení a psaní. Pokud dítěti tyto činnosti dělají potíže, je hrubá motorika jednou z prvních oblastí, kterou je dobré rozvíjet. Právě z hrubé motoriky vychází motorika jemná (viz kapitola 1.2.2 Jemná motorika) a z té konečně i samotná grafomotorika. Úroveň hrubé motoriky se dá celkem snadno zjistit a sice tak, že dítě pozorujeme při běžných činnostech. Všímáme si jeho chůze po rovném povrchu, nerovném povrchu, chůze po schodech, při běhu, skákání, seskakování, lezení, apod. Pokud se v těchto úkonech liší od svých vrstevníků (nedokáže je vykonat, bojí se), je třeba dítěti dopřát více pohybu, aby si vše mohlo osvojit, ať už doma samo, s rodiči, anebo s ostatními dětmi. Pokud má dítě i přesto potíže v koordinaci svého těla, je nutná konzultace s lékařem, rehabilitačním pracovníkem, či dalším odborníkem, který dítě vyšetří a doporučí další postup (Bednářová, Šmardová 2011b, s. 9).

Vývoj hrubé motoriky v předškolním věku

Na začátku předškolního věku by dítě mělo být již schopno ovládat základní pohyby svého těla, jako je např. chůze po rovném povrchu, chůze po schodech nahoru i dolů se střídáním nohou, chůze pozpátku, skoky sounož, kopání do míče, běh, jízda na tříkolce nebo stoj na jedné noze. Okolo čtvrtého roku již skáče na jedné noze a s pátým rokem přichází také přeskoky z jedné nohy na druhou. Ostatní pohyby se zdokonalují, zrychlují a zpřesňují (Bednářová, Šmardová 2011b, s. 9).

Vývoj hrubé motoriky v raném školním věku

Při nástupu do školy by dítě samozřejmě mělo ovládat pohyby, které jsou rozvíjeny v předškolním věku (viz kapitola Vývoj hrubé motoriky v předškolním věku), a to i v případě, že některé zvládne s obtížemi. Při jejich vykonávání by mělo dítě zažívat pocit radosti, cviky by měly být brány jako forma hry a v žádném případě by dítě nemělo zažívat pocit strachu z nezvládnutí, či riziko poranění se (Bednářová, Šmardová 2011b, s. 9).

Okolo šestého a sedmého roku dítě přestává upřednostňovat svou dominantní stranu při acyklických činnostech a dochází také k rozvoji kinestezie, což je rozvoj vnímání vlastního těla a pohybu. Dítě je schopné zopakovat pohyb horní končetiny a pozici těla v prostoru bez zrakové kontroly. Ke konci tohoto období dochází k velmi rychlému rozvoji osvojování

si nových pohybových činností, proto se tento čas nazývá zlatý věk motoriky. Dětem stačí jedna nebo jen několik málo ukázek k tomu, aby cvik zvládly úspěšně zopakovat. Jsou také schopny provádět i koordinačně náročnější pohybové činnosti, protože si uvědomují své tělesné schéma a již se jim rozvíjí prostorová orientace (Perič 2012, s. 24, 25).

1.2.2 Jemná motorika

Jak je již psáno výše (viz kapitola 1.2.1 Hrubá motorika), jemná motorika vychází z motoriky hrubé. Na rozdíl od ní zde nejde o pohyb velkých kloubů a svalů, ale naopak o pohyb kloubů a svalů malých, především tedy o pohyb prstů. Jemná motorika je potřebná pro uchopování předmětů, manipulaci s menšími předměty a později také pro kreslení a psaní. K rozvoji jemné motoriky můžeme použít téměř jakoukoli každodenní činnost, hry a aktivity, ve kterých se něčím manipuluje, něco tvoří apod. Mezi činnosti rozvíjející jemnou motoriku řadíme např. hry (skládání kostek, mozaik, puzzle, navlékání korálků, práce se stavebnicí, karetní a deskové hry), dále také sebeobsluhu (zavazování tkaniček, zapínání zipů, oblékání), domácí práce (přišívání knoflíků, zamykání, šroubování, vykrajování těsta, míchání), rukodělné práce (stříhání, malování, modelování, skládání, mačkání, lepení, vytváření tvarů z měkkého drátku) a další (Bednářová, Šmardová 2011b, s. 44–47).

Vývoj jemné motoriky v předškolním věku

Předškolní období je pro rozvoj jemné motoriky zásadní. V tomto období se jemná motorika rozvíjí nejvíce jak z hlediska kvantity, tak i z hlediska kvality. Dítě je ve fázi, kdy se snaží pomoci dospělým a napodobuje je. Pokud mu dospělí dají dostatek možností, jak si osahat některé věci a vyzkoušet různé činnosti, rozvoj jemné motoriky rychle stoupá. Často se tak ale bohužel neděje z obav, aby dítě něco nerozbilo, neublížilo si, nebo také proto, že činnosti dítěti trvají déle než dospělému, a proto si je dospělý raději udělá sám. Pro dítě je také důležité, aby vše, co dělá, mělo nějaký užitek nebo smysl. Pokud kupříkladu mamince vyrobí přáníčko, je žádoucí, aby si ho maminka alespoň na chvíli vystavila a tím motivovala dítě k další činnosti. Pokud ho uloží do šuplíku, ztrácí dítě chuť práci opakovat (Bednářová, Šmardová 2011b, s. 44–47).

Vývoj jemné motoriky v raném školním věku

V raném školním věku probíhá rozvoj jemné motoriky stále velmi intenzivně. Dnes je velmi diskutované téma, že činnosti, které uměly děti v určitém věku dříve, dnes již v tomto věku neumí. Je pravdou, že například zavazování tkaniček dělá potíže některým dětem ještě ve druhé třídě. Rozvoj v tomto období je hodně ovlivněn samotnou zkušeností dítěte, potažmo tedy tím, jak často přichází do styku s věcmi, které by mohly jeho jemnou motoriku rozvíjet.

Záleží tedy hlavně na rodičích a na tom, jaké příležitosti dítěti nabízejí. Ve školním prostředí se učitelé často snaží zařazovat do hodin stříhání, lepení, vyrábění věcí z různých materiálů, malování apod. Na konci tohoto období by dítěti neměla dělat problém manipulace s jemnými předměty, stříhání podle určeného okraje nebo jakákoli činnost při sebeobsluze.

1.2.3 Zrakové vnímání

Zrakové vnímání, nebo i zraková percepce, znamená dovednost rozlišovat zrakem předměty, barvy, později tvary, obrazce a také písmena. Rozvíjení zrakového vnímání je tedy součástí přípravy na výuku čtení a psaní. *Úkoly v oblasti výcviku zrakového vnímání jsou proto zaměřeny na nácvik srovnávání zrakem vnímaných objektů, na určování jejich shodných a rozdílných vlastností ve tvaru, velikosti, počtu a barvě. Dále rozvíjejí rozsah a rychlost přepojování pozornosti, prohlubují soustředění při zrakovém vnímání, cvičí zrakovou paměť, krátkodobou i dlouhodobou.* (Křivánek, Wildová 1998, s. 82). K tomu, aby se tato oblast dobře rozvíjela, potřebujeme mít vyzrálé následující schopnosti:

- rozlišování barev a tvarů – dítě je již při zápisu do první třídy zpravidla dotazováno na rozpoznávání různých barev i tvarů, často jim při zapamatování pomáhá přiřazení barvy k charakteristickému předmětu (např. žlutý jako sluníčko), takto se postupně učí i různé odstíny barev,
- zraková diferenciace – rozlišování a hledání rozdílů úzce souvisí s vnímáním, dítě musí rozpoznat předmět na základě jiné barvy, velikosti nebo umístění, často se používají řady s předměty/obrázky a dítě určí, co do řady nepatří a proč,
- zraková analýza a syntéza – skládání částí a rozkládání celků může být pro některé děti obtížné, *vnímání celku předchází vnímání dílčích částí* (Bednářová, Šmardová 2011a, s. 38), v praxi lze rozvíjet pomocí puzzlů, mozaik, skládanek apod.,
- zraková paměť – tato oblast velmi ovlivňuje další učení, mimo jiné umožňuje správné psaní, protože zapamatování a vybavení si tvaru písmena je velmi důležité, u dětí lze zrakovou paměť trénovat nejprve pomocí reálných předmětů, které si musí zapamatovat, poté pomocí předmětů, které jsou na obrázcích a nakonec pomocí něčeho abstraktního (puntíky, čáry, obrazce, apod.),
- rozlišování figur a pozadí – celek je vždy rozdělen na hlavní objekt, který nás zajímá, a na ostatní prvky a okolí, které pro nás nejsou tak důležité, musíme se tedy naučit roztřídit tyto obrazy a soustředit se na hlavní zrakový podnět, lze zkoušet popis obrázku, co je na něm hlavní, co je součástí pozadí, apod.,
- rozlišování inverzních prvků – inverzní prvek je prvek opačný, s touto oblastí mají nejvíce problém děti s dyslexií a dysgrafií, ale těžké je to i pro spoustu ostatních dětí,

nejprve začínáme s prvky úplně odlišnými (zraková diferenciace) a pomalu snižujeme rozdílnost, až se dopracujeme do této fáze, lehčí je pro dítě rozpoznat horno-dolní odlišnost než pravo-levou.

Na všech výše uvedených schopnostech se shodují autoři Bednářová, Šmardová (2011a, s. 37–39) i Křivánek a Wildová (1998, s. 82–84).

Vývoj zrakového vnímání v předškolním věku

Zrakové vnímání se rozvíjí samozřejmě daleko dříve než v předškolním věku. Zrak je jedním z nejdůležitějších smyslů pro člověka. Celý svět vnímáme pomocí zraku, a proto se také rozvíjí téměř neustále. Je důležité, aby se rozvíjely všechny dílčí skupiny zrakového vnímání, tudíž aby dítěti byly předkládány různé podněty. Dítě by se mělo během tohoto období naučit základní dovednosti ve všech oblastech.

Vývoj zrakového vnímání v raném školním věku

V období raného školního věku stále pokračuje velmi intenzivně rozvoj zrakového vnímání. Důležitý mezník je hned na začátku tohoto období, tedy zápis do první třídy, kdy je sledována úroveň dítěte v této oblasti. Dítě by mělo rozpoznat základní barvy a odstíny (například světle zelená, tmavě modrá) a přiřadit je k typickým předmětům (modrý mrak, žluté sluníčko). Dále by mělo mít rozvinutou zrakovou diferenciaci. To znamená, že pozná, co nepatří do řady (například všechna trička jsou pruhovaná a jedno puntíkované), a také, že určí stejné a odlišné dvojice, a to včetně inverzních prvků s horizontální a s vertikální polohou. Dále by mělo dítě dokázat složit obrázek z několika částí a rozlišit figuru a pozadí – lze použít obrázek podmořského světa, kde plují různá zvířátka a přes ně jsou vlnky znázorňující vodu. Zraková paměť se často zkouší pomocí obrázků, které se dítěti předloží, po limitu se zakryjí a dítě je vyjmenovává. Zápisy do prvních tříd jsou ale různé a probíhají různými způsoby. I nároky na dítě má každá škola jiné, ale rámcově by měla prověřit tyto základní dovednosti (Bednářová, Šmardová 2011a, s. 37–41).

Již v začátcích tohoto období se dítě musí naučit záměrné vedení očních pohybů zleva doprava a shora dolů – to jsou základy pro budoucí psaní i čtení. Po celou dobu tohoto období dítě stále rozvíjí své zrakové vnímání, které je nedílnou součástí našeho života. Zrakové vnímání je samozřejmě důležité i pro psaní, kdy zrakem kontrolujeme, zda máme správné tvary, pořadí, velikost i sklon písmen.

1.2.4 Vizuomotorická koordinace

Aby dítě mohlo kreslit a později psát, musí být schopno souhry zejména mezi okem a rukou – tedy vizuomotorické koordinace. Ta úzce souvisí s rozvojem jemné motoriky,

grafomotoriky, zrakové diferenciace, zrakové analýzy a syntézy, prostorové orientace. Koordinace zraku a rukou má vliv na každodenní činnosti, sebeobsluhu, kreslení, psaní, zejména přepis textu a další (Bednářová, Šmardová 2011a, s. 21). Její úroveň se dá zjistit v různých úkolech, např. jednotažných cvicích, kdy je dán jednoduchý obrázek, který je nakreslen jedním tahem a úkolem je ho také jednotažně obtáhnout. Protože je stopa předem určena, musí oko a ruce velmi dobře spolupracovat, aby se tužka stále držela linie. Není zde žádoucí obtahovat v krátkých úsecích a dbát přitom na přesnost. Je naopak nutné vést děti k plynulému, rychlejšímu a nepřerušovanému tahu a nabádat je, že menší nepřesnosti jsou naprosto v pořádku (Bednářová, Šmardová 2011a, s. 21).

Vývoj vizuomotorické koordinace v předškolním věku

Vývoj vizuomootrické koordinace je nezbytný v raném školném věku, neméně důležitý je však i v předškolním období. Souhru ruky a oka potřebuje dítě při každodenních činnostech, jako je např. zapínání knoflíků, navlékání korálků, stříhání, lepení apod. V opravdu mnoha činnostech musí být zrak koordinovaný s dalším pohybem. Do šesti let věku děti ještě nevěnují koordinaci žádnou pozornost a vše dělají bezděčně (Vágnerová 2014, s. 263).

Vývoj vizuomotorické koordinace v raném školním věku

Vnímání poskytuje zpětnou vazbu o přesnosti různých aktivit a podporuje tak rozvoj mnoha dovedností (Vágnerová 2014, s. 263). Využívat tyto informace začne dítě okolo šestého a sedmého roku, tedy na začátku školního věku. Zpočátku této kontrole mohou věnovat až přílišnou pozornost. Důvodem může být fakt, že se vstupem do první třídy na ně čeká spousta nových příležitostí a učení se mnoha novým věcem (psaní, čtení), které ještě nemají zafixovány a zautomatizovány a jež jsou pro ně náročné na pozornost i koncentraci.

Účinněji využívat zpětnou vazbu dokáží děti až ke konci tohoto období, tedy kolem devátého roku, kdy už na ní tolik nelpí. Je to proto, že si zvládly osvojit základní dovednost psaní, a proto se na ni nemusí soustředit v takové míře (Vasta in Vágnerová 2014, s. 263).

1.2.5 Prostorové vnímání

Orientaci v prostoru potřebujeme v každodenním životě. Člověk se musí orientovat ve vzdálenějším prostředí a dle svého si uspořádávat to blízké. S touto oblastí úzce souvisí vnímání tělesného schématu, tedy vlastního těla a jeho pohybů. Představu o prostoru získává jedinec vlastními zkušenostmi pomocí motoriky, smyslů a později i za pomoci řeči. Postupem času se zkušenosti zvyšují a spolu s tím i odhad vzdálenosti, porovnávání velikosti objektů, a jiné. Prostorové vnímání je velmi úzce spjato se zrakovým vnímáním a s časovou posloupností (Bednářová, Šmardová 2011a, s. 43).

Vývoj prostorového vnímání v předškolním věku

Egocentrismus není charakteristický jen pro chování dítěte tohoto věku, ale také pro celkové chápání prostoru. Předškoláci mají tendenci přeceňovat velikost věcí, které jsou jim nejblíže a podceňovat velikost objektů, jež jsou vzdálenější. Dochází k tomu zkrátka proto, že se jim situace a objekty takto jeví. Velmi těžko odhadují vzdálenost a absolutně nemyslitelné jsou pro ně i jednoduché optické klamy (např. zaplněný prostor se jim zdá menší než stejný prostor prázdný). Dovedou rozlišit polohu jen nahoře nebo dole. Pravolevá orientace se rozvíjí až v raném školním věku, vliv na ni má ještě nedozrálá lateralizace mozku (Vágnerová 2014, s. 192).

Vývoj prostorového vnímání v raném školním věku

V raném školním věku je opět velmi důležitým mezníkem zápis do první třídy. Zde se často zkoumá, zda dítě již ví, kde je nahoře, kde je dole, co je v řadě jako první, poslední, co se nachází hned za prvním, hned před posledním, apod. První rok školy se děti učí pravolevé orientaci i orientaci v malém prostoru, například v sešitě. Je třeba, aby dítě poznalo, co za obrázek je v levém horním rohu, uprostřed strany, v pravém dolním rohu apod. Pokud má dítě špatnou orientaci v prostoru, může mít problém při čtení a psaní, v matematice i v dalších předmětech. Ke konci tohoto období by dítě mělo mít zautomatizované podobné výrazy, aktivně je používat a orientovat se podle nich.

1.2.6 Pozornost

Pozornost je předpokladem vnímání a je důležitou součástí takzvaných exekutivních funkcí. To jsou funkce, *které slouží ke kontrole, řízení a regulaci poznávacích procesů* (Vágnerová 2014, s. 286). Pozornost se stále přesouvá na aktuálně důležité vjemy a zároveň nám pomáhá nevnímat věci, které nejsou podstatné a zajišťuje nám tak regulaci podnětů, na něž reagujeme. Pozornost je velmi úzce spjata s pamětí, do které se vše ukládá (Vágnerová 2014, s. 286–291, Bednářová, Šmardová 2011b, s. 14).

Vývoj pozornosti v předškolním věku

Mezi třetím až šestým rokem věku je pro dítě velmi těžké udržet pozornost po delší dobu. Musí odolávat všem rušivým vlivům a soustředit se pouze na jednu věc. Koncentrace se s věkem zvyšuje, laicky se ale říká, že délka pozornosti odpovídá věku dítěte, každý rok je dítě schopno se soustředit o jednu minutu déle. Předškolní děti věnují svou pozornost tomu, co je aktuálně zaujme.

Vývoj pozornosti v raném školním věku

Při nástupu do školy je pro dítě nezbytné, aby se naučilo rozlišovat důležité a nepotřebné věci. Dítě se učí flexibilně přesouvat svou pozornost a dávat ji podnětům, které jsou pro něj do budoucna zásadní. Zpočátku je to ale obtížné, proto je ve škole potřebné, aby učitel děti stále aktivoval, zaujal je a měnil činnosti. Často se používají zvukové signály, změna hlasu, dávání návodných otázek, přesun dětí na koberec a další druhy motivace. Vždy je pro dítě snazší se koncentrovat na vizuální podněty, než pouze na mluvené slovo. Proto je žádoucí využívat v co největší míře metodu názornosti (Vágnerová 2014, s. 286–291, Riefová 2007, s. 49–51).

1.2.7 Volní vlastnosti

Vůle znamená záměrné a cílevědomé úsilí, které člověka směruje k dosažení vědomě vytyčeného cíle. Je vlastní jen člověku a pomáhá nám při překonávání překážek a reguluje naše chování. Proto se také řadí do tzv. autoregulačních mechanismů. Mezi volní vlastnosti se řadí například svědomitost, odpovědnost, sebeovládání, spolehlivost a další. Tak, jako ostatní dílčí funkce, i tato se postupně vyvíjí (Vágnerová 2014, s. 292).

Vývoj volních vlastností v předškolním věku

Mít pevnou vůli je někdy těžké i pro dospělého člověka, natož pak pro dítě. V předškolním období se o dlouhodobější vůli téměř nedá hovořit. Opět se tu projevuje egocentrismus a s ním touha po okamžitém dosažení cíle. Vůle překonat překážku, aby dosáhl něčeho dobrého, trvá jen velmi malou chvíli. Funguje to například u příkazů typu: „Jdi si umýt ruce, potom si můžeš jít hrát."

Vývoj volních vlastností v raném školním věku

Pro školní úspěšnost je pro dítě důležité, aby se naučilo překonávat překážky a dosáhlo správného výsledku. Pro to, aby se vůli mohlo dítě postupně naučit, je důležité, aby cíl byl pro něj pro samotného zajímavý a atraktivní. Především v počátcích tohoto období musí mít žák pocit, že se mu píle vyplatí. V pozdějším věku jsou volní vlastnosti na daleko lepší úrovni. Kolem devátého roku by již žák měl mít zkušenost se zodpovědností i s trpělivostí a měl by se umět v některých situacích ovládat.

1.2.8 Paměť

Paměť patří mezi základní předpoklady pro učení. Veškeré naše zkušenosti, zážitky a myšlenky se ukládají právě díky ní. Má tři fáze – zapamatování, uchování, vybavení. Snadněji tento proces probíhá u věcí, které si sami vyzkoušíme a které nám dávají smysl. Máme také

různé druhy paměti. Například senzorickou paměť, která slouží zejména pro smyslová data a tyto informace zde vydrží pár vteřin, krátkodobou, tu používáme při přepisování textu nebo při vaření z receptu, a dlouhodobou, kterou využijeme, pokud si chceme něco zapamatovat a po nějaké době vybavit.

Vývoj paměti v předškolním věku

Paměť se sama vyvíjí a zároveň pomáhá ostatním kognitivním schopnostem v rychlejším vývoji. Zlepšování probíhá díky přibývajícím zkušenostem, jež umožňují ty nové lépe zařadit do kategorií, které u dítěte již existují. Zvyšuje se také kapacita mozku a urychluje se zpracování informací. Jediné, co dítě ještě ani na konci tohoto období neví, je, že existují metody pro usnadnění si zapamatování. To je jeden z mnoha důvodů, proč jejich vzpomínky nemusí být úplně přesné. Dítě si pamatuje jen to, co ho nejvíce zaujalo, a zbytek si jednoduše domyslí (Vágnerová 2014, s. 203).

Vývoj paměti v raném školním věku

Paměťové možnosti se v tomto věku velice intenzivně rozvíjí. Je to vlivem zrání osobnosti a také zde hraje roli škola, jež po žácích požaduje naučit se spoustu věcí zpaměti. Žák si již osvojuje paměťové/učební strategie, tedy to, jak si nejlépe a nejrychleji osvojit nové informace. Zpočátku se učí mechanicky a pamatuje si to, co ho zaujalo, a neumí ještě selektovat informace. Až na konci tohoto období, spíše na počátku středního školního věku, začíná učivo třídit a používat asociace pro snadnější vybavování (Vágnerová 2014, s. 293–295).

1.2.9 Vnímání a reprodukce rytmu

Přesto, že se to na první pohled nemusí zdát, rytmus nás provází po celý život, a je proto neméně důležitou dílčí psychickou funkcí. Vše kolem nás probíhá v určitém rytmu, pravidelnosti a plynulosti. Při chůzi jsou naše kroky rytmicky naprosto přesné. Hlasité čtení probíhá plynule a každý má své tempo řeči. Rytmus by se mohl najít v řadě oblastí, a proto je důležité jej rozvíjet.

Vývoj vnímání a reprodukce rytmu v předškolním věku

Zvuk se dítě učí nejprve vnímat, a poté se učí opakovat krátké formy (například učitel tleská krátký úsek v různých intervalech a dítě se tento úsek snaží zopakovat). Již v předškolním období se děti učí rytmu. Jsou schopné se naučit lehké hádanky, básničky i písničky. Vždy je pro ně lehčí, pokud se text rýmuje a dítě rozumí každému slovu. Pro správný vývoj je dobré propojování textů s pohybem.

Vývoj vnímání a reprodukce rytmu v raném školním věku

V období tří až šesti let dítě opět nejprve vnímá a rozeznává rytmus (kupříkladu pomocí rytmických ukázek má dítě určit, zda jsou stejné, či nikoli) a prodlužují se vytleskávací hry. Dítě je díky rozvíjející se paměti schopno opakovat delší úseky. Také obsah básní a písní se prodlužuje. Rytmus je samozřejmě velmi úzce spjat s muzikou, proto lze dětem pustit hudbu a ony nahodile kreslí čáry a při každém konci taktu změní směr tahu.

Na konci raného školního věku by již dítě mělo zvládnout správně zopakovat delší rytmickou řadu, naučit se báseň zpaměti, mít osvojenou délku hlásek a správně je psát.

1.2.10 Lateralita

Lateralis znamená latinsky ležící na straně. Hovoří se zde o odlišnosti párových orgánů, protože symetričnost je jen zdánlivá.

Pro úchop tužky a obecně rozvoj grafomotoriky je důležitá tzv. funkční asymetrie, která se týká smyslových orgánů (oči, uši), pohybových orgánů (horní a dolní končetiny), schopnosti orientace prostorové i časové apod. Odlišnost pravého a levého z párových orgánů spočívá v určitém druhu funkční nesouměrnosti. Projevuje se rozdílnou aktivitou, výkonností nebo specializací jednoho z členů páru tělesných orgánů ve srovnání s druhým (Bednářová, Šmardová 2011b, s. 39).

Využívání jednoho z párových orgánů více znamená, že se rychleji rozvíjí a je schopen některé úkony vykonat rychleji, precizněji a snadněji. Přednostní orgán se nazývá vedoucím a druhý pomocným. *Lateralita je odrazem dominance, tj. funkční asymetrie mozku, funkční převahy jedné z obou hemisfér pro různé činnosti* (Bednářová, Šmardová 2011b, s. 39).

Vývoj laterality do tří let

Lateralita se vyvíjí postupně od útlého dětství. Dítě již v šesti měsících sahá po předmětech převážně jednou rukou, to se ale poté změní v držení oběma rukama a na konci prvního roku dítě již ruce střídá (Bednářová, Šmardová 2011b, s. 39).

Vývoj laterality v předškolním věku

První pozorování dominantní ruky může začít okolo čtvrtého roku, kdy již dítě opravdu používá jednu ruku více než tu druhou. Občas se ale může stávat, že dítě ruce vyměňuje podle toho, jak mu to právě vyhovuje. Plně vyhraněná lateralita se objevuje mezi pěti až sedmi lety (Bednářová, Šmardová 2011b, s. 39, 40).

Vývoj laterality v raném školním věku

Při nástupu do první třídy se samozřejmě zkouší také typ a druh laterality. Informace důležité pro zjištění laterality získáme pomocí anamnézy, pozorování, kresby, či jinak motivovaných činností. Je také důležitý rozhovor s rodiči – zda se u nich v rodině leváctví objevuje, jaký k němu mají postoj, zda dítě opravují při uchopování věcí apod. Dítě se pozoruje při běžných činnostech, jako je hraní, stříhání, kreslení apod. a sleduje se, která ruka je aktivnější. Existuje mnoho úkonů, jak zjistit lateralitu ruky, často se používá zkouška laterality od Z. Matějčka a Z. Žlaba. Pro zjištění laterality oka se používá nejčastěji dívání se do kukátka (kterým okem se podívá, to je dominantní). Úplná vyhraněnost horních končetin se ustálí mezi deseti a jedenácti lety, tedy na konci tohoto období a začátku období dalšího (Bednářová, Šmardová 2011b, s. 39, 40).

1.3 Grafomotorika

Pojmem grafomotorika se rozumí část jemné motoriky, jež je potřeba při kreslení a později i při psaní. Její stupeň rozvoje nám poznamenává kresbu i písemný projev. K dosažení co možná nejvyšší úrovně musíme mít rozvinuty také některé psychické funkce, jako jsou například rozumové předpoklady, zrakové vnímání (diferenciace, analýza a syntéza), senzomotorická koordinace, prostorové vnímání, pozornost, vůle a další.

Rozvíjet grafomotoriku můžeme již v předškolním věku, kdy se dítě začíná zajímat o kresbu a vytváří svá první výtvarná díla, a to tím, že budeme rozvíjet psychické dílčí funkce, jež při kresbě potřebujeme (Bednářová, Šmardová 2011b, s. 5).

Vývoj grafomotoriky v předškolním věku

Dítě začíná kolem tří let kreslit kruhovité útvary, které mohou znamenat slunce, obličej, květinu a mnoho dalších. Současně umí nakreslit také svislou a vodorovnou čáru, které později spojuje v různé obrazce vzdáleně připomínající geometrické tvary.

Mezi první konkrétní kresby patří lidská postava, která může sloužit pro posouzení vývojové úrovně dítěte, přestože to někteří psychologové popírají. Postava nakreslená tříletým dítětem vypadá jako nepravidelný kruh znázorňující hlavu a u něj nerovná čára představující tělo (viz obrázek 1).

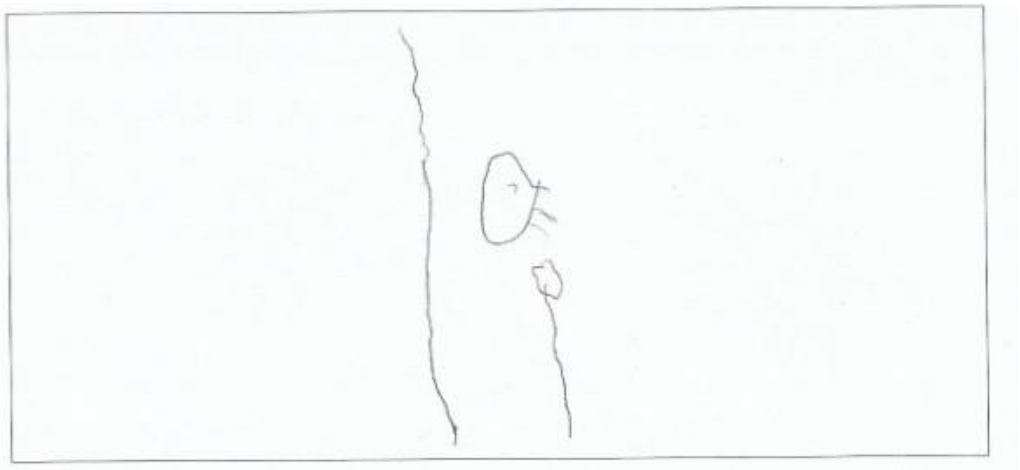

Obrázek 1 – Kresba lidské postavy, 3 roky, Bednářová, Šmardová 2011b, s. 33

Časem se do kruhu přidávají detaily, kterých si dítě všímá (oči, ústa, nos…). Mezi třetím a čtvrtým rokem se dítě dostává do fáze, kdy kreslí obecně známé hlavonožce, což nastává, když pro dítě přestane být zajímavý detail hlavy a jeho zájem se přesune na zbytek těla, nejprve na nohy. Hlavonožec je tedy obrázek lidské hlavy s některými jejími částmi, z které vycházejí dvě svislé, nerovné a jednoduché čáry připomínající nohy. Později se přidají ještě dvě vodorovné čáry jako ruce (viz obrázek 2).

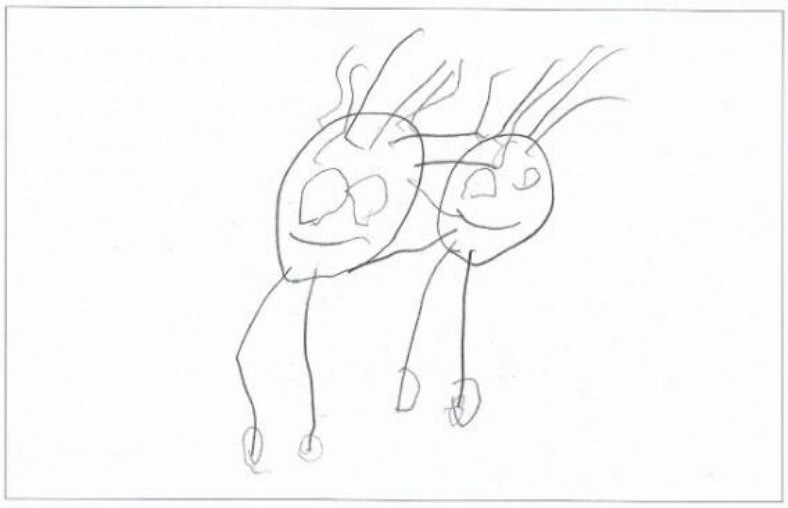

Obrázek 2 – Kresba lidské postavy, 4 roky, Bednářová, Šmardová 2011b, s. 19

Tak, jako v ostatních oblastech, i zde platí, že vývoj dítěte je zcela individuální a kresba je velmi ovlivněná tím, jaký zájem dítě o kreslení projevuje, jak často je mu poskytnuta příležitost ke kreslení a také jak je motivované. Přesto přibližně v pěti letech dítě začne rozlišovat další části lidské postavy, jako je trup, vlasy, prsty na rukou a někdy i nohou (popř. jsou na nohách boty). Často je to zatím vše v jednodimenzionální rovině, to znamená kresleno jednou čarou (viz obrázek 3), (Bednářová, Šmardová 2011b, s. 16–26).

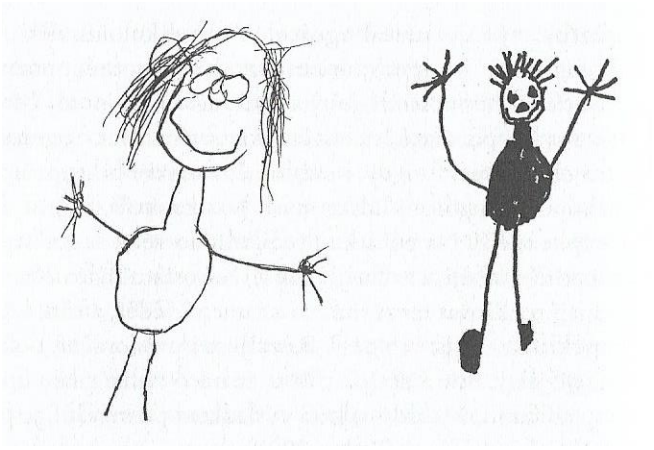

Obrázek 3 – Kresba lidské postavy, 5 let, Vágnerová 2012, s. 188

Vývoj grafomotoriky v raném školním věku

Při nástupu do první třídy, tedy kolem šestého roku života, se objevuje již častěji dvoudimenzionální kresba končetin (tzn. ruce a nohy jsou kresleny dvěma čarami), které jsou již nakresleny na správném místě. Obecně se dá říci, že je postava více propracovaná, na hlavě nechybí vlasy, na obličeji oči, nos a ústa, ruce by měly být zakončeny pěti prsty a nohy na konci ukončeny minimálně zahnutou čarou, v lepším případě prsty nebo botami (viz obrázek 4). Děti se již také samy rozhodují, zda budou kreslit muže či ženu a podle toho jim nakreslí délku vlasů a oblečení, některé děti dokonce ženám kreslí účesy, gumičky, prstýnky, náramky apod.

Obrázek 4 – Kresba lidské postavy, 6 let, autorka diplomové práce, 15. 1. 2018, Liberec

V sedmém roce se kresba postavy ještě více zdokonaluje, postava má nohy blíže u sebe a oblečení je i s jeho detaily. Později, asi v osmém roce, se dítě snaží kreslit postavu z profilu a v devátém roce poté v pohybu (Bednářová, Šmardová 2011b, s. 33–35).

1.4 Školní zralost a připravenost

Školní zralost a připravenost je minimální stupeň vývoje dítěte, kdy je dítě schopno se bez potíží začlenit do školního prostředí. Posuzuje se tedy na začátku raného školního věku a jedná se nejen o jeho znalosti, jako je rozeznávání barev, obrazců apod., ale i o psychickou zdatnost odloučit se od matky, zařadit se do kolektivu, vnímat nové autority a naučit se novým pravidlům.

1.4.1 Školní zralost

Při posuzování školní zralosti jsou důležité čtyři oblasti:

- Tělesný vývoj a zdravotní stav

  Posouzení této části je v kompetenci lékaře. Tato složka rozhodně nepatří mezi prvořadé ukazatele zralosti, ale neměla by se opomenout. Pokud je dítě velmi drobné, může být snadněji unavitelné a může mít nižší psychickou odolnost. Také často nemocné děti mohou mít komplikace při adaptaci na školu nebo při navazování nových kamarádství.
- Poznávací (kognitivní) funkce

  Tato oblast je zásadní při osvojování čtení, psaní a počítání. U dětí, které se jeví jako pomalejší nebo zaostávají za svými vrstevníky, se často doporučuje odklad školní docházky a zároveň zvýšená péče. Naopak děti, které jsou nadprůměrné a svými dovednostmi převyšují svůj věk, mohou zahájit vstup do první třídy ještě dříve, než dovrší šesti let. V obou případech je důležité vše důkladně zvážit.
- Práceschopnost

  Práceschopnost, neboli pracovní předpoklady a návyky, jsou důležité pro zvládnutí učebního procesu. Dítě by mělo mít zájem o učení a chuť poznávat. Dítě by si mělo uvědomit, že je třeba dokončovat úkoly, soustředit svou pozornost na důležité podněty a vytrvat v tom. Tato oblast je podmíněna výchovou.

- Emocionálně-sociální zralost

  Zde platí individuální přístup. Každé dítě je jiné a učitel k němu tak musí přistupovat. Toto kritérium může učitel velmi ovlivnit. Musí dokázat porozumět dítěti, pochopit důvody jeho chování, jeho možnosti a objevit vhodnou motivaci.

  (Bednářová, Šmardová 2011a, s. 1–7)

1.4.2 Školní připravenost

Tento termín se používá hlavně mezi pedagogy a zahrnuje především kognitivní, pracovní, somatické a emocionálně-sociální oblasti, které dítě získává procesem učení a sociální zkušeností. Goleman (1997, Emoční inteligence) ve své knize uvádí, že školní připravenost je podmíněna nejzákladnější znalostí, znalostí umět se učit. Vyjmenovává zde aspekty této schopnosti, jako je sebevědomí, zvídavost, schopnost jednat s určitým cílem, sebeovládání, schopnost pracovat s ostatními, schopnost komunikovat a schopnost spolupracovat (Bednářová, Šmardová 2011a, s. 2).

2 Vývoj kresby a psaní u dětí od dvou do deseti let

Kresba pro dítě znamená zábavu, hru, možnost se vyjádřit a projevit. Je jednou z přirozených součástí vývoje dítěte. Přesto, že některé děti kreslení nevyhledávají a kreslí málo, většině kreslení přináší pocit radosti a uspokojení. Spontánní dětská kresba poskytuje informace nejen o úrovni kreslení, ale také o pracovních návycích a osobnosti. Kresba má velký význam pro diagnostiku osobnosti, diferenciální diagnostiku, vývojovou diagnostiku a další. Jedná se o nenásilnou formu, jak poznat dítě, přiblížit se mu, navázat kontakt a navodit příjemnější atmosféru (Bednářová, Šmardová 2011b, s. 6).

2.1 Vývoj kresby a psaní

Vývoj kresby by se mohl srovnat s vývojem řeči. První pokusy o čárání je podobné bezesmyslnému napodobování hlásek a částí slov. Paralelou těchto prvních kreseb je broukání. Pro jazykové i kresebné vyjádření dítě nejprve používá schémata (věta = pouhé slovo, postava = pouhý kruh). S postupem času se obě složky zdokonalují a zpřesňují. Různé děti mohou mít různý vývoj řeči i kresby a odlišnosti se týkají zejména doby, kdy dítě začne mluvit a kreslit (Bednářová, Šmardová 2011b, s. 10).

Vývoj kresby a psaní do tří let

Dítě, pokud má možnost, začne uchopovat pastelky, fixy ve stejné době, jako ostatní předměty, což je velmi brzy. Úchop psací pomůcky se vyvíjí. Úplně první pokusy o úchop mohou probíhat již v šesti měsících, kdy dítě vezme tužku velmi náhodně. Okolo šestnáctého až osmnáctého měsíce se objevuje uchopování dlaňové s palcem nahoru a dolu (viz obrázky 5, 6). Ve dvou až třech letech dítě drží tužku již podobně správnému úchopu, tedy tzv. hrstičkovým úchopem (viz obrázek 7), což znamená, že ji drží pouze v prstech, ale ve všech. Správný úchop psacího náčiní začíná až v dalším vývojovém stádiu (Grafomotorika.eu).

Obrázek 5 – Dlaňový úchop s palcem nahoru, grafomotorika.eu

Obrázek 6 – Dlaňový úchop s palcem dolů, grafomotorika.eu

Obrázek 7 – Hrstičkový úchop, grafomotorika.eu

Vývoj kresby a psaní v předškolním věku

Kresba je u předškolního dítěte jednou z cest, jak sdělit okolí svůj názor na svět. Je také velice důležitá pro budoucí osvojování si psaní, a proto je také zařazena mezi jedno z kritérií při zápisu do první třídy.

Dítě ve věku zhruba tří let umí kreslit nepřesné kruhy, ovály a svislé a vodorovné čáry. Později se naučí také nepřesný trojúhelník, čtverec a obdélník. Dítěti dělají problémy ostré rohy, proto všechny obrazce mají rohy zpočátku zaoblené (Bednářová, Šmardová 2011b, s. 16).

Správný úchop začíná mezi třemi až pěti lety života, kdy dítě drží tužku pouze třemi prsty, tzv. špetkovým úchopem (viz kapitola 2.2.3 Úchop psacího náčiní). V tomto období je důležité, aby se dítě naučilo psací náčiní držet opravdu dobře, protože dochází k fixaci úchopu a při zapamatování si špatného držení dochází ke špatnému vývoji grafomotoriky. Dítě by se mělo naučit správnému držení nejpozději v pěti letech, kdy má již hodně příležitostí ke kreslení a výtvarnému ztvárňování, a dochází tak k rychlejší fixaci. Proto je držení tužky také jedním ze sledovaných prvků při zápisu do prvních tříd (Grafomotorika.eu).

Vývoj kresby a psaní v raném školním věku

Při zápisu do první třídy je předmětem zkoumání také oblast grafomotoriky a kresby. V dnešní době si úkoly určuje každá škola sama, na konci by ale všichni pedagogové a rodiče měli vědět, zda jsou děti přítomné u zápisu schopny nastoupit do prvních tříd, či nikoliv.

Mezi položky sledované v grafomotorice nejčastěji patří, zda dítě umí udělat šikmou čáru, poté zastavit, ale nezvedat tužku z papíru, udělat ostrý roh, změnit směr a pokračovat znovu v tahu. Často se tato dovednost zkouší pomocí nakreslené pily (viz obrázek 8), které děti dokreslují zuby. Pokud dítě tohoto není schopné, bývají zuby na pile zakulacené, či nejsou nakresleny jedním tahem (Bednářová, Šmardová 2011a, s. 17).

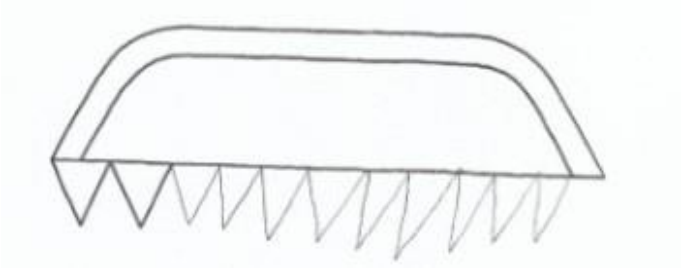

Obrázek 8 – Zuby pily, Bednářová, Šmardová 2011a, s. 17

Dále je důležité, aby dítě zvládalo horní smyčku (viz obrázek 9), kde se projeví, zda dítě dokáže šikmé čáry křížit a především si uvědomovat směr vedení čáry. Toto cvičení bývá pro děti často velmi obtížné (Bednářová, Šmardová 2011a, s. 18).

Obrázek 9 – Horní smyčka, Bednářová, Šmardová 2011a, s. 17

Další kritérium je vizuomotorika, tedy koordinace mezi okem a rukou (viz kapitola 1.2.4 Vizuomotorická koordinace). Úroveň vizuomotoriky lze zjistit pomocí jakéhokoli cvičení, kde je předem určena stopa tahu psací potřeby (viz obrázek 10). Dítě tedy musí při obkreslování dodržovat linii své čáry. U tohoto typu cvičení není tolik důležitá přesnost, ale spíše plynulost tahu. Je samozřejmé, že linie nakreslená dítětem bude mít od originálu odchylky. Dítě může obtahování i několikrát opakovat. Později se dají obrázky tohoto typu používat pro uvolnění ruky na začátcích hodin psaní (Bednářová, Šmardová 2011a, s. 21).

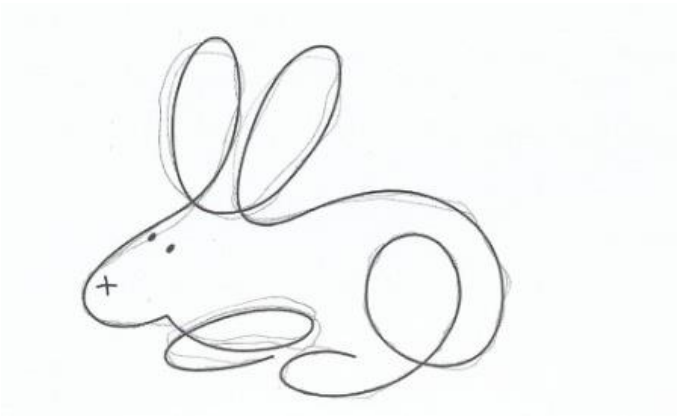

Obrázek 10 – Cvičení pro vizuomotorickou koordinaci, Bednářová, Šmardová 2011a, s. 21

Mezi takové stereotypy patří samozřejmě kresba postavy a domu. V těchto obrázcích by neměl chybět žádný důležitý prvek a proporce by se měly blížit reálné podobě (viz kapitola 2.4.2 Kresba mužské postavy).

Aby dítě nemělo v budoucnosti problém s psaním, je také důležité zjistit lateralitu ruky, tedy která ruka je dominantní. Často se při zápisu zjišťuje také lateralita oka, protože i jedno z našich očí je silnější než to druhé a používáme ho více. Lateralita ruky by měla být

v šesti letech již vyhraněná a zjišťuje se pomocí pozorování dítěte při běžných činnostech, jako je hraní, sebeobsluha, či samotné kreslení (viz kapitola 1.2.10 Lateralita).

Při všech výše uvedených cvičeních je nutné dávat pozor také na formální provedení kresby, to znamená na pracovní návyky. Mezi tyto pracovní návyky patří: poloha těla, úchop psacího náčiní, uvolnění ruky, postavení ruky a plynulost a způsob vedení čar (viz kapitola 2.2 Pracovní návyky).

Pokud je dítě dostatečně zralé při zápisu nejen z grafomotorického hlediska, může prvního září nastoupit do základní školy, kde se jeho schopnosti kreslit a psát budou dále rozvíjet. Největší skok v oblasti grafomotoriky samozřejmě nastane hned v první třídě, kdy se začne rozvíjet především psaný projev. Přibližně první dva měsíce se učitelé věnují správnému uvolnění ruky (od ramene až k zápěstí) a dělají s dětmi uvolňovací cvičení pro budoucí psaní. Základní grafomotorické prvky (viz obrázek 11) by měly děti zvládat již při nástupu do školy (Bednářová, Šmardová 2011a, s. 20, 21).

Obrázek 11 – Základní grafomotorické prvky 1, autorka diplomové práce, 15. 1. 2018, Liberec

V průběhu šesti až sedmi let by se děti měly naučit psát šikmou čáru, horní a spodní zátrh, horní a spodní kličku, srdcovku a šikmý ovál s vratným tahem (viz obrázek 12). Všechny tyto obrazce jsou nezbytnou součástí pro zvládnutí pozdější dovednosti psaní. Zároveň se dají používat jako uvolňovací cviky a často se tomu tak stává.

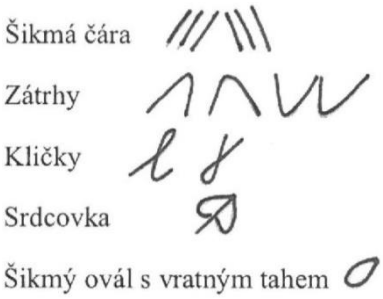

Obrázek 12 – Základní grafomotorické cviky 2, autorka diplomové práce, 15. 1. 2018, Liberec

Na konci první třídy by měly děti zvládnout napsat celou abecedu a jejich ruka by měla být zcela uvolněná. Zároveň si osvojí pracovní a hygienické návyky a další roky života se bude zrychlovat jejich tempo psaní. Postupně by měly přestat přemýšlet nad tvary písmen, ale zaměřovat se spíš na obsah slov, která píší.

2.2 Pracovní návyky při kreslení a psaní

Rukopisné písmo je pro některé lidi jedním ze základních způsobů komunikace, začátkem vzdělávání, zaznamenáním a šířením myšlenek. Málokdo si uvědomuje, že právě písmo je jednou z věcí, která provází a spojuje všechny školní předměty, a dokonce je jedním z podstatných pomocníků při procesu učení. *Je-li kladen důraz na kvalitu písma, může být písmo prostředkem tříbení vnímání a úsudku – pochopit věc skrze rukopis, tempem svého rozumu* (Lencová 2007, s. 14). Pokud lidé nejsou ke svému rukopisu lhostejní, mohou pak lépe kontrolovat i svou psychiku, která se v rukopise odráží. Proto je třeba dbát na kultivaci písma ve školách a podporovat zejména čitelnost, protože jen tak písmo naplní svůj smysl. Dobré rukopisné písmo mohou ovlivnit pracovní návyky, zde jsou některé blíže popsány (Lencová 2007, s. 9–14).

2.2.1 Výběr kreslicích a psacích potřeb

Psací náčiní se vždy přizpůsobovalo povrchu, na který se psalo. Úplně na počátku, tedy v pravěku, člověk používal vlastní prst, ohořelý klacek nebo kámen, kterým se rylo do jeskyně, balvanů apod. Doba se naštěstí vyvinula přes dřevěné tyčinky z Babylonu, rydla různého typu až k plnicím perům s tuší. Psací potřeby se v dnešní době stále vyvíjejí a na trhu se lidé mohou setkat s nepřeberným množstvím různých typů tužek, per, fixů, pastelek, apod. (Čapka, Santlerová 1994, s.11–15).

Správná volba psacího náčiní může velmi ovlivnit celkový grafický výkon. Jeho tvar se podílí na správném držení a kvalita tuhy ovlivní tlak na podložku. Klíčové pro dobrý výběr je vědět účel použití. Pro vykrytí plochy používáme prstové, vodové, temperové barvy apod. Pokud má dítě pracovat na rozvoji grafomotoriky, jsou vhodnější tužky nebo pastelky s měkkou tuhou, protože dobře vedou stopu a dítě nemusí tolik tlačit. Pro podporu správného držení je vhodné vybírat tzv. trojhranný program, kde každá strana je určena pro jeden prst. Nevhodné jsou pro děti kuličkové propisovací tužky, na které je dítě nuceno tlačit, aby se kulička rovnoměrně otáčela. Pro kreslení je vhodné také vybírat správný formát papíru. Dětem vyhovuje formát A3 nebo větší balicí papír. Formát papíru A4 je nejmenší možný (Bednářová, Šmardová 2011b, s. 48).

2.2.2 Poloha těla při kreslení a psaní

Při psaní se zapojuje velké množství svalů, to je velké zatížení pro dítě, které může způsobovat únavu. Je proto dobré dávat důraz na správné držení těla při psaní (viz obrázek 13) a zaměřit se na zvládnutí této dovednosti (Michalová 2011, s. 69).

Žák by měl sedět na celém sedadle a nohy mít mírně u sebe, ohnuty v kolenou přibližně v pravém úhlu. Chodidla by měla být celá na zemi. Trup je nakloněn mírně dopředu tak, že se prsa neopírají o stůl a ramena jsou ve stejné výšce. Lokty jsou opřeny na stole a předloktí směřují k sobě s vrcholem před tělem písaře. Váha těla by ale měla být rozhodně na sedadle, ne na předloktích, paže pouze zabraňují kymácení trupu do stran. Hlava by měla být v prodloužení páteře a její vzdálenost od pera je ideálně kolem třiceti centimetrů. Pokud je hlava níže, ničí se zrak. Prsty ruky, která nepíše, přidržují papír a posouvají ho (Penc 1961, s. 55, 60).

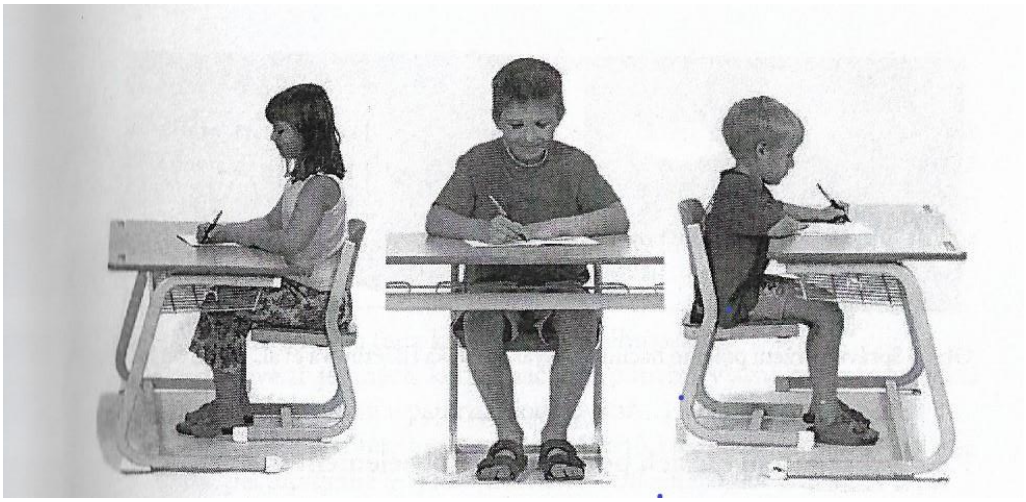

Obrázek 13 – Správná poloha těla při kreslení a psaní, Fasnerová 2012, s. 51

2.2.3 Úchop psacího náčiní

Pro správné držení psacího náčiní se používá tzv. špetkový úchop (viz obrázek 14). Při něm pracují pouze tři prsty – palec, ukazovák a prostředník, další dva tvoří pouze oporu. Ke správnému osvojení existuje řada pomůcek, jako jsou například trojhranné tužky, trojhránky apod. Také mohou děti ve zbylých dvou prstech držet zmuchlanou kuličku papíru, takže jimi nemohou držet pero. Často se pro naučení správné špetky děti motivují tím, že solí maso, cukrují bábovku apod. Správné držení podporuje kvalitní výkon a snižuje unavitelnost (Fasnerová 2012, s. 51).

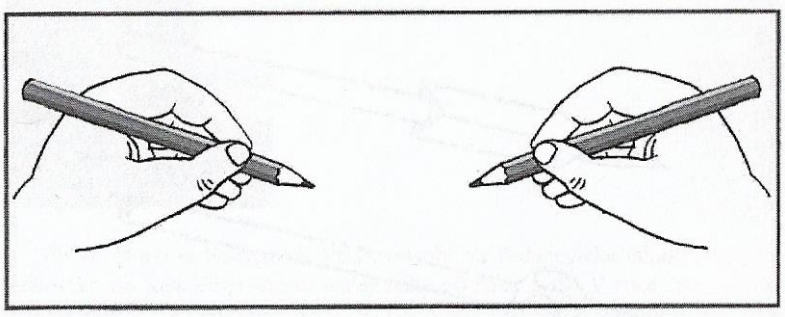

Obrázek 14 – Špetkový úchop levou a pravou rukou, Fasnerová 2012, s. 115

Pozor se také musí dát na nesprávné úchopy psacího náčiní (viz obrázek 15). Za špatné úchopy jsou považovány všechny, kromě špetkového. Ale i špetkový úchop, který je křečovitý, není v pořádku. Právě křečovitost je jedním z charakteristik špatného úchopu. Dále je to jiná poloha prstů na peru, což způsobuje špatný sklon pera k podložce. Nesprávné úchopy mají většinou děti v raném věku, děti z málo podnětného prostředí, děti retardované a někteří další jedinci. Špatný úchop lze jen velmi těžko přeučit, proto je třeba si úchopu u dětí všímat a opravit ho dříve, než dojde ke špatné fixaci (Doležalová 1998, s. 18, 19).

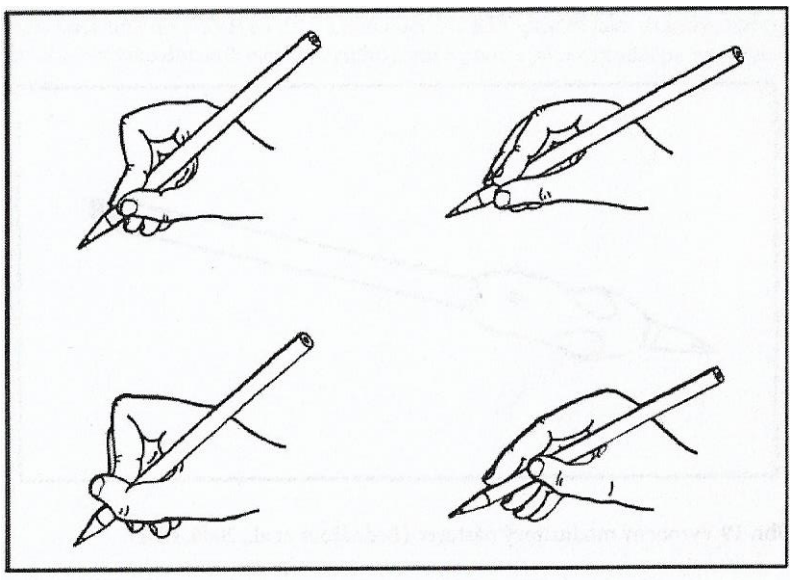

Obrázek 15 – Špatné úchopy pravou rukou, Fasnerová 2012, s. 115

2.2.4 Postavení ruky při kreslení a psaní

Při psaní by měl konec tužky směřovat do oblasti mezi loktem a ramenem. Ruka se tak nadměrně neohýbá a pohyb po papíře vychází spíše z lokte a z ramene. S nadměrným

ohýbáním a natáčením mají problém často leváci. Pro usnadnění správného postavení může pomoci také naklonění sešitu. Papír je nakloněn tím rohem nahoru, kterou rukou dítě píše. Praváci mají pravý roh nahoru a leváci levý (Bednářová, Šmardová 2011b, s. 54).

2.2.5 Uvolnění ruky při kreslení a psaní

Tento aspekt bezesporu ovlivňuje grafický výkon dítěte. Často ovlivňuje i motivaci, protože pokud dítě vyvíjí nadměrný tlak, ruka je za krátkou dobu unavená a bolestivá. Nadměrný tlak způsobuje kresbu kostrbatou a neumožňuje plynulé tahy. Jednou z rad, jak odstranit tuto potíž, je právě ve výběru vhodného psacího náčiní, jak je již zmíněno výše, a poté také v úrovni jemné motoriky a grafomotoriky. Kreslení i psaní by mělo probíhat v příjemné a přátelské atmosféře. Pokud není uvolněné dítě, nemůže ani jeho kresba být uvolněná. Existují také uvolňovací cviky, které se právě zejména před psaním používají a několikrát za sebou opakují, aby si je dítě osvojilo a zrychlilo pohyb a tedy i méně tlačilo na pero a zanechávalo plynulou stopu. Také rytmus může dítěti pomoci. Rytmizací lze zlepšit plynulost pohybů. V praxi se provádí cvičení tak, že se k jednotlivým kresbám/písmenům říkají různé básničky nebo písničky (Bednářová, Šmardová 2011b, s. 55).

2.3 Leváctví

Leváctví je stejně jako praváctví projev laterality. Leváků se v naší populaci vyskytuje od pěti do třiceti procent. Můžeme tedy říci, že se leváctví objevuje téměř v každé třídě. Pro učitele je důležité zvládnout metodiku psaní levou rukou.

Pro leváka představuje kontrola napsaného veliký problém, protože si napsané zakrývá rukou. Často lze ještě dnes vidět děti, které při psaní drží tužku ze strany, zdola nebo shora (viz obrázek 16). Ke správnému vedení takového žáka musí být dodrženy metodické pokyny, které zpracoval profesor Miloš Sovák ve své knize Metodika výchovy leváků (Křišťanová, 1990, s. 1–3).

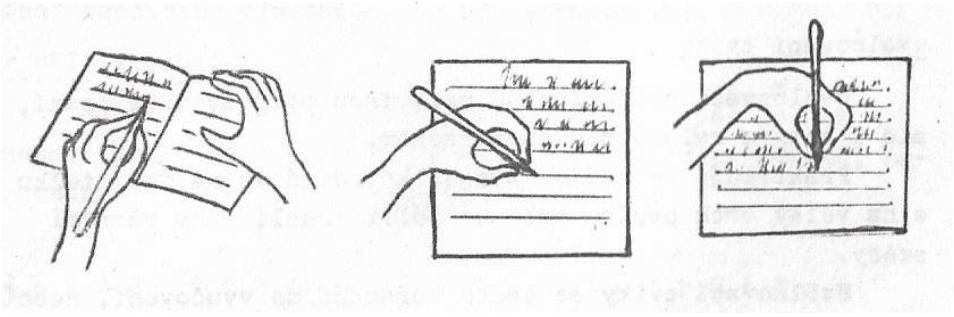

Obrázek 16 – Špatné úchopy psacího náčiní levou rukou, Křišťanová 1190, s. 5

3 Diagnostika úrovně grafomotoriky

Hlavním cílem této diplomové práce je výběr skupiny předškoláků a sledování vývoje jejich grafomotoriky v předškolním věku a po zahájení povinné školní docházky. Do sledované skupiny se výzkumník bude snažit vybrat děti, které budou jevit rozdílnou počáteční úroveň grafomotoriky. Jejich úroveň bude zjišťována pomocí různých metod a mezi ně se řadí i metoda projektivní (viz kapitola 5.1.5 Projektivní metody).

Pro děti budou vytvořeny pracovní listy, které se vyplní. Inspirované budou Jiráskovým testem školní zralosti, který se často využívá při zápisu k povinné školní docházce. Při vyhodnocování těchto testů se děti rozřazují do skupin nadprůměrný, průměrný a podprůměrný. Díky pravidelnému vyplňování pracovních listů dětmi bude moci výzkumník dále sledovat i vývoj každého jedince a porovnávat úroveň těchto žáků navzájem.

3.1 Kritéria hodnocení úrovně grafomotoriky

Děti jsou různé, nemůžeme tedy předpokládat, že průměrné, nadprůměrné nebo podprůměrné dítě bude vždy vykazovat všechny následující znaky. Může docházet i k tomu, že například nadprůměrné dítě může mít obavy z nezvládnutí úkolu, nebo průměrné dítě nemusí mít ještě dostatečně rozvinuté např. logické myšlení. Proto je nutné při diagnostice nehledět pouze na výsledky z jednoho úkolu, ale zaměřit se na dítě komplexně.

3.1.1 Uvolňovací grafomotorické cviky

První skupina úloh (viz obrázek 17) byla zařazena za účelem uvolnění ruky. Pozorováním dítěte při této činnosti lze poznat úroveň koordinace ruky a oka. Pro tyto cviky je charakteristické, že je předem stanoveno, kudy dítě musí stopu vést. Směr vedení tužky je přesně vymezen dvěma liniemi. Náročnost obrazců se postupně zvyšuje (Bednářová, Šmardová, 2011b, s. 58).

Před samotným vyplněním úkolu jsou děti motivovány závodní dráhou, kterou obrázky připomínají. Jako auto si představí nejprve svůj prst, později tužku. Jejich auto startuje vždy na levé straně dráhy, cíl je pak na pravé a jako správný závodník by měl jet co nejrychleji, ale zároveň tak, aby nevyjel z dráhy a nevyboural se. Nejprve dráhu projede výzkumník (výzkumníkem je myšlena autorka této diplomové práce) prstem, potom dítě prstem a nakonec dítě několikrát tužkou.

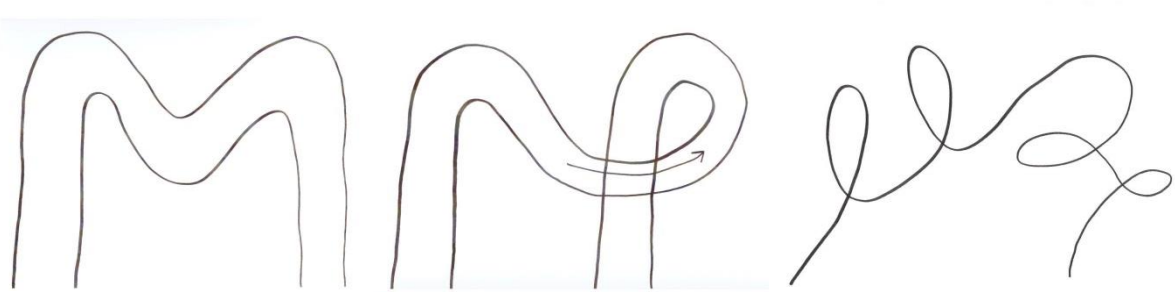

Obrázek 17 – Uvolňovací grafomotorické cviky, autorka diplomové práce, 2. 9. 2015, Liberec

Nadprůměrné dítě

Úroveň dítěte je pozorována již při motivaci. Dítě průměrné by se mělo těšit na závody, zkoušet si nanečisto prstem projíždět dráhu. Úkol by pro ně měl být spíše hrou a nemělo by zažívat pocity strachu z neúspěchu.

Linie jsou zakresleny jedním tahem, plynule a nejsou vně obrysu. Poslední dráha může mít mírné vychýlení.

Ruka je zcela uvolněná již v předškolním věku a tlak na podložku je přiměřený. Nadprůměrné dítě si samozřejmě dráhu také zkusí projet nejprve prstem, poté by mu ale oblouky a kličky neměly činit problém.

Průměrné dítě

Motivace u průměrného dítěte by měla být podobná jako u dítěte nadprůměrného. Určitě se neobjevuje strach nebo nejistota z nezvládnutí úkolu.

Linie by měla být nepřerušená, jedním tahem a nejlépe plynulá. Plynulost zvyšujeme opakováním projíždění dráhy. U posledního cviku, kde není přesně vymezena dráha, není vůbec na škodu drobné vychýlení z linie.

Ruka by měla být spíše uvolněná a tlak na podložku by neměl být příliš velký. První tři dráhy by dítě mělo zvládnout bez problému, oblouky a kličky by mu neměly činit obtíže. U poslední dráhy se může objevovat zaváhání a nejistota při správném obtahování kliček.

Podprůměrné dítě

U podprůměrného dítěte se již při zadání může objevovat nejistota nebo dokonce strach z nezvládnutí úkolu a neúspěchu. Někdy se mohou objevovat i takové obavy, že dítě nebude chtít úkol vyřešit. Samozřejmě ale jsou podprůměrné děti, které úkol vyřeší s chutí a rády.

Linie jsou kostrbaté, tahy jsou často přerušované. Stopa tužky někdy překročí předem vytyčenou dráhu.

Ruka není uvolněná, úchop tužky může být až křečovitý. Tahy jsou poté vyryté na papíře a tlak je příliš vysoký. Úkoly s oblouky mu dělají potíže a u kličky dítě často neví, kterým směrem obkroužit a stává se, že ji obtáhne špatně.

3.1.2 Kresba mužské postavy

Kresba postavy je téměř neodmyslitelnou součástí této diplomové práce. Podobné obrázky patří k jednomu z nejoblíbenějších úkolů při zápisu a to i přesto, že někteří psychologové tvrdí, že je to zavádějící a nevypovídají o zralosti dítěte. Existují ale i psychologové, kteří jsou přesvědčeni, že se v kresbě objevují některé prvky, které jsou typické pro určitý věk. To znamená, že různé děti v témže věku kreslí lidskou postavu podobně.

Před kreslením je dětem nabídnuto, aby nakreslily tatínka, dědečka, brášku, nebo kohokoli, koho znají. Vždy se dítě předem rozhodne, koho bude kreslit, aby mělo konkrétní představu.

Nadprůměrné dítě

Postava nakreslená nadprůměrným dítětem je členěna na hlavu, trup a končetiny. Hlava je s trupem spojena krkem a není větší než trup. Hlavu pokrývají vlasy nebo má postava pokrývku hlavy (čepice, klobouk). Na hlavě nechybí ani uši a v obličeji oči, nos a ústa. Na konci paží je nakresleno pět prstů a nohy jsou dole zahnuté. Postava má také oblečení typické pro mužskou postavu a postava je kreslena obrysově, dvoudimenzionálně.

Průměrné dítě

Dítě průměrné by mělo rozčlenit postavu na hlavu, trup a končetiny. Paže nebo nohy jsou nakresleny dvoudimenzionálně. Toleruje se vynechání krku, uší, vlasů, oděvu, prstů a chodidel. Nemělo by ale chybět nic v obličeji (to znamená oči, pusa, nos). Hlava může být větší než trup, případně lze tolerovat také jiné špatné proporce těla.

Podprůměrné dítě

Postava může být nečleněná, připomínat hlavonožce, nebo je zobrazena několika ovály. Z končetin je zakreslen jen jeden pár jednoduchou čarou. V obličeji chybí některé nebo všechny jeho části.

3.1.3 Skupina bodů a logická řada

Obkreslení skupiny bodů (viz obrázek 18) je zařazeno pro zjištění uvolněnosti ruky. Pokud dítě nemá uvolněnou ruku, nebude kreslit body, ale kroužky nebo pouze tečky. Je zde

důležitý minimální krouživý pohyb, který dítě dovede teprve po uvolnění především zápěstí a prstů. Také je zde důležitá pracovní paměť. Dítě si musí zapamatovat rozložení bodů a překreslit je do jiného rámečku se stejným počtem bodů, ve stejném obrysovém tvaru a velikosti.

Do logické řady (viz obrázek 18) jsou zařazeny základní geometrické tvary a matematické symboly. Jedná se o dvě řady, kde si obrazce jsou podobné. Tento úkol zkoumá úroveň především zrakové diferenciace, tedy zda je dítě schopno rozlišit tvary a také je správně pojmenovat. Dále se sleduje, zda dokáže opakovat symboly ve správném pořadí a správném tvaru a jestli se dokáže vejít svou kresbou do vyčleněného okénka a nepřetáhne.

V logických řadách má dítě nejprve všechny tvary pojmenovat, a pokud si není názvem jisté, poradí mu pedagog, v tomto případě výzkumník, aby si dítě uvědomilo odlišnost tvarů a nekreslilo je stejně. Dále je dítěti řečena instrukce, aby nakreslil stejné tvary v řádku ve stejném pořadí, jako jsou teď, nic nepřidával, neubíral a neměnil.

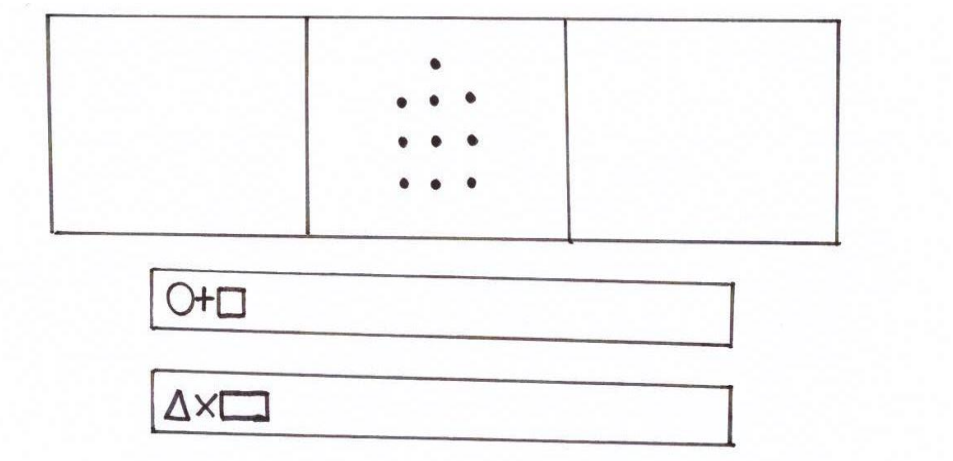

Obrázek 18 – Skupina bodů a logická řada, autorka diplomové práce, 2. 9. 2015, Liberec

Nadprůměrné dítě

Body jsou nakresleny přesně podle předlohy. Puntíky jsou svisle i vodorovně v úplném zákrytu. Je možné zmenšení obrazce, ne zvětšení. Body jsou zakresleny jako body, nejedná se o kroužky ani o pouhé puntíky.

Geometrické tvary dokáže pojmenovat i rozlišit. Nepřetahuje svými obrázky z rámečku a symboly jsou téměř totožné s předlohou. Pořadí symbolů je zachováno.

Průměrné dítě

Nakreslená skupina bodů se vnějším tvarem podobá předloze. Je tolerováno, pokud je obraz dole užší než nahoře a naopak. Může se objevit také nesprávný počet teček a mírné

vychýlení z řádky nebo sloupce. Průměrné dítě také často kreslí místo bodů nevyplněné kroužky, ne však pouhé tečky.

Geometrické obrázky dokáže dítě pojmenovat a rozlišit. Při kresbě jsou možné nepřesnosti v pravých úhlech, nerovnostranný čtverec (ale musí být poznat rozdíl od obdélníku) nebo nepřesný kruh. Toleruje se také mírné přetáhnutí z rámečku. Pořadí symbolů musí být zachováno.

Podprůměrné dítě

Nakreslené body mohou tvořit ucelený tvar, který se nepodobá předloze, nebo jsou rozptýlené volně po ploše. Body mohou být zakresleny jako kolečka nebo také pouhé tečky, které dítě vytvoří pouhým ťukáním tužky o papír. Počet bodů také není správný.

Dítě nemusí zvládnout pojmenovat geometrické tvary a často je nedokáže rozlišit. Překreslení symbolů dítěti činí potíže obrazce nejsou ve správném pořadí. Často se stává, že jsou linie vně rámečku a obrazce jsou zakresleny špatně.

3.1.4 Zobrazení psacího písma

Pro diplomovou práci byly vybrány dva pracovní listy, kde děti zobrazí psací písmo. První z nich (viz obrázek 19) se předkládá od počátku výzkumu, tedy již v mateřské škole, kdy děti ještě neumí psát a jde tedy o pouhé napodobení tvarů. Hodnotí se, zda si všimnou tečky, zda zvládnou správně napodobit kličky apod. Zkoumanou oblastí tedy je zraková diferenciace a krátkodobá paměť. Důležité také je, aby se nápis vešel do předem určeného čtverce.

Druhý pracovní list s psacím písmem (viz obrázek 20) dostávají děti poprvé až na začátku druhé třídy, kdy mají osvojená písmena a měly by zvládnout písmeno přečíst i správně napsat jeho podobu. Na listu je na každém řádku jedno písmeno, které měly děti psát do řádku, přičemž do půlky řádku jsou pomocné linky a druhá půlka má pouze hlavní linku. Základní sledovanou oblastí je zde úroveň psacího písma vybraných dětí. Zvolená písmena obsahují většinu základních prvků, například vratný tah, oblouk, kličky, apod. Sledovaný je sklon písma, velikost, napojovaní písmen a celková úhlednost psaní. Dále se sleduje správný úchop tužky.

Obrázek 19 – Opis psacího písma 1, autorka diplomové práce, 2. 9. 2015, Liberec

Obrázek 20 – Opis psacího písma 2, autorka diplomové práce, 2. 9. 2015, Liberec

Nadprůměrné dítě

Dítě nadprůměrné zvládne přesné napodobení předlohy. To znamená, že jsou všechna písmena čitelná a věta je rozdělena správně na tři části. Nechybí tečky a písmo tvoří vodorovný řádek, který nepřesahuje vytyčený rámeček.

Písmena a slova na konci první třídy mají stejný sklon a správnou velikost i na druhé polovině řádku, kde nejsou pomocné linky. Dítě správně sedí i drží tužku. Nezapomíná na interpunkci a nedělá mu problém psaní celých slov.

Průměrné dítě

Při napodobení je u průměrného dítěte požadováno pět čitelných písmen a věta je rozdělena alespoň na dvě části. Nemusí se vejít do rámečku a je tolerována absence obou teček. Dítě nemusí rozeznat velikost velkého a malého písmene.

U druhého pracovním listu by dítě mělo správně sedět a mít správný úchop. Písmena by měla být čitelná a v části pomocných linek i dobře veliká. Dítě by mělo být schopné spojovat písmena do slov a nezapomínat na čárky.

Podprůměrné dítě

Výsledkem prvního pracovního listu jsou čitelně napodobena maximálně dvě písmena. Písmo netvoří řádek, může přesahovat předem určený rámeček. Věta není rozdělena do slov a chybí tečky.

Některá písmena nemusí mít správnou podobu. Sklon a velikost písmen se může měnit i při pomocných linkách. Dítě má špatný úchop tužky a špatnou polohu těla při psaní. Zapomíná na interpunkci a dělá mu potíže napojování písmen.

Praktická část

4 Cíle a výzkumné otázky

Úroveň grafomotoriky dětí je různá, proto se výzkumník rozhodl zkoumat skupinu předškoláků, u kterých pomocí teoretických poznatků dokáže rozpoznat a popsat, které dítě se po zkoumanou dobu jeví jako průměrné, podprůměrné a nadprůměrné.

4.1 Cíl

Cílem výzkumu je výběr skupiny předškoláků a sledování vývoje jejich grafomotoriky v předškolním věku a po zahájení povinné školní docházky.

K dosažení cíle je použito kvalitativních i kvantitativních metod.

4.2 Výzkumné otázky

Ke zvolenému cíli byly zformulovány následující výzkumné otázky:

1) Jaké představy mají rodiče o správném a nesprávném úchopu psacího náčiní?
2) Jakým způsobem je rozvíjena hrubá a jemná motorika dětí v domácím prostředí?

5 Metodologie

Pro diplomovou práci bylo použito několik metod kvalitativních (případová studie, pozorování, rozhovor) a kvantitativních (dotazník, projektivní metody).

Zpracovaná data kvalitativních metod pojednávají o uvolněnosti ruky, plynulosti tahů, držení psacího náčiní a o dílčích psychických funkcích, které jsou pro rozvoj grafomotoriky nezbytné.

Mezi kvantitativní se řadí výsledky dotazníků, v kterých jsou popsána témata o přípravě a rozvoji kreslení, později psaní, v domácím prostředí. Dále sem patří výsledky projektivních metod, které jsou zahrnuty ve výsledcích šetření a řeší především vývoj grafomotoriky u vybrané skupiny dětí.

5.1 Použité metody

Metodou se rozumí druh cesty, která se musí podstoupit pro dosažení vytyčeného cíle. Každý výzkum má jiný cíl, proto musí mít i jinou cestu. Pomocí metody lze postupně objasnit problematiku, která je aktuální. Metody jsou různé kroky, které mají jasný řád, pravidla a vlastní pojmový systém. Metody použité v této práci patří mezi nejpoužívanější v pedagogických a psychologických výzkumech (Skutil a kol. 2011, s. 79).

5.1.1 Případová studie

Případovou studii lze označit také jako kazuistiku z latinského causus = případ. Tato metoda zkoumá jedince nebo jen malou skupinu jedinců velmi detailně. Snaží se zachytit a celistvě popsat vztahy a složitost případu. Zkoumání je časově a prostorově omezené a probíhá v reálném prostředí a v přirozených podmínkách. Patří k jednomu ze základních výzkumných designů v pedagogických i společenskovědních oborech. Používá se zřejmě z důvodu předpokladu, že pomocí velice podrobného zkoumání jednoho případu lze následně lépe porozumět i dalším, obdobným případům. Případová studie nám tedy umožní komplexní pohled na zkoumanou problematiku a někdy může sloužit jako startovací počin k dalšímu zkoumání již širšího vzorku. Bohužel ale vyplývá z logiky věci, že výsledky nemohou být obecně platné a velice těžko se dají ověřit. Příprava na kvalitní případovou studii je také časově náročná (Yin 2003, s. 13, 14).

Do případové studie, která je popsána v teoretické části diplomové práce, byla vybrána skupina pěti dětí, z toho jsou tři chlapci a dvě děvčata. Děti byly vybrány v mateřské škole tak,

aby jejich úroveň grafomotoriky v daném věku byla rozdílná. Tyto děti byly sledovány po dobu tří let právě v oblasti grafomotoriky. Zjišťovány u nich byly také podmínky pro jejich rozvoj v domácím prostředí.

5.1.2 Pozorování

Pozorování probíhá u každého jedince téměř denně, ale jako metodu ho lze zařadit pouze v případě, že probíhá záměrně, plánovitě, cílevědomě a je systematické a řízené. Je založeno na sledování, zaznamenávání a také analyzování jevů, které výzkumník vnímá smysly. Míru objektivity udává právě míra plánovitosti, systematičnosti a záměrnosti. Při této metodě je důležité, aby výzkumník nezasahoval sebemenším způsobem do procesu, při kterém pozorování probíhá. Jedná se o nejpřirozenější diagnostickou metodu, kdy výzkumník může sledovat reálné jevy, které nelze získat jinými metodami. Získané informace mohou mít velkou vypovídající hodnotu v případě, že nejsou ovlivněny subjektivitou výzkumníka. Tato metoda je náročná hlavně ve fázi její přípravy, kdy je třeba si vytyčit situace, které jsou důležité, a všímat si procesů, které by mohly znamenat něco zásadního. Mezi další úskalí se řadí odbornost pozorovatele a jeho subjektivní zpracování, které vychází z toho, co právě dotyčnému připadalo důležité (Skutil a kol. 2011, s. 101).

V této diplomové práci byla metoda pozorování použita především v období docházky dítěte do mateřské školy a poté na začátku první třídy. Jednalo se o přímé pozorování, tedy výzkumník pozoroval zkoumané jevy sám (Švaříček, Šeďová 2014, s.144–146). Zpočátku bylo využito této metody pro vybrání si cílové skupiny, která se bude zkoumat podrobněji. Protože bylo třeba zjistit, jak se děti projevují, na co a jakým způsobem reagují, jednalo se o pozorování zúčastněné i nezúčastněné, přičemž výzkumník střídal tato kritéria. Bylo důležité vybrat pět dětí, které budou mít různé dispozice a jinou počáteční úroveň. V tom výzkumníkovi samozřejmě pomohly i jiné metody (například rozhovor s dětmi i učiteli, nebo projektové metody). Vzhledem k tomu, že zkoumanou skupinou byla třída předškolních dětí, jednalo se o pozorování skryté, to znamená, že děti nevěděly, že jsou předmětem výzkumu. Výzkumník k nim docházel si s nimi hrát a povídat, což dětem nepřipadalo divné, protože sem docházely i jiné osoby na své povinné praxe, takže výzkumníka děti vnímaly spíše jako jednoho z nich. Pozorování vždy trvalo maximálně jednu hodinu, poté se přešlo na jiné metody.

Po vybrání si menší skupiny dětí mohl výzkumník svou pozornost věnovat pouze jim, takže dokázal skupinu ještě lépe poznat a analyzovat jejich chování. Mohl také sledovat jejich vztahy nejen mezi vrstevníky, ale i k učiteli nebo samotnému výzkumníkovi. Předmětem zkoumání později byl samozřejmě i přístup učitele k těmto žákům, a to v mateřské, i následně

základní škole. Po každé návštěvě si výzkumník udělal písemný záznam o situacích, které pro něj byly důležité, a snažil se vždy popsat všechny body pozorování.

V rámci pozorování probíhalo i zaznamenávání úchopu tužky a jeho vývoje u jednotlivých dětí. Záznamy jsou zachyceny pomocí fotografií, na kterých je zobrazena pouze část ruky od předloktí po konce prstů. Úchop tužky byl kontrolován při každé návštěvě.

5.1.3 Dotazník

Dotazník je považován za nejpoužívanější metodu v pedagogickém výzkumu. Jeho hlavním smyslem je o dotazovaném zjistit nejen informace, které jsou důležité, ale také jeho názory a postoje k dané problematice. V podstatě se jedná o soubor otázek, které se mohou týkat minulosti, přítomnosti i budoucnosti a respondent je čte a odpovídá na ně. Jisté výhody jsou v počtu respondentů, kteří se mohou oslovit, a jejich anonymitě. Zároveň je možno za celkem krátkou dobu získat velké množství informací, které lze lehce identifikovat. Nevýhodou jsou výlučně subjektivní odpovědi a také riziko, že se respondent otázce úplně vyhne, neporozumí jí nebo záměrně neodpoví pravdu. Uzavřené otázky navíc mají svá úskalí v nemožnosti odpověď dovysvětlit. Dotazník je zároveň omezen pouze na otázky a odpovědi, které jsou napsány, takže dotazovaný si musí vybrat variantu, kterou by jinak nevolil (Skutil a kol. 2011, s. 80, 81).

V této případové studii byly použity celkem tři dotazníky (viz příloha 1, 2, 3). Všechny byly určeny rodičům dětí a byly jim dávány postupně po dobu studie, to znamená v průběhu tří let. Sestaveny byly vždy na základě aktuálních problematik a vývojových specifik dětí. Dotazníky obsahovaly uzavřené, polouzavřené i otevřené otázky. Rodiče odpovídali na otázky, které se týkaly pouze jejich dětí, které navštěvovaly konkrétní mateřskou školu.

První dotazník (viz příloha 1) rodiče dostali hned na začátku případové studie, to znamená, když jejich děti byly v předškolní třídě. Protože v té době nebyla ještě vybraná skupina dětí, vyplňovali ho všichni rodiče. V prvním dotazníku bylo celkem patnáct otázek, které se týkaly zejména kresby dítěte – zda kreslí spontánně, jak často, jak dlouho apod. Další otázky se týkaly začátku kresby a úchopu psacího náčiní. Rodiče se mohli vyjádřit k úchopu svého dítěte, zda si myslí, že úchop je správný nebo špatný a pokud je špatný, zda ho opravují. Ke konci dotazníku vypisovali činnosti, které doma dítě provádí pro rozvoj hrubé a jemné motoriky, a nakonec zakroužkovali nejvyšší dosažené vzdělání obou rodičů.

Druhý dotazník (viz příloha 2) byl rodičům rozdán, když jejich děti byly na konci první třídy. Tentokrát dotazník vyplňovali pouze rodiče dětí, které byly ve zkoumané skupině. Hlavním cílem bylo zjistit, jak se změnil denní režim nejen dětem, ale i rodičům. Otázek bylo

osm a byly zaměřeny na čas a způsob přípravy do školy, jak se podílí rodiče na přípravě svého dítěte do školy, nebo které předměty děti baví a naopak. Zařazeny byly i otázky ohledně držení psacího náčiní a cviků pro uvolnění ruky. Vzhledem k nespokojenosti rodičů s paní učitelkou byla zařazena i otázka, kde rodiče mohli napsat doporučení a rady pro vzdělávání jejich dětí.

Poslední, třetí dotazník (viz příloha 3) byl opět rozdán jen rodičům, jejichž děti byly ve skupině vybraných. Tento dotazník dostali hned po prázdninách, když jejich děti přišly do druhé třídy. Jeho pět otázek bylo zaměřeno na způsob opakování učiva během prázdnin. Zahrnovaly například, kdo byl hlavním iniciátorem pro učení se, co vše se procvičovalo, jak často a jakou formou. Rodiče ve většině případů mohli pouze vybírat a kroužkovat z nabízených odpovědí.

5.1.4 Rozhovor

Vést dialog a zaznamenávat odpovědi není zdaleka tak jednoduché, jak se na první pohled může zdát. Pomocí rozhovoru se získají nejen odpovědi na otázky, které se pokládají, ale také bezprostřední reakce respondenta. Důležité může být i neverbální chování, které ale například u dotazníku nelze zaznamenat. Interakce mezi tazatelem a dotazovaným je velice vysoká, proto se rozhovor často využívá tam, kde je žádoucí přímý kontakt se zkoumanou osobou. Při kladení otázek je možnost doptávání se, vysvětlení otázky i odpovědi a vyjasnění si nepřesností. Některým lidem také může psaný projev dělat potíže, proto jsou v mluveném projevu daleko vstřícnější. Mezi zápory rozhovoru patří nesporně velká časová náročnost, a tudíž menší množství dotazovaných, a již zmíněné obtíže se zpracováním informací (Skutil a kol. 2011, s. 89).

Rozhovor probíhal s paní učitelkou v mateřské škole, dále se dvěma paními učitelkami ve škole základní a v neposlední řadě také s dětmi. Všechny rozhovory byly polostrukturované, což je kompromis mezi strukturovaným a nestrukturovaným rozhovorem. V praxi to znamená, že tazatel má připravené otázky, na které se chce zeptat, ale zároveň reaguje na odpovědi dotazovaného. Není to pouhé sledování připraveného schématu, ale naopak je zde snaha některé odpovědi rozvést, dále dovysvětlit nebo odůvodnit.

Při rozhovoru výzkumníka se všemi paními učitelkami byly zodpovězeny otázky, jejichž odpovědi by mohly pomoci dokreslit situaci a vývoj dětí. Hovořilo se o otázkách ohledně délky praxe dotazovaných, jejich názor na moderní technologie (PC, tablety…) a zda pozorují nějaké změny u dětí v průběhu let (chování dětí, které tato zařízení nepoužívaly a chování dnešních dětí). Mezi další otázky byla zařazena problematika grafomotoriky včetně pracovních návyků a držení psacího náčiní, dále také rozvoj psychických dílčích funkcí u dětí v této třídě a didaktické postupy při odhalení chyby nebo nedostatku v některých z těchto oblastí. Také

se hovořilo o komunikačních schopnostech dětí a o samotné skupině pozorovaných. To vše je více popsáno v této diplomové práci.

Zatímco s paními učitelkami probíhal rozhovor uvědoměle, s dětmi se konal jinak. Zpočátku bylo třeba vybrat pět dětí do výzkumné skupiny, takže se rozhovory děly postupně se všemi dětmi ve třídě. Děti chodily postupně k výzkumníkovi, kde plnily různé úkoly (viz kapitola 4.1.5 Projektivní metody) a mezitím se výzkumník dětí dotazoval na různé otázky jen tak mimochodem. Otázky směřovaly na motivaci ke kreslení, jak často a dlouho dělají tuto činnost a zda kreslí i doma, nebo jen ve školce. Pokud dítě nevědělo, co odpovědět na některou z otázek, výzkumník ji přešel a nepřemlouval dítě k odpovědi za každou cenu. Pokud ale dítě odpovědělo jen slovem, nebo se naopak o tématu rozpovídalo, snažil se výzkumník dotazovat dále a rozvést rozhovor co nejvíce. Nejen díky této metodě byly vybrány děti, se kterými proběhl později ještě jeden rozhovor na konci první třídy, kdy se výzkumník ptal na podobné otázky, které se týkaly psaní.

5.1.5 Projektivní metody

Projektivní metody se dají nalézt převážně v psychologické diagnostice, ale některé se s úspěchem mohou aplikovat i do pedagogického výzkumu. Velkou výhodou je, že při těchto metodách subjekt (obzvlášť dítě) neodhalí jejich diagnostický účel, a proto nemá zapotřebí jakkoli zkreslovat skutečnost. Dítě tento test nejčastěji vnímá jako hru nebo cvičení pro něj zábavné, takže je zde velká motivace zkoušku dokončit pro obě strany (výzkumníka i subjekt). Mezi klady se tedy může řadit novost a neobvyklost, tyto metody navozují uvolněnou atmosféru a umožňuje hlubší poznání osobnosti zkoumaného. Samozřejmě má i své zápory – vyskytuje se zde problematická validita a interpretace získaných výsledků a jsou zde vysoké nároky na výzkumníka, který musí být zkušený (Skutil a kol. 2011, s. 104, 105).

V praxi byla použita metoda grafická, která je v pedagogické praxi známá nejvíce a je hojně využívaná a oblíbená. Tato metoda byla dětem předkládána v podobě pracovních listů, které by měly odhalit úroveň grafomotoriky u skupiny dětí. Zpočátku byly listy vyplňovány všemi dětmi, později už jen cílovou skupinou. Protože byly dětem předkládány pravidelně po delší dobu, lze také zaznamenat vývoj jejich grafomotoriky.

Z kresby lze vyčíst řadu psychických procesů, stavů i vlastností a také samotnou úroveň grafomotoriky, což je pro tuto práci zásadní (Skutil a kol. 2011, s. 106). Jedním z prvních úkolů byla kresba muže, což patří k jednomu z rutinních úkolů v tomto věku. Ve školce ho kreslí často, aby se připravily na zápis do prvního ročníku. Při tomto úkolu je třeba sledovat nejen samotnou kresbu, ale i verbální a neverbální reakce a přístup k úkolu při zadání (viz kapitola 2.4.2 Kresba mužské postavy).

Dalším úkolem byla skupina obrázků, která se zaměřovala především na uvolnění ruky, kde podle plynulosti a tlaku na tužku lze zjistit, zda je dítě schopné vést kresebnou stopu správně (viz kapitola 2.4.1 Uvolňovací cviky).

Do následujícího pracovního listu byly vybrány úlohy opět především pro zjištění vizuomotoriky, kdy v prvním a druhém úkolu mělo dítě za úkol překreslit písmena a body přesně podle předlohy. Mohlo si k tomu vybrat levý či pravý obdélník a pracovat libovolně dlouho. V předškolním věku děti ještě nerozpoznaly písmena, proto pro ně byl tento úkol opravdu nesnadný. I přesto, že některé děti se podceňovaly a nechtěly to ani zkusit ze strachu z neúspěchu, nakonec ho splnily všechny. Překreslení skupiny bodů pro děti nebylo tak náročné, přesto ale první výsledky nebyly u některých úplně zdárné. Dále na tomto pracovním listu byly dvě logické řady, kde měly děti za úkol nejprve pojmenovat geometrické tvary a matematické symboly a poté pokračovat v této řadě. Zpočátku bylo pro děti nejtěžší rozeznávání plusu a křížku (viz kapitoly 2.4.3 Skupina bodů a logická řada, 2.4.4 Zobrazení psacího písma).

Poslední pracovní list dostaly děti poprvé až na začátku druhé třídy. Měly za úkol přepsat různá písmena a slova. Na podobná cvičení byly zvyklé ze svých písanek, a proto pro ně úkol nebyl náročný a děti psaní bavilo (viz kapitola 2.4.4 Zobrazení psacího písma).

5.2 Postup

Případová studie popsaná v diplomové práci probíhala po dobu tří let. Je proto nutné rozdělit ji na několik částí, mezníků, které jsou zásadní. Výzkumník zvolil jako první období zahájení výzkumu a předvýzkumná opatření, která bylo nutné udělat před samotným vstupem do problematiky. Druhá etapa probíhala v mateřské škole s celou třídou předškoláků, ze kterých byla vybrána cílová skupina sledovaných dětí. Dalším mezníkem byl vstup těchto dětí do první třídy, kdy se udála pro děti i rodiče nejspíše největší změna za celou sledovanou dobu. Poslední období probíhalo v prvním pololetí druhé třídy, kdy se děti již ustálily ve svých nových rolích školáků a znovu se rozvzpomínaly na tvary a názvy písmen.

5.2.1 Zahájení/Předvýzkumná opatření

Výzkum byl zahájen v roce 2015. Po zvolení tématu následoval výběr vhodné mateřské školy a oslovení paní ředitelky, zda je možné k nim docházet a provést případovou studii.

Po souhlasu vedení mateřské školy výzkumník napsal dopis rodičům dětí (viz příloha 4), které docházely do předškolního ročníku, kde je seznámil se svým záměrem. Byl zde představen

samotný výzkumník a způsob práce s dětmi. Na konci dopisu rodiče svým podpisem stvrdili, zda souhlasí se spoluprací.

5.2.2 Mateřská škola

Při první návštěvě mateřské školy proběhlo pozorování celé třídy, vztahu paní učitelky k dětem, vztahy dětí k paní učitelce a také vztahy mezi nimi navzájem. Výzkumník pozoroval chování jednotlivých dětí a snažil se zaznamenat zajímavosti, na které se později zeptal paní učitelky. Po celém dopoledni stráveném v mateřské škole proběhl rozhovor s učitelkou, kde se výzkumník ptal na délku její praxe, její názor na dnešní svět technologií ve vztahu k dětem obecně a také konkrétně o dětech v její třídě. V tomto rozhovoru byla poprvé vyřčena jména dětí, na které by bylo zajímavé se zaměřit dále.

Při další návštěvě byl rozdán první dotazník určený všem rodičům (viz příloha 1) a poté proveden první rozhovor a celý soubor úkolů (viz kapitola 2.4 Kritéria hodnocení) postupně se všemi dětmi. Na konci dne byla požádána paní učitelka, zda by s dětmi prováděla kresbu pána pravidelně každý měsíc a výsledky předávala výzkumníkovi vždy, když dorazí. Návštěvy mateřské školy se konaly vždy jednou za tři měsíce, kdy výzkumník postupně se všemi dětmi vypracovával úkoly a dělal s nimi polostrukturované rozhovory.

V lednu roku 2016 byla vybrána skupina pěti dětí, které jevily rozdílné předpoklady pro další rozvoj grafomotoriky. Od této doby byly úkoly předkládány pouze vybraným dětem.

5.2.3 Základní škola 1. třída

Dne 1. září 2016 nastoupily děti do 1. třídy na základní škole, kde měl výzkumník předem domluvenou spolupráci. Hned v září se konala první návštěva výzkumníka, při které výzkumník provedl seznamovací rozhovor s paní učitelkou a poté s dětmi. Zároveň během hodiny psaní proběhlo další kolo zkoumání.

V průběhu první třídy se uskutečnily celkem čtyři návštěvy, opět po třech měsících. Tentokrát děti nekreslily pána každý měsíc s paní učitelkou, ale pouze v přítomnosti výzkumníka.

Na konci školního roku dostala skupina dětí druhý dotazník pro rodiče (viz příloha 2) a proběhl další rozhovor s třídní učitelkou ohledně její třídy a vybraných jednotlivců.

5.2.4 Základní škola 2. třída

Kvůli nespokojenosti rodičů s prací paní učitelky nastoupila od začátku dalšího školního roku nová paní učitelka. Proto byl proveden opět seznamovací rozhovor. Při zářijové návštěvě děti dostaly třetí, poslední dotazník pro své rodiče (viz příloha 3).

Sledování žáků, rozhovory s nimi a plnění úkolů se konalo tentokrát každý měsíc. Poprvé děti také vyplnily nový pracovní list s opisem psacích písmen. Studie byla ukončena v listopadu roku 2017, kdy všechny děti dostaly od výzkumníka dopis pro své rodiče (viz příloha 5), kde se se všemi loučí a děkuje za vynikající spolupráci. Poslední hodina byla rozlučková a všichni si ji velmi užili. Děti dostaly na památku rolničku.

Po ukončení návštěv bylo třeba zpracovat veškerá data a sepsat je do této diplomové práce.

5.3 Charakteristika výzkumných souborů

V následujících kapitolách budou popsáni všichni, kteří se jakýmkoli způsobem účastnili této případové studie a ovlivnili ji tak. Jako první v pořadí jsou popsáni rodiče, dále paní učitelky a nakonec samotné děti.

5.3.1 Rodiče

Celkem bylo osloveno dvacet šest rodičů, spolupracovat jich chtělo dvacet čtyři, to je možné považovat za dobrý výsledek. Všichni rodiče bydlí nedaleko vesnice, kde se nachází mateřská i základní škola. Dotazníky vyplňovali otcové i matky. Všichni mají více než jedno dítě. Graf níže zaznamenává nejvyšší dosažené vzdělání obou rodičů.

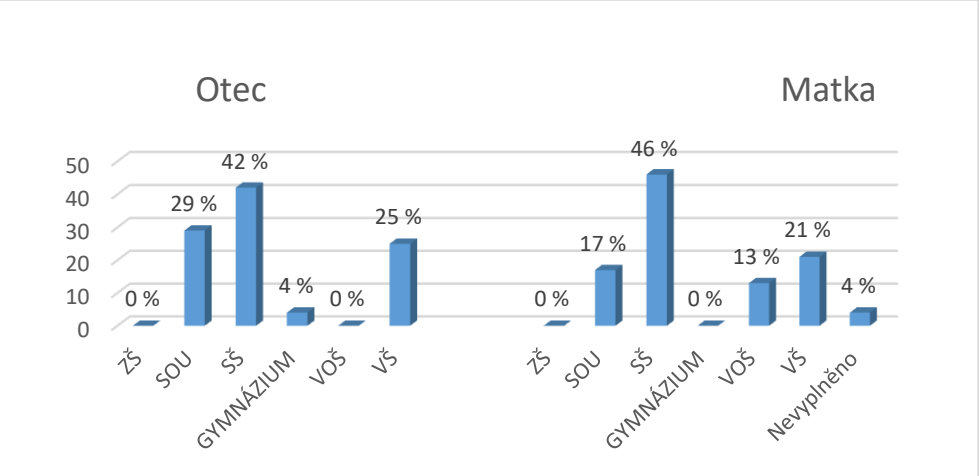

Graf 1 – Nejvyšší dosažené vzdělání rodičů

Vzdělání rodičů je samozřejmě různé, od odborných učilišť až po vysoké školy. Nejvíce zastoupené jsou u obou pohlaví střední školy s maturitou. Muži jsou zastoupeni deseti jednotlivci z dvaceti čtyř a ženy jedenácti zástupci ze stejného celkového počtu. Nikdo z dotazovaných rodičů nemá pouze základní vzdělání.

5.3.2 Učitelky

Paní učitelka A působí v mateřské škole ve středně velké vesnici. Do této školky se sjíždějí děti z blízkého okolí. Jedná se o starší ženu, která má třicet šest let praxe ve svém oboru, stále se snaží vzdělávat různými kurzy a žije aktivně. Na dnešních dětech pozoruje změnu a to především v jejich motivaci. Dle jejích slov je dnes daleko těžší děti zaujmout. I v předškolním věku jsou často línější a hračky ve školce jim nepřipadají atraktivní. Celkově se u předškoláků objevují horší úchopy než dříve, mají neuvolněné ruce a nevyhraněnou lateralitu. Při špatném úchopu děti nejčastěji používají více prstů pro držení psacího náčiní. Změna v hrubé a jemné motorice není nijak zásadní. Přesto je zde motorika stále rozvíjena pomocí různých mozaik, malování, cvičení v tělocvičně nebo různými hrami, např. kostky, puzzle, apod.

S paní učitelkou B prožily děti svou celou první třídu. Mladá paní učitelka má čtyři roky praxe, poté byla na mateřské dovolené a po ní nastoupila na základní školu. První třídu vedla podruhé. Dnešní děti se jí zdají stejné jako dřív. Nevidí žádnou změnu v jejich aktivitách, trávení volného času nebo v komunikaci oproti dětem například její generace. V její třídě sledovala celkově špatné úchopy psacího náčiní, což je, dle jejích slov, chyba především mateřské školy. Na tužky tlačí, špatně je drží a ruce nemají uvolněné. Tato paní učitelka byla během školního roku často nemocná a zároveň na ni byly často dávány stížnosti z řad rodičů. Na konci školního roku dostala výpověď.

Od září nového školního roku byla přijata nová paní učitelka C, která vedla druhou třídu. Délka její praxe je deset let. Vliv technologií vidí spíše u dětí z měst, kde učila dříve, děti z vesnice tím podle jejího názoru nejsou ještě tolik zasaženy. Na otázku týkající se držení psacího náčiní uznává, že je v této třídě menší problém. Děti drží tužku často špatně. Vinu na nikoho nesvaluje, je ale možné, že na děti mohla mít špatný vliv častá absence předcházející paní učitelky. Třída se jí celkově zdá průměrná, někdy mají děti problém s vyjadřováním. Mají menší slovní zásobu a nejsou schopny mluvit v plynulých větách a souvětích.

5.3.3 Jednotlivci

Pro případovou studii bylo vybráno pět dětí. Jedná se o dvě děvčata a tři chlapce. Nikdo nemá diagnostikovanou žádnou poruchu. Jedná se tedy o zdravé děti z úplných rodin. Jména dětí jsou smyšlená výzkumníkem, rody dětí jsou zachovány.

Děti chodí do třídy, kde je dvacet šest žáků. Všechny děti se znají již od mateřské školy, kam docházely. Společně přešly do stejné základní školy. V celé třídě se nachází pouze jeden žák, který má problémy s artikulací, ostatní žáci jsou bez jakéhokoli omezení, či diagnózy.

Andrejka

Andrejka je dívka ve věku sedmi let. Je oproti svým vrstevníkům vyšší postavy. Žije v úplné rodině a má staršího bratra. Otec má vystudované gymnázium a matka vysokou školu. V mateřské škole byly její výsledky v oblasti grafomotoriky nadprůměrné.

Jakub

Kuba je chlapec ve věku sedmi let. Žije v úplné rodině a má starší sestru. Má středně vysokou postavu a je hubený. Je klidné povahy. Jeho otec vystudoval střední školu s maturitou a matka vyšší odbornou školu. V mateřské škole byly jeho výsledky v oblasti grafomotoriky průměrné.

Tomáš

Tomáš je kluk ve věku sedmi let, přiměřeného růstu. Žije v úplné rodině a má staršího bratra. Otec má střední školu s maturitou a matka vysokou školu. V mateřské škole byl živé dítě píšící levou rukou, jehož výsledky byly průměrné.

Daniel

Daniel je sedmiletý kluk. Jeho postava je spíše zavalitá, přesto ale velmi sportovní. Má mladšího bratra a oba rodiče mají vystudovanou střední školu s maturitou. V mateřské škole patřil k živým dětem a jeho výsledky byly podprůměrné.

Deniska

Deniska je holčička, které je sedm let a je drobné postavy. Žije v úplné rodině a má mladší sestru. Otec má vystudovanou střední školu s maturitou, matka střední odborné učiliště. V mateřské škole patřila mezi klidné děti píšící levou rukou, jejíž výsledky byly spíše podprůměrné.

6 Výsledky šetření

Do výsledků šetření jsou nejprve zařazeny výsledky prvního dotazníku, jejž vyplňovali rodiče žáků, kteří navštěvovali popisovanou mateřskou a následně i základní školu. Dále jsou zde popsány jednotlivé výkony vybrané skupiny dětí, jejich vývoj v oblasti grafomotoriky v průběhu tří let. Skupina je tvořena pěti dětmi, z toho jsou tři chlapci a dvě děvčata.

6.1 Předškolní vývoj grafomotoriky optikou rodičů

V následujících řádcích jsou prezentovány výsledky z dotazníku šetření rodičů (viz grafy 2–12). Výzkumu se účastnilo dvacet čtyři respondentů z celkového počtu dvaceti šesti. Pouze dvě rodiny spolupráci odmítli.

Následující graf se zaměřil na otázku, v kolika letech začaly kreslit děti dotazovaných rodičů. Bohužel se vyskytly i odpovědi, ve kterých rodiče napsali, že si počátek kresby svého dítěte nepamatují. Někteří rodiče tuto otázku nevyplnili.

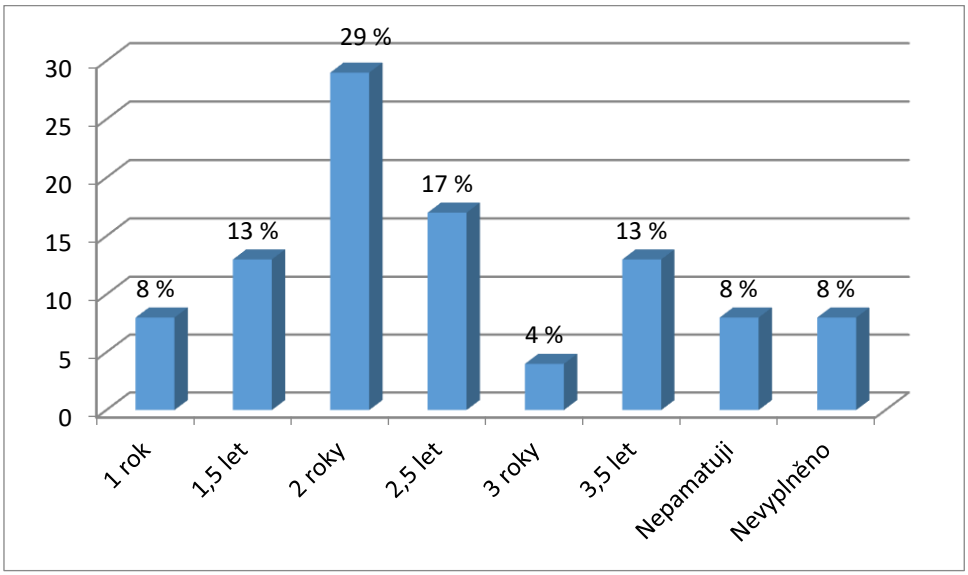

Graf 2 – Věk začátku kresby dítěte

Z grafu 2 je patrné, že nejvíce dětí začalo kreslit okolo druhého roku věku. To je v souladu s tvrzením vývojové psychologie (viz kapitola 2 Vývoj kresby a psaní u dětí od dvou do deseti let). Mezi lety jeden a půl roku a dva a půl roku se o kresbu začalo zajímat čtrnáct z dvaceti dětí (čtyři rodiče si nepamatují nebo nevyplnili tuto otázku).

Graf níže zodpovídá otázku, zda děti v dotazované třídě kreslí spontánně. Jeho výsledky jsou vcelku jasné a předpokládané.

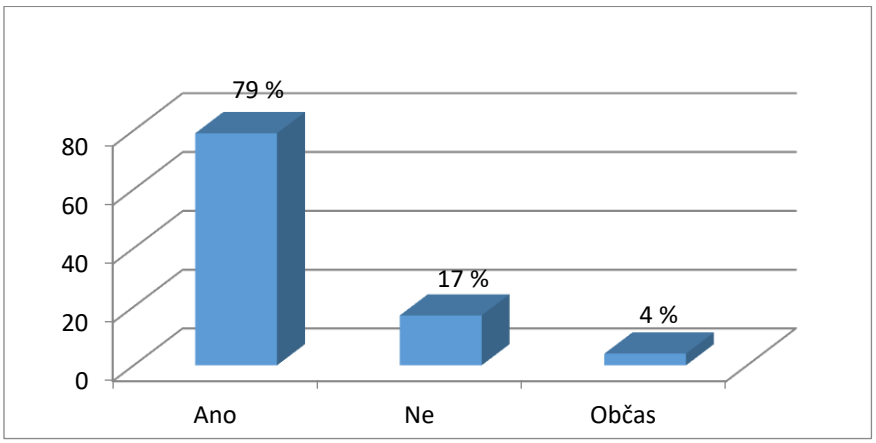

Graf 3 – Kreslí děti spontánně?

Graf 3 dokazuje, že kreslení patří mezi spontánní činnosti dětí v předškolním věku (viz kapitola 2 Vývoj kresby a psaní u dětí od dvou do deseti let). Kresbu vyhledává devatenáct z dvaceti čtyř dětí, což je téměř 4/5.

Graf číslo čtyři znázorňuje výsledky na otázku, zda rodiče ve zkoumané třídě dávají svým dětem příležitost ke kreslení. Zda děti nabádají a motivují k tomu, aby šly kreslit a zda je podporují v této činnosti.

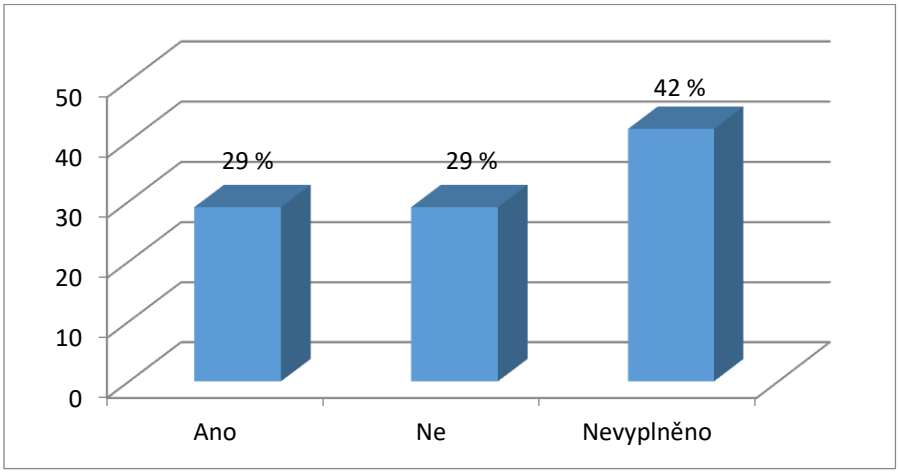

Graf 4 – Příležitosti ke kreslení

Otázku týkající se příležitosti ke kreslení nevyplnilo deset rodičů. Je to z toho důvodu, že otázka zněla: „Pokud Vaše dítě nekreslí spontánně, dáváte mu příležitosti ke kreslení?“ Tudíž na otázku měli odpovídat pouze rodiče, jejichž děti spontánně nekreslí. Bylo pro nás překvapivé, že polovina rodičů se nesnaží vést své dítě ke kreslení, když o něj nejeví zájem.

Graf níže popisuje, jak často kreslí pozorované děti v domácím prostředí. Rozptyl odpovědí je rovnoměrný.

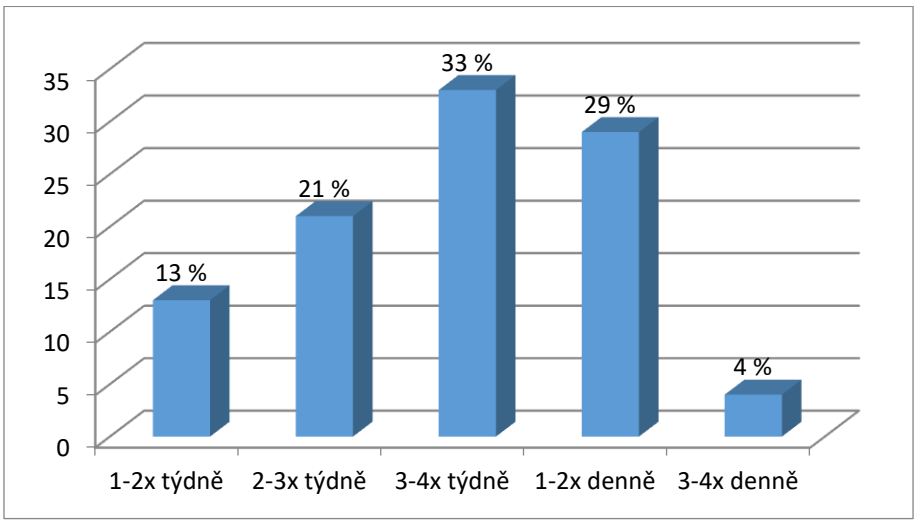

Graf 5 – Jak často děti kreslí

Třetina dětí kreslí téměř každý druhý den. Tato frekvence je pro rozvoj grafomotoriky vhodná. Všechny děti v mateřské škole kreslí minimálně jednou týdně, to lze také pokládat za pozitivní. Opět se ukazuje, že kresba patří mezi typické aktivity dítěte předškolního věku.

Graf 6 nás zasvěcuje do problematiky, jak dlouho vydrží dítě kreslit, než obraz dokončí nebo ho něco jiného rozptýlí. Výsledky zaznamenané v tomto grafu jsou poněkud překvapivé.

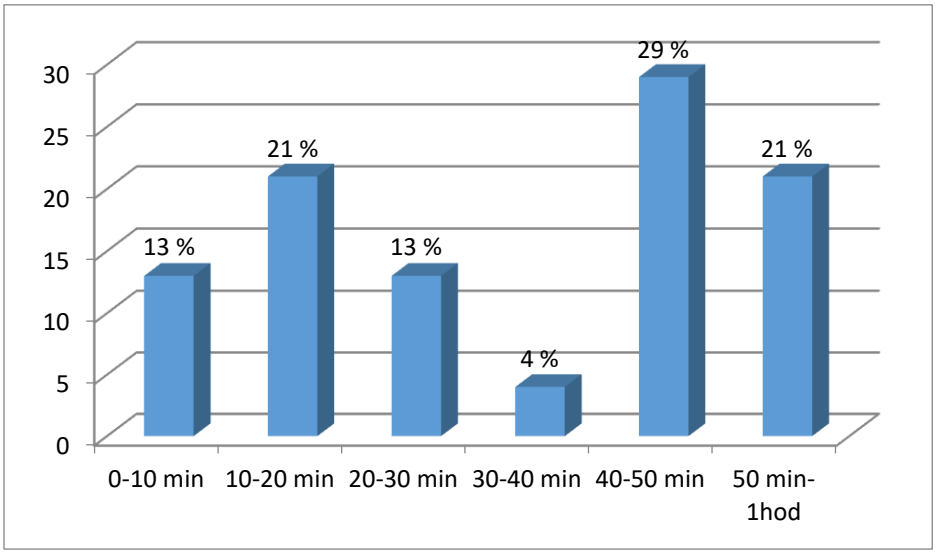

Graf 6 – Délka jedné kresby

Největší procento dětí vydrží kreslit okolo tři čtvrtě hodiny. Délka soustředění dítěte ve věku pěti let na jednu činnost je okolo pěti minut, proto se očekávala časová délka o hodně kratší. Dokazuje to, že děti mají o kreslení opravdu zájem.

Sloupce v grafu níže představují děti, které kresbu ve většině případů dokončí a které nikoli. Je celkem zajímavé dále porovnat graf 6 a 7.

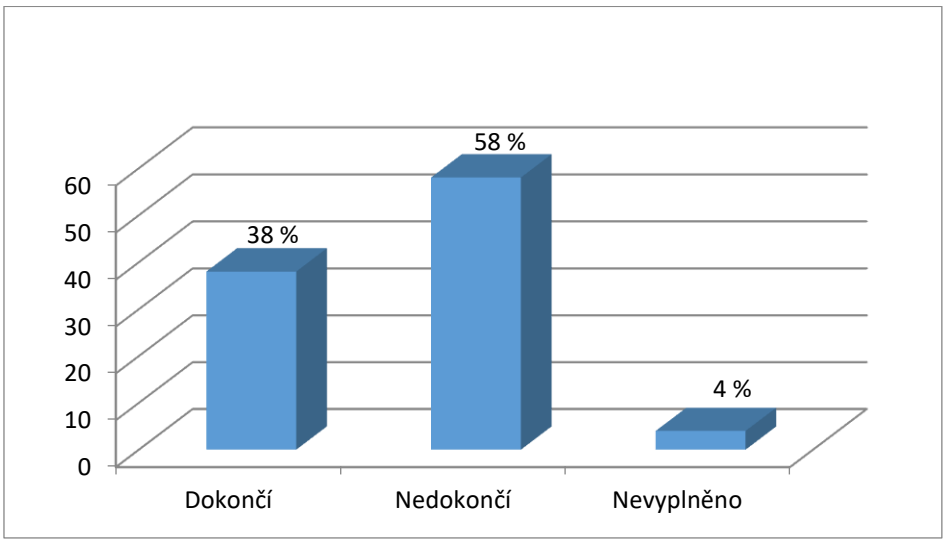

Graf 7 – Dokončení kresby

Většina dětí kresbu nedokončí. Důvodem je zřejmě přesun pozornosti na jiný podnět nebo děti kreslení zkrátka přestane bavit.

Můžeme si všimnout, že graf 6 a graf 7 si trochu protiřečí. Z grafu 6 jasně vyplývá, že největší počet dětí vydrží kreslit okolo tři čtvrtě hodiny. Na druhou stranu nám ale graf 7 prozrazuje, že více než polovina dětí kresbu nedokončí. Je tedy na zamyšlení, zda děti opravdu nejsou schopny dokončit svůj výkres ani za tak dlouhou dobu, nebo zda mají rodiče zkreslenou představu o čase, či dokončenosti výtvoru.

Graf číslo osm popisuje, zda dítě v průběhu kreslení potřebuje přítomnost další osoby. Ať z důvodu motivace, nebo jen proto, aby mohlo vyprávět, co kreslí. Graf dopadl jednoznačně.

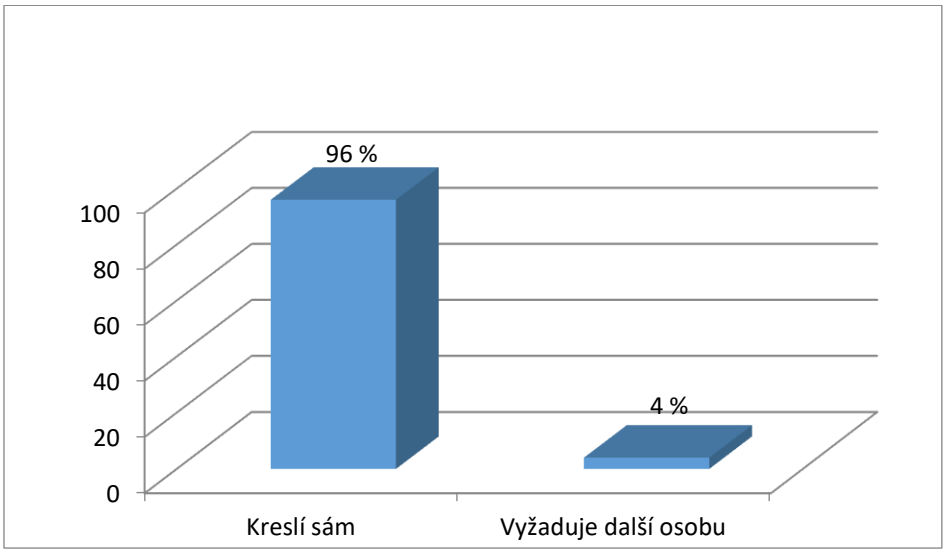

Graf 8 – Průběh kresby

Drtivá většina dětí při kreslení nepotřebuje přítomnost další osoby, pouze jedno dítě nezvládne kreslit samo. Kreslení je pro děti zřejmě tak atraktivní, že jsou po jeho dobu zcela zaměstnány a není třeba vnější motivace.

Graf 9, který popisuje, zda děti o svém díle vypráví, vypadá úplně jinak. Jeho výsledky se opět daly předpokládat. Děti o své kresbě vypráví především po dokončení.

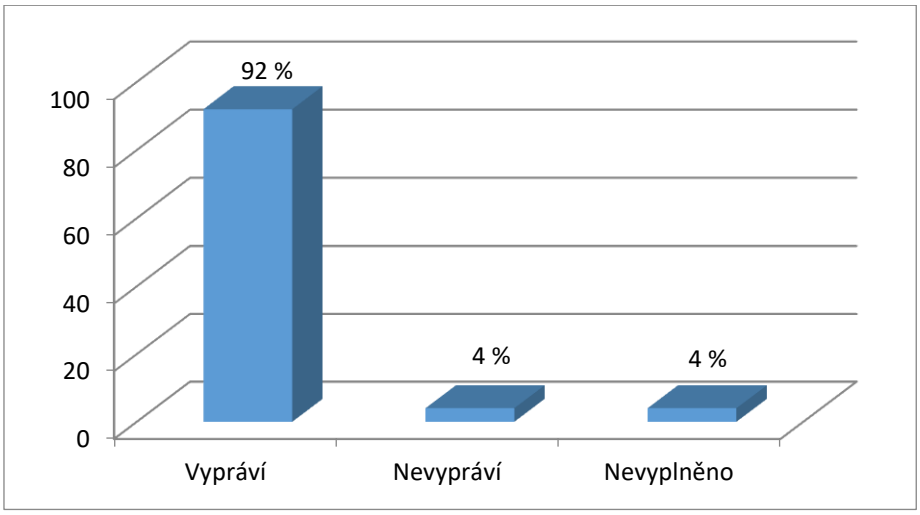

Graf 9 – Vyprávění o kresbě

Pouze jedno dítě z dotazovaných nemá potřebu o svém výkresu mluvit. Ostatní děti chodí za členy rodiny a vysvětlují, co nakreslily, kam a proč. Nejspíše je příčinou potřeba dětí dokazovat sobě i ostatním své kvality (viz kapitola 1.1 Charakteristika předškolního a raného školního věku).

Níže uvedený graf předkládá výsledky na diskutované téma ohledně správného úchopu psacího náčiní. Správný úchop v dotazníku cíleně nebyl zobrazen ani nikterak popsán.

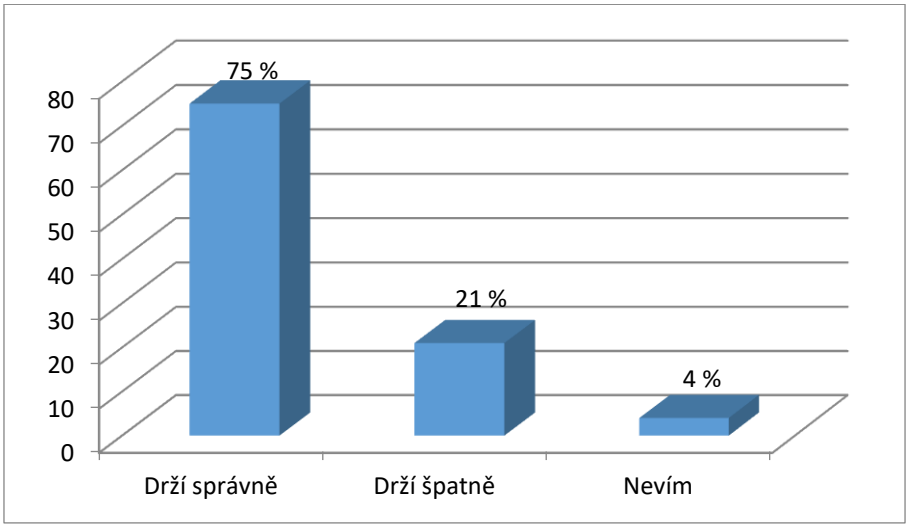

Graf 10 – Správné držení tužky dle rodičů

Osmnáct rodičů z dvaceti čtyř zastává názor, že jeho dítě drží správně psací náčiní. Pouze jeden rodič přiznal, že neví, jak správný úchop tužky vypadá. Skutečné procento rodičů, kteří nejsou seznámeni se správným úchopem, je v této třídě ale daleko vyšší, protože více než polovina dětí ze třídy tužku správně nedrží.

Odpovědi na otázku, které jsou zaneseny v grafu níže, souvisí s otázkou předešlou. Níže můžeme vidět znázorněné, zda rodiče, pokud vidí nesprávný úchop psacího náčiní u svého dítěte, tento úchop opravují.

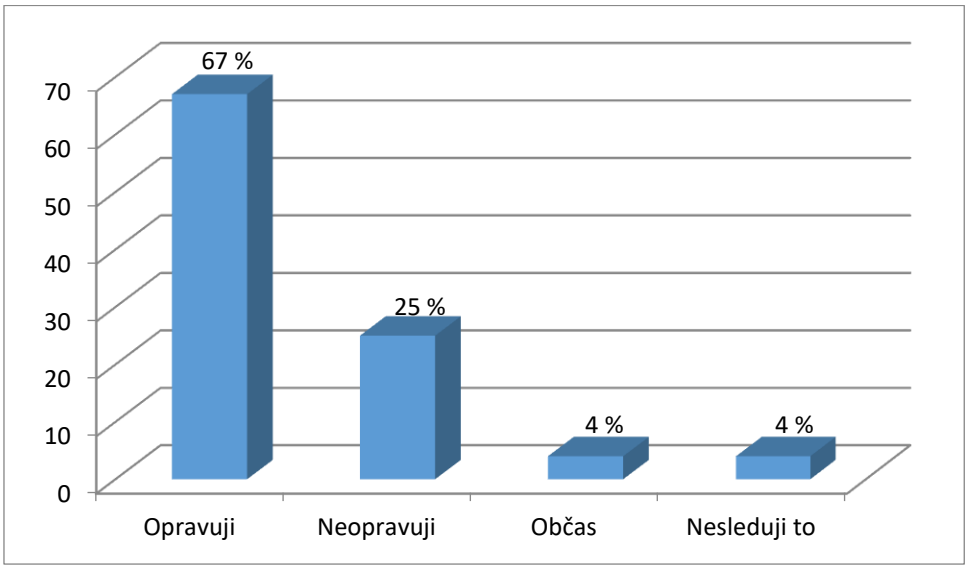

Graf 11 – Oprava držení tužky rodiči

Velká většina rodičů svému dítěti držení tužky opraví, pokud vidí špatný úchop. Z předešlého grafu (viz graf 10 – Správné držení tužky dle rodičů) ale víme, že někteří rodiče mají zřejmě špatnou představu o správném úchopu psacího náčiní. Otázka, jak tedy děti opravují, zůstává stále nezodpovězená.

Poslední graf zhotovený níže ukazuje, jaké činnosti a aktivity děti vykonávají v domácím prostředí pro rozvoj hrubé a jemné motoriky. V této otázce mohli rodiče uvést více možností.

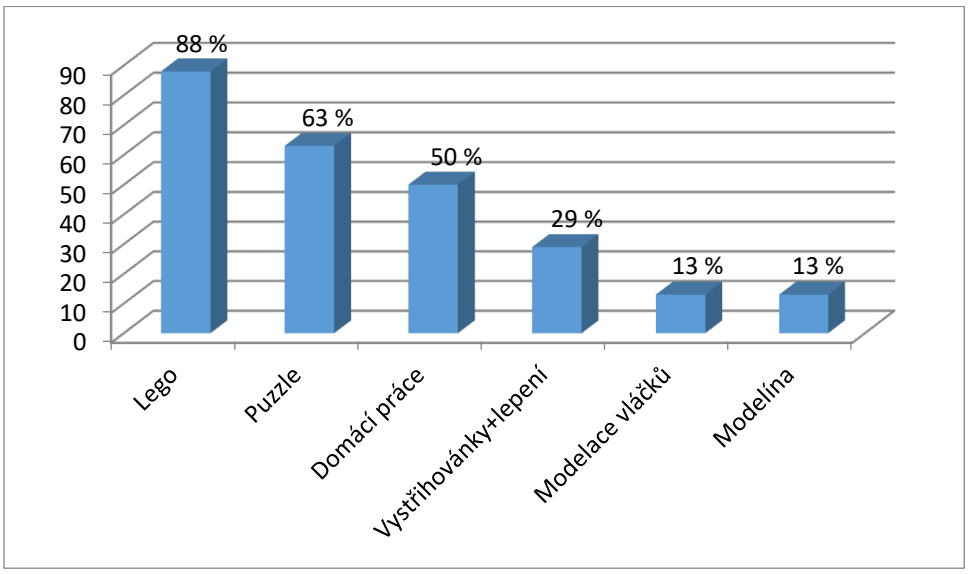

Graf 12 – Domácí aktivity pro rozvoj motoriky

Dvacet jedna dětí (téměř celá třída) si doma hraje s legem. Patnáct dětí si hraje s puzzly a polovina dětí doma asistuje při domácích pracích. Všechny výše uvedené aktivit patří k typickým činnostem pro děti předškolního věku.

6.2 Cílová skupina dětí

V níže uvedených kapitolách budou jednotlivě prezentovány výsledky šetření vybrané skupiny dětí, které byly získány z dotazníků, rozhovorů, pozorování a projektových metod (viz kapitola 4 Metodologie). Pořadí žáků je sestupné podle jejich výsledků v oblasti grafomotoriky. Popsán bude vždy vývoj dílčích úkolů v průběhu zkoumaných tří let.

Z kapacitních důvodů byly ukázky uvolňovacích cviků a opisu psacího písma zařazeny do příloh ve zmenšené podobě.

Dále byly také z kapacitních důvodů vybrány pouze některé ukázky vyplněných pracovních listů. Stejný typ ukázek je u všech dětí z přibližně stejného období, proto lze sledovat nejen vývoj dítěte, ale také porovnávat výsledky dětí navzájem. Při uvolňovacích cvicích je každá řada obrázků z jiného ročníku (tzn. první z mateřské školy, druhá řada z první třídy a poslední ze třídy druhé). Výsledky zakreslování skupiny bodů a přepisu logické řady jsou z mateřské školy a z konce první třídy. Kresby mužské postavy byly vybrány čtyři. Minimálně jedna je opět zastoupena z mateřské školy, z první a druhé třídy školy základní. Pracovní listy na opis psacího písma byly dvojího druhu. První list porovnává období mateřské školy a začátek první třídy, druhý pracovní list sleduje posun psacího písma ve třídě druhé,

a sice z měsíců září, říjen a listopad. Poslední sledovanou položkou byl úchop psacího náčiní. Fotografie jsou pořízené vždy na začátku mateřské školy a na konci první třídy.

U fotografií záměrně není uvedeno místo pořízení z důvodu zachování anonymity žáků, rodičů i učitelů.

6.2.1 Andrejka

Andrejka byla do případové studie zařazena především díky jejím kresbám, uvolněnosti celé paže a výbornému vyjadřování. Ve škole patří mezi chytré a hodné žáky. Kreslení Andrejku velice baví již od útlého věku. Motivace jí zůstala i při psaní. V době šetření se projevovala jako nadprůměrné dítě.

Domácí prostředí

Andrejka se začala o první výtvarná díla pokoušet ve dvou letech. Kreslení ji dodnes baví a tráví jím přibližně hodinu denně. Doma tuto činnost vyhledává sama a nepotřebuje k ní společnost. Kresbu vždy dokončí a poté jde za někým z rodiny a vypráví mu, co nakreslila.

Ráda chodí na procházky a věnuje se různým sportům. V létě má Andrejka ráda plavání, jízdu na kole nebo na bruslích a v zimě lyžování, brusle a běžky. Po celý rok navštěvuje kroužek tancování. Pokud je doma, věnuje se skládání kostek, puzzlů, mozaiek a stavebnic. Ráda také šije, modeluje z plastelíny a maluje. Pomáhá také mamince v kuchyni s krájením, mazáním, mícháním, apod. Doma používá mobil, tablet, televizi, rádio a kávovar. U těchto zařízení tráví přibližně jednu hodinu denně. Andrejka je jediné dítě z vybrané skupiny, které bylo přes prázdniny hlavní iniciátorkou pro opakování si učiva. Učení probíhalo v oblastech čtení (třikrát týdně), psaní a počítání (dvakrát týdně). Přes prázdniny měla také speciální sešit, který si sama vyplňovala, když chtěla.

Do školy se vždy moc těší, především na předměty prvouka, tělocvik a matematika. Předmětem, který ji nebaví, je psaní. Denně tráví přípravou na další den přibližně jednu hodinu. Rodiče se podílejí při vypracovávání domácích úkolů svou přítomností a poté kontrolou připravené tašky. Podle jejich slov je Andrejka samostatná a vše se snaží dělat sama.

Uvolňovací cviky

Andrejka měla v předškolním věku ruku uvolněnou a na psací náčiní netlačila. S prvními dvěma obrázky (viz přílohy 6, 7) si ihned věděla rady a obtáhla je bez zaváhání a správně. Stopa tužky je vedena jedním tahem a linie jsou plynulé. Poslední cvičení (viz příloha 8) zvládla

Andrejka s menšími obavami, při obtahování kliček si nebyla příliš jistá, proto není dráha jedním tahem. Přesto chtěla dráhu obtahovat tak dlouho, dokud s výsledkem nebyla sama spokojená. Kličky jsou obtaženy správným směrem, často jsou ale kostrbaté.

Při pozdějším vypracování úkolů (viz přílohy 9–14) si byla Andrejka jistější svými tahy i u posledního obrázku (viz přílohy 11, 14). První dva typy (viz přílohy 9, 10, 12, 13) zvládla naprosto správně a stopa u posledního (viz přílohy 11, 14) se také zlepšila. V první třídě lze pozorovat, že jsou tahy vedeny téměř přesně po předloze, směrem obtahování si je jistá a stopa je provedena jednotažně a téměř plynule. Ve druhé třídě u posledního úkolu (viz příloha 14) Andrejka již tolik nesledovala předlohu a nebála se přetáhnout přes tištěný obrys. Její tahy jsou plynulé, směr obtažení a tlak na psací náčiní je správný.

Skupina bodů a logická řada

První překreslení skupiny bodů (viz obrázek 21) dopadlo velice dobře. Celkový obraz vypadá téměř totožně s předlohou. Počet bodů je správný. Jednotlivé body jsou v zákrytu a jejich vzájemná vzdálenost je všude téměř stejná. Body jsou zakresleny správně, nejedná se o pouhé tečky nebo kroužky, to svědčí o uvolněnosti ruky. Tento úkol nebyl pro Andrejku nikterak náročný.

Na základní škole nebylo při překreslování bodů co vylepšovat, proto je výsledek téměř stejný (viz obrázek 22). Obrázek je opět naprosto v pořádku, body jsou v zákrytu, velikostně i tvarově se obraz podobá předloze a body jsou zakresleny správně.

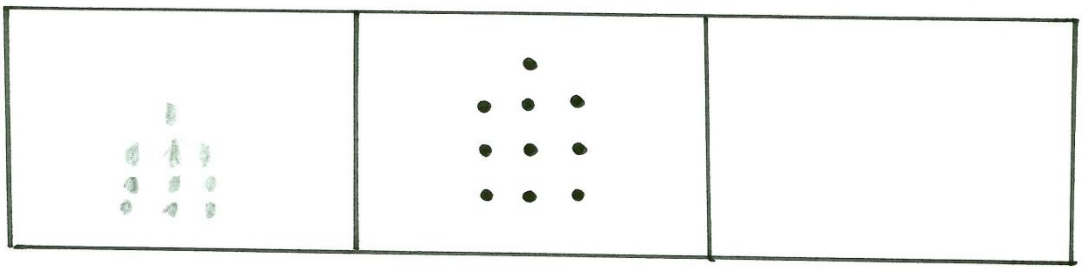

Obrázek 21 – Skupina bodů 1, Andrejka, 15. 9. 2015

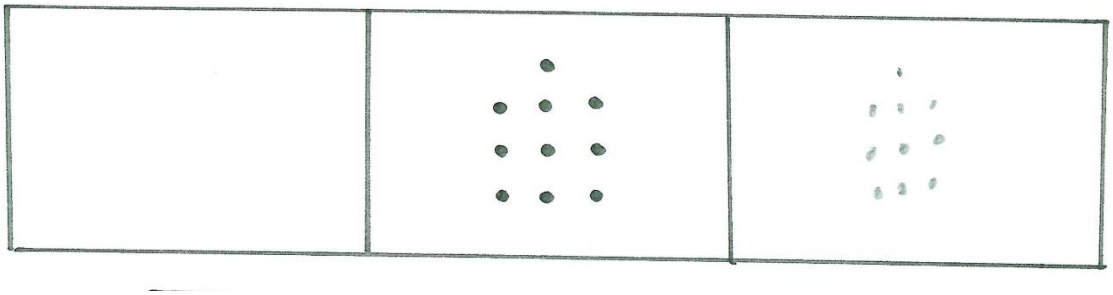

Obrázek 22 – Skupina bodů 2, Andrejka, 25. 5. 2017

Geometrické tvary Andrejka dokázala v mateřské škole rozeznat. Ani s jejich překreslováním neměla problém (viz obrázek 23). V prvním řádku kruhem přetáhla přes vyznačené pole, ostatní prvky kresby jsou ale v pořádku. Zvládla nakreslit všechny tvary, rozeznala čtverec od obdélníku a také plus od křížku. Problémem pro ni nebyly ani oblé tvary, ani ostré úhly a pořadí bylo zachováno.

Výsledek poslední logické řady dopadl podobně (viz obrázek 24). Všechny tvary i pořadí je správné. Tentokrát nepřetáhla z předem určeného pole ani jednou.

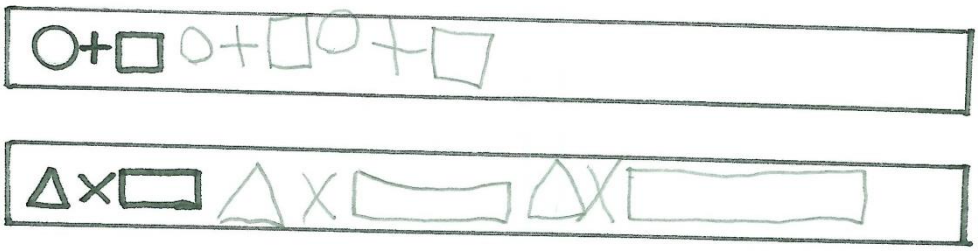

Obrázek 23 – Logická řada 1, Andrejka, 15. 9. 2015

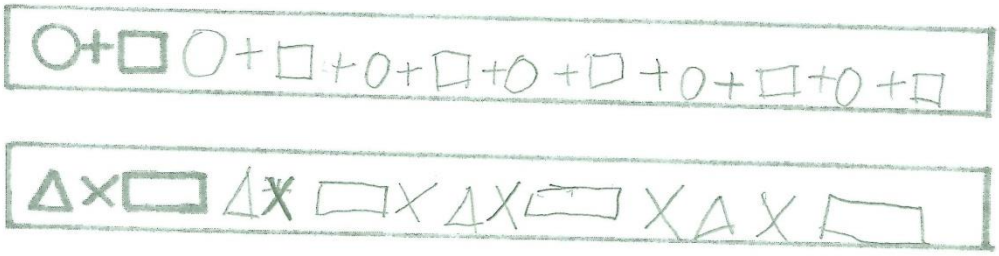

Obrázek 24 – Logická řada 2, Andrejka, 25. 5. 2017

Kresba pána

Muž v Andrejčině podání (viz obrázek 25) byl již v mateřské škole ztvárněn velmi nadprůměrně. Po celou dobu studie Andrejka kreslila svého otce. Možná i proto se její obrázky za celou dobu zkoumání příliš nezměnily. Postavě nechybí žádná důležitá část těla, pouze uši,

které mohou být ale schovány pod vlasy. Kreslena je dvoudimenzionálně, na nohou jsou boty i s tkaničkami a vzorem. Na rukou je pět prstů a nechybí ani detaily jako například obočí, knoflíky u košile, vzor na kravatě, nebo kapsy a pásek u kalhot.

Další postavy (viz obrázky 26, 27, 28) jsou nakresleny velice podobně. Žádné postavě nic nechybí a každá má tašku nebo kufr v ruce. Postava je vždy slušně ustrojena a je propracována do nejmenších detailů. Na Andrejčině kresbě je velmi zajímavé, že všechny její postavy mají tašku. Pouze jedna postava (viz obrázek 27) má veliký kufr se srdcem, stojí na louce plné květin, do postavy je vepsáno slovo táta a tato postava není oblečena. Je zde možná souvislost s okolnostmi, které se v této době děly v jejím osobním životě, které ale bohužel výzkumníkovi nejsou známy.

Vzhledem k Andrejčině velmi precizní kresbě v mateřské škole není vidět velký vývoj v této oblasti. Přesto je kresba i v druhé třídě nadprůměrná a velmi pečlivě zpracovaná.

Obrázek 25 – Kresba pána 1, Andrejka, 15. 9. 2015

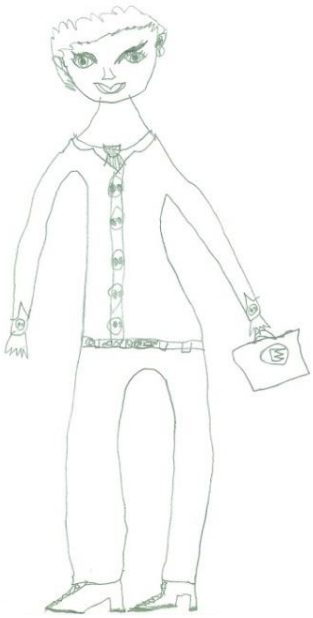

Obrázek 26 – Kresba pána 2, Andrejka, 16. 5. 2016

Obrázek 27 – Kresba pána 3, Andrejka, 21. 11. 2016

Obrázek 28 – Kresba pána 4, Andrejka, 18. 9. 2017

Psací písmo

Andrejky první opis psacího písma (viz obrázek 29) se povedl velmi nadprůměrně. Text je správně rozdělen na tři části, je napsán v rovině, a přesto se velikostí vešel do rámečku, a jsou opsány obě tečky. Čitelná jsou všechna písmena, jediný nedostatek je u písmene *l*, které je menší, a proto připomíná spíše písmeno *e*. Lze pozorovat, že dolní klička u písmene *y* dělala Andrejce potíže, přesto ji ale zvládla na svůj věk velmi dobře.

Druhý opis (viz obrázek 30) dopadl velmi podobně. Opět jsou všechna důležitá kritéria splněna a vzhledem k tomu, že v době vyplňování tohoto úkolu neměla Andrejka osvojenou většinu písmen, je její výsledek považován za nadprůměrný.

Obrázek 29 – Opis psacího písma 1, Andrejka, 8. 2. 2016

Obrázek 30 – Opis psacího písma 2, Andrejka, 21. 11. 2016

U prvního pracovního listu (viz příloha 15), který byl vyplňován začátkem druhé třídy, je na první pohled vidět jistá uspořádanost a úhlednost. Andrejka se snaží dodržet sklon písma, který je ale spíše stojatý. Velikost písmen se jí dařila dodržet, pouze písmeno *B* a slovo *Zuzanka* se zmenšuje. Nejlépe osvojené má písmeno *a* a nejméně písmeno *B*. Andrejce nečiní problém psát jednotlivá písmena, ani delší slova. Napojování písmen ovládá správně, občas jsou ale napojovaná písmena příliš od sebe a celkově budí dojem příliš roztáhlého textu.

Říjnový list (viz příloha 16) dopadl poněkud hůře než zářijový. Písmena nemají stejný sklon ani velikost a nedá se zde mluvit o přílišné úhlednosti. Písmena i slova jsou často opravovaná, u písmena *B* není dodržen spodní řádek a písmeno *M* se ho občas nedotýká. Tvar písmena *B* si Andrejka musela obtáhnout, protože se jí nedařilo správný tvar napsat. Tento pracovní list je řazen mezi nejhorší Andrejčiny práce a hodnocen jako mírně podprůměrný.

Poslední pracovní list (viz příloha 17) zaměřující se na psací písmo dopadl lépe. Andrejky sklon písma je již v pořádku, dodržuje velikost velkých a malých písmen. Její slova nepůsobí roztaženě, napojování je v pořádku. Opět se zde nachází mnoho písmen i slov, která jsou opravena nebo přepsána a písmeno *B* dopadlo opět nejhůře. Jako jediné nemá stejnou velikost ani tvar a sklon. Celkově patří Andrejky písmo spíše do kategorie průměrné a v jejím hodnotícím profilu mezi nejméně rozvinutou složku.

Úchopy psacího náčiní

V mateřské škole si byli rodiče vědomi, že Andrejka drží tužku špatně, přesto ji ale neopravovali. Paní učitelka sdílela názor s rodiči, že úchop je špatný, ta jej ale opravovala. O rok později rodiče i paní učitelka ze základní školy označili úchop za správný.

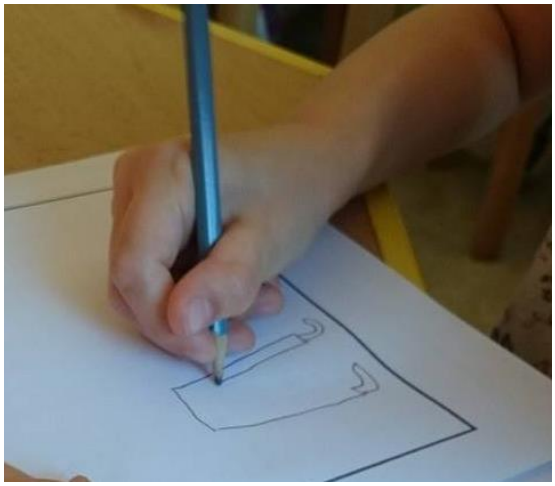

Obrázek 31 – Úchop psacího náčiní 1, Andrejka, 15. 9. 2015

Obrázek 32 – Úchop psacího náčiní 2, Andrejka, 25. 5. 2017

Je zřejmé, že Andrejky úchop se na základní škole změnil. Rodiče i obě paní učitelky měli pravdu. V mateřské škole se úchopu (viz obrázek 31) sice správně účastnily pouze tři prsty, ale palec byl předsunutý přes psací náčiní. Při takovém úchopu směřuje pero místo za rameno od těla. Při fixování tohoto úchopu se může vyklenout zápěstí a vznikne tzv. drápovitý úchop, který znemožňuje pohybovat zápěstím během psaní.

Druhý úchop (viz obrázek 32) osvojený během první třídy je správný. Paním učitelkám se povedlo Andrejku naučit špetkový úchop, který je nejpřirozenější a nejefektivnější (viz kapitola 2.2.3 Úchopy psacího náčiní).

Diskuse

Andrejka je inteligentní, šikovné a zvídavé děvče, které má rádo školu. Doma i ve škole je jí umožněno rozvíjení se v různých oblastech, to ještě podporuje její aktivitu. Její výsledky jsou ve většině případů nadprůměrné, což je kromě vrozených předpokladů nejspíš způsobeno i péčí, která je jí věnována doma.

6.2.2 Jakub

Jakub je velmi klidné povahy. Ve školce i ve škole se stále usmívá. Při hodinách se hlásí a chce být velmi aktivní. Dokonce napomíná i své spolužáky, pokud narušují hodinu. Kreslení a později i psaní ho baví a obě činnosti praktikuje i doma ze svého vlastního zájmu. V době šetření se projevoval jako průměrné dítě.

Domácí prostředí

Jakub začal kreslit nejprve na magnetickou tabuli, zhruba ve věku dvou let. O půl roku později začal kreslit křídou na asfalt a okolo čtyř let ho začala bavit kresba pastelkami a fixami. Doma kreslí rád a často, průměrně jednou denně po dobu půl hodiny. Často se stává, že se mu něco nepovede podle jeho představ a chce nový papír. Většinou kreslí se svou sestrou nebo matkou. Po dokončení kresby Jakub o svém díle rád vypráví.

Po škole chodí na procházky, skládá kostky, hraje si se stavebnicí, modeluje různé obrazce z modelíny a maluje. Navštěvuje Sokol, cvičení s rodiči, a uměleckou školu, výtvarný obor. V létě ho baví stavět hrady z písku, na podzim vyrábí zvířátka z kaštanů. Sám zvládne ovládat notebook a televizi. Denně u nich tráví jednu až dvě hodiny, pokud je nemocný, je mu povoleno být u zařízení déle, v ostatních případech je mu oboje spíše zakazováno. Přes prázdniny se s Jakubem učila jeho matka nebo babička. Nejvíce procvičovali čtení (třikrát týdně, ke konci prázdnin častěji), psali (dvakrát týdně) a počítali (příležitostně). Opakování probíhalo také v předmětu prvouka, kde se dítě učilo dny v týdnu, poznávat zvířátka apod., tyto poznatky byly osvojovány formou hry nebo příležitostně na výletech.

Jakub se do školy vždy těší. Nejoblíbenější předměty jsou matematika a prvouka. Nebaví ho psaní, především uvolňovací cviky v písance. Denně tráví přípravou do školy jednu až dvě hodiny. Maminka kontroluje čtení, je přítomna u psaní domácích úkolů a sleduje přípravu školní tašky na druhý den. Pokud ale dokončili úkoly večer, tašku mu připravuje sama. Často mu pomáhá také při přepisu tím, že mu předčítá slova.

Uvolňovací cviky

V předškolním věku Jakub neměl ruku uvolněnou, na tužku ale netlačil. Často se mu stávalo, že při psaní měl zápěstí ve vzduchu. První dva obrázky (viz přílohy 18, 19) zvládl výborně. Dráha je provedena jednotažně a plynule. Poslední dráha (viz příloha 20) pro něj byla náročná. U kliček si nebyl jist, kterou stranou je obtáhnout a zbytečně se snažil nevybočit z předlohy, přestože byl upozorňován, aby tahy zkusil spíše zrychlit, protože vychýlení z cesty

nevadí. Tahy jsou několikrát napojované a kostrbaté. Jakub po promýšlení směru tahu obtáhl kličky vždy správně.

Na základní škole se zlepšila uvolněnost a poloha ruky, zápěstí již neměl ve vzduchu. Obrázky (viz přílohy 21–26) jsou ale stále dost podobné jako ve škole mateřské. Třetí typ obrázku (viz příloha 26) zvládl obtáhnout jednotažně až ve druhé třídě. Přesto jsou ale tahy kostrbaté a nejsou příliš sebejisté.

Skupina bodů a logická řada

První překreslení skupiny bodů (viz obrázek 33) bylo průměrné. Celkový obraz se úplně nepodobá předloze, ale počet bodů souhlasí. V dolní části jsou body v zákrytu, v horní části si neporadil s posledním bodem a řádkou pod ním, kdy nedokázal dodržet původní tvar. Jednotlivé body jsou zakresleny tvarově správně, dělalo mu ale velikou potíž je zakreslit, což bylo dalším znakem nedostatečné uvolněnosti ruky.

Stejný úkol vyplněný v první třídě (viz obrázek 34) dopadl o poznání lépe. Celkový obraz vypadá velikostí i vzhledem velmi podobně. Při kreslení bodů si lze všimnout, že malý krouživý pohyb zvládne, ale stále pro něj není jednoduchý.

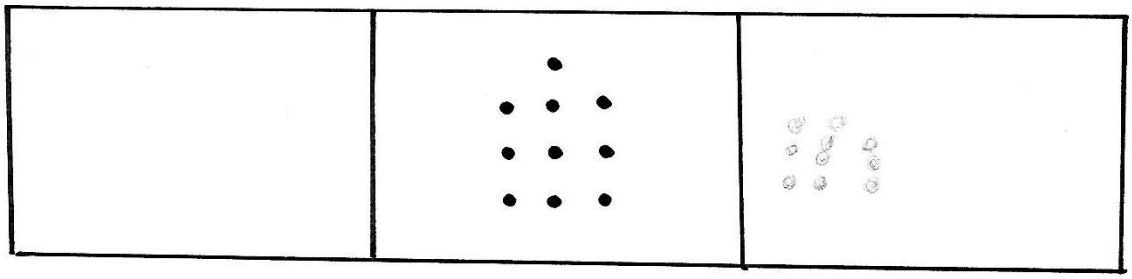

Obrázek 33 – Skupina bodů 1, Jakub, 7. 12. 2015

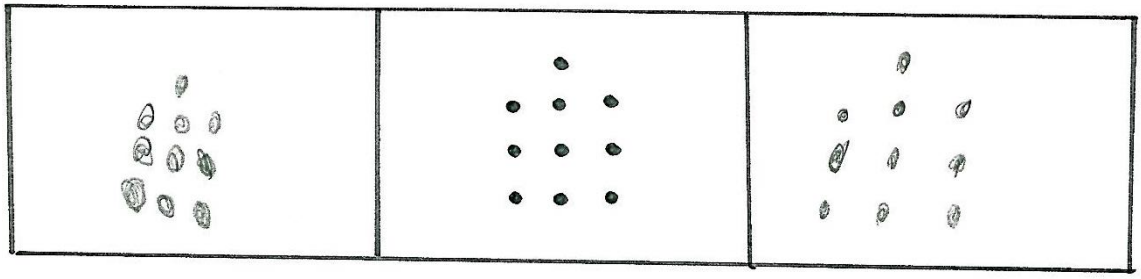

Obrázek 34 – Skupina bodů 2, Jakub, 25. 5. 2017

S pojmenováním geometrických tvarů neměl Jakub problémy ani v mateřské škole. Bohužel se nedokázal dostatečně soustředit a jejich přepis není přesný (viz obrázek 35). Oblé tvary jsou pro něj obtížné. Kruh má v sobě náznaky ostrých rohů. Dalším nedostatkem

je rozlišení tvaru plusu a křížku, v obou případech kreslil plus. Rozlišení čtverce, obdélníku a trojúhelníku je v pořádku. I přes pokyn, že by měl kreslit do předem vyznačeného pole, občas přetáhl. Tuto nedokonalost ale poznal a byl smutný z toho, že požadavek nezvládl.

Výsledek logické řady v první třídě (viz obrázek 36) dopadl lépe. Dokázal rozlišit všechny tvary i při přepisu a pouze v jednom případě lehce přetáhl přes vyhraněné pole. Oblé tvary i ostré úhly lze rozeznat.

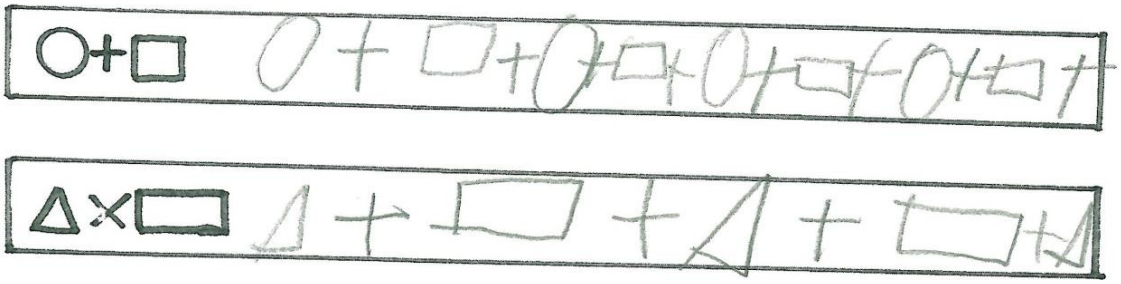

Obrázek 35 – Logická řada 1, Jakub, 7. 12. 2015

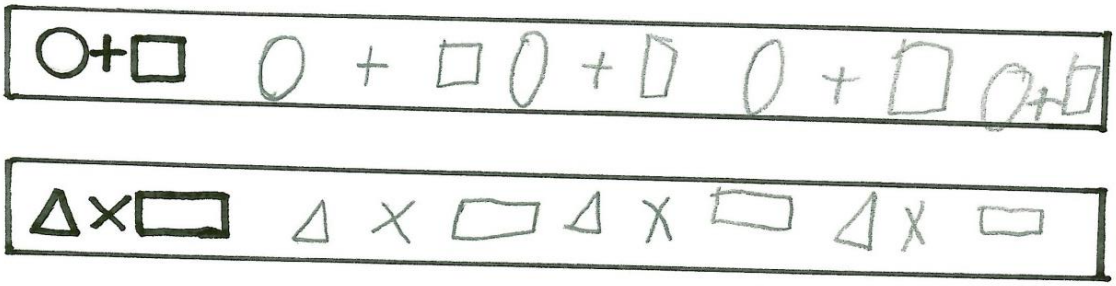

Obrázek 36 – Logická řada 2, Jakub, 25. 5. 2017

Kresba pána

Jakubova kresba pána je rozporuplná. Od předškolního období až do druhé třídy si zachoval při kresbě znaky, které se naučil, a jeho pán se příliš nezměnil. První obrázek (viz obrázek 37) je vzhledem k jeho věku (pět let) přiměřený. Postavě nechybí žádné části těla ani obličeje, je kreslena dvoudimenzionálně, nohy jsou zakončené, na konci rukou je pět prstů a dokonce jsou na obličeji detaily jako tváře a obočí.

Další postavy (viz obrázek 38, 39, 40) jsou sice již vybarveny pastelkami, ale druhé postavě (viz obrázek 38) chybí vlasy a uši. Poslední postava (viz obrázek 40) je zpracovaná velice detailně, Jakub při kreslení vysvětloval, že kreslí kominíka, protože byl o víkendu u nich doma. Kvůli kreslení detailů, které ho zaujaly, jako je například klobouk, knoflíky, kufřík apod., zapomněl na skutečnost, že má člověk na ruce pět prstů a nakreslil pouze tři.

Celkově je jeho kresba průměrná a je vidět, že si Jakub s přibývajícím věkem začíná všímat ostatních detailů na lidské postavě, což je velmi pozitivní.

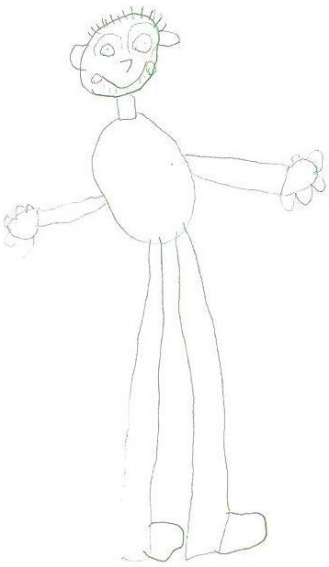

Obrázek 37 – Kresba pána 1, Jakub, 22. 10. 2015

Obrázek 38 – Kresba pána 2, Jakub, 8. 2. 2016

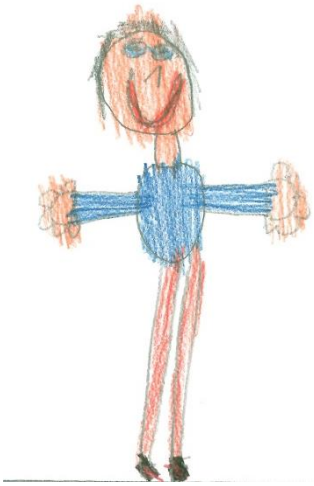

Obrázek 39 – Kresba pána 3, Jakub, 21. 11. 2016

Obrázek 40 – Kresba pána 4, Jakub, 12. 12. 2017

Psací písmo

První přepis (viz obrázek 41) Jakubova písma byl průměrný. Čitelné jsou pouze první dvě písmena, ale nezapomněl na žádnou tečku, text je správně rozdělen na tři části, téměř dodržel řádek a nepřetáhl přes vytyčené pole. Největší obtíže mu činila prostřední část, kdy neuměl zapsat písmeno *y* a poté ho napojit na druhé písmeno *l*.

Jeho další práce (viz obrázek 42) je o poznání lepší. Text je opět správně rozdělen na tři části a nechybí žádná tečka. Tentokrát jsou kromě jednoho písmena čitelné všechny, řádek není dodržen nejspíše z důvodu, aby Jakub nepřetáhl přes vyhraněné pole, přesto je jednoznačně vidět, že psaní v rovině pro něj není překážkou. Sklon písma je dodržen a většina písmen je zapsaná správným způsobem.

Obrázek 41 – Opis psacího písma 1, Jakub, 7. 12. 2015

Obrázek 42 – Opis psacího písma 2, Jakub, 21. 11. 2016

Na začátku druhé třídy (viz příloha 27) se Jakub snaží dodržet stejný sklon a velikost písma, s nabývajícími řádky se mu to ale daří stále méně. Nejlépe píše písmeno *a*, které má ale špatný sklon, je příliš stojaté. Písmeno *u* je zase příliš nakloněné. Samostatné prvky písma mu nečiní problém a zvládne i slušně napojovat písmena v celých slovech. U slova *Zuzanka* zapomněl na písmeno *a*, mohlo to být ale způsobeno celkovou unaveností, jedná se totiž o úplně poslední slovo. Nemá problém dodržet písmo na řádku a nepřetahovat pod linku nebo nedotahovat na linku. Nejméně zdařilé je v Jakubově práci písmeno *u*.

Druhý pracovní list (viz příloha 28) dopadl překvapivě hůře než ten první. Písmena budí dojem chaosu a nejednotnosti. Z jeho přepisu vyplývá, že Jakub nemá uvolněnou paži, protože jeho písmo je kostrbaté, přestože před psaním byly provedeny uvolňovací cviky a stejný postup jako při předchozím psaní. Písmena mají nejednotný a špatný sklon. Tahy písmen přesahují pod linku, nebo se jí nedotýkají. Nejsou přesně dodrženy ani velikosti písmen a to ani v částech, kde jsou pomocné linky. U jména *Zuzanka* opět chybí písmeno. Jakubův druhý pracovní list je spíše podprůměrný a rozhodně se může mluvit o zhoršení oproti minulému textu.

V posledním pracovním listu (viz příloha 29) se Jakub opět vrátil do průměrného pásma, kdy si na psaní písmen dal více záležet. Opět se snaží o dodržení velikosti písmen a kromě písmena *B* se mu to daří. Jeho sklon písma je podobný, celkově však stojatý. U psaní celých slov si lze všimnout, že jeho písmo je příliš roztáhlé a napojování na další písmena je příliš široké. Ve slově *Zuzanka* opět zapomněl písmeno. Obecně se dá říci, že se jeho písmo a prvky psaní pohybují na úrovni průměrného žáka.

Úchopy psacího náčiní

Rodiče Jakuba zodpověděli, že v mateřské škole měl dle jejich názoru správný úchop psacího náčiní. Proto není co opravovat, problémy má prý spíše při držení příboru. Paní učitelka z mateřské školy měla jiný názor. O rok později rodiče napsali, že se Jakubův úchop změnil a psací náčiní drží správně. Třídní paní učitelka zařadila jeho úchop mezi ty lepší, opravit potřebuje jen zřídka.

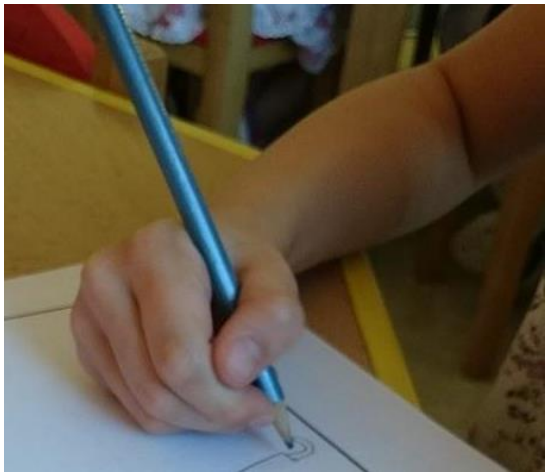

Obrázek 43 – Úchop psacího náčiní 1, Jakub, 15. 9. 2015

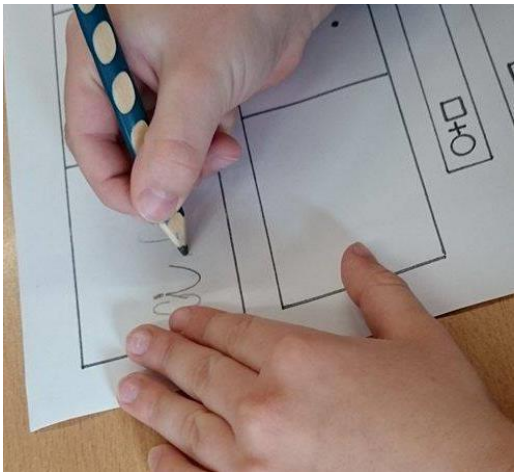

Obrázek 44 – Úchop psacího náčiní 2, Jakub, 25. 5. 2017

Z fotek lze vidět, že Jakubův úchop se opravdu změnil. Prvotní názor rodičů, že již v mateřské škole je úchop správný (viz obrázek 43), byl mylný. Jakub měl sice ukazovák a prostředník na správném místě, ale palec nebyl naproti ukazováku. Byl vysunutý přes psací náčiní. Stejně jako u předešlého dítěte pero směřuje místo za rameno od těla a při používání tohoto úchopu může dojít k vyklenutí zápěstí a ke znemožnění hýbat jím při psaní.

Druhý úchop (viz obrázek 44), který začal Jakub používat během prvního pololetí v první třídě, je správný. Jedná se tedy o špetkový úchop (viz kapitola 2.2.3 Úchopy psacího náčiní).

Diskuse

Jakub je sympatický, usměvavý, hodný kluk, který má velice pečlivou rodinu. Snaží se ho maximálně rozvíjet nejen matka, ale i starší sestra. Všechny jeho aktivity a činnosti, které dělá, se pozitivně promítají nejen v grafomotorice. Na jeho vyplněných cvičeních lze pozorovat vývoj, který se mění k lepšímu, což lze přisuzovat i změně úchopu psacího náčiní.

6.2.3 Tomáš

Ve třídě předškoláků bylo dětí mnoho, on ale upoutal výzkumníkovu pozornost hned, především pro svou živost. Paní učitelka z mateřské školy měla podezření na ADHD, které se ale nepotvrdilo. Přesto jeho nestálost oproti vrstevníkům je zřejmá. Ve škole patří mezi žáky živé a rušivé. Často je napomínán paní učitelkou. Kreslení ho baví a do školy se vždy těší. V době šetření se projevoval jako průměrné dítě píšící levou rukou.

Domácí prostředí

Tomáš začal kreslit přibližně ve dvou letech. Často doma hledá příležitosti ke kreslení a je v nich podporován. Ve věku pěti let se kresbě věnuje zhruba čtyřikrát týdně po dobu patnácti minut. Snaží se svou práci vždy dokončit, a to i v případě, že je u stolečku sám a nikdo se mu přímo nevěnuje. Po dokončení Tomáš rád vypráví svým blízkým, co nakreslil a jak se mu výtvor povedl.

Ve svém volném čase Tomáš dochází na atletiku, výtvarný kroužek a klavír. Doma si často hraje s legem, staví domečky z kostek a rád si vyrábí zvířátka z modelíny a keramické hlíny. Bez obtíží ovládá stolní počítač a televizi. U těchto zařízení tráví průměrně hodinu denně, ale záleží na ročním období a počasí. Během prázdnin si Tomáš opakoval učivo, pokud byl čas. Iniciátorem byl vždy rodič a společně procvičovali nejvíce čtení a počítání (přibližně dvakrát týdně) a dále pak psaní (přibližně jednou týdně). Opakování probíhalo pomocí vlastního uvážení rodičů.

Ve škole se Tomášovi líbí. Nejvíce ho baví desetiminutovky, matematika a výtvarná výchova. Nebaví ho psaní. Přípravou do školy tráví denně půl hodiny. Rodič dohlíží na správné čtení, je přítomen při vyplňování domácích úkolů a kontroluje přípravu tašky do školy na druhý den.

Uvolňovací cviky

Tomáš měl již v předškolním věku uvolněnou paži a na tužku netlačil. Jeho tahy v prvních dvou úkolech (viz přílohy 30, 31) jsou plynulé. Tomáš byl velmi motivován závody a těšil se, až dráhu projede. U posledního, nejtěžšího úkolu (viz příloha 32) se projevila menší nejistota, protože dráha nebyla vymezena dvěma čarami, ale pouze jednou. Tomáš nebyl schopen dráhu projet plynule a občas se zastavil, aby si prohlédl, kudy pokračovat. Přesto byly všechny oblouky i kličky obtaženy správným směrem a bez výrazného vychýlení z určené dráhy.

V první a druhé třídě se jeho tahy zpřesnily, ale posun není tak výrazný. První dva úkoly (viz přílohy 33, 34, 36, 37) zvládá stále bez obtíží, ale tahy u poslední dráhy (viz přílohy 35, 38) stále nejsou plynulé.

Skupina bodů a logická řada

V mateřské škole mu překreslení skupiny bodů (viz obrázek 45) nedělalo žádné větší potíže. Body jsou téměř v zákrytu a celkový obrys se velmi podobá předloze. Počet bodů a velikost obrazce jsou také v pořádku. Body jsou zakresleny správně, což svědčí o uvolněnosti především zápěstí a prstů. Pouze poslední řádek není v rovině a místo bodů jsou nakresleny kroužky. To mohlo být způsobeno nedbalostí vzhledem k tomu, že dítě začalo kreslit shora a tento řádek dokreslovalo jako poslední.

V první a druhé třídě Tomáš zvládal úkol (viz obrázek 46) vyplnit lépe. Lze vidět příkladně provedené body, kterých je správný počet, jsou téměř v zákrytu a obrys má téměř stejnou velikost s předlohou. Při obkreslování neměl Tomáš potíže a na předlohu se koukal zřídka, což svědčí o jeho dobré krátkodobé paměti.

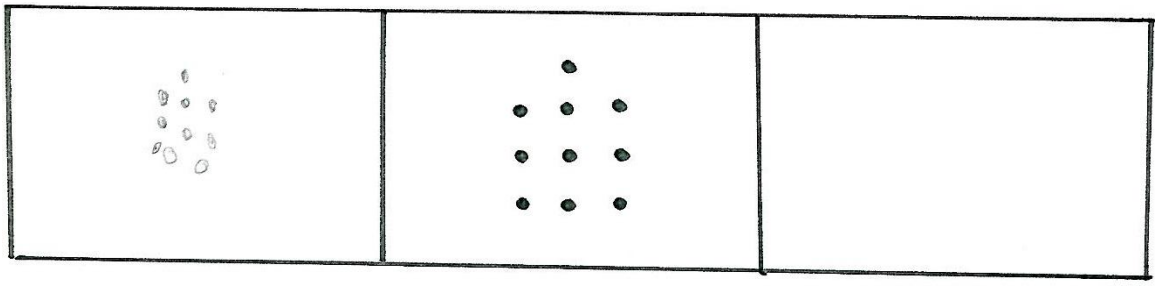

Obrázek 45 - Skupina bodů 1, Tomáš, 7. 12. 2015

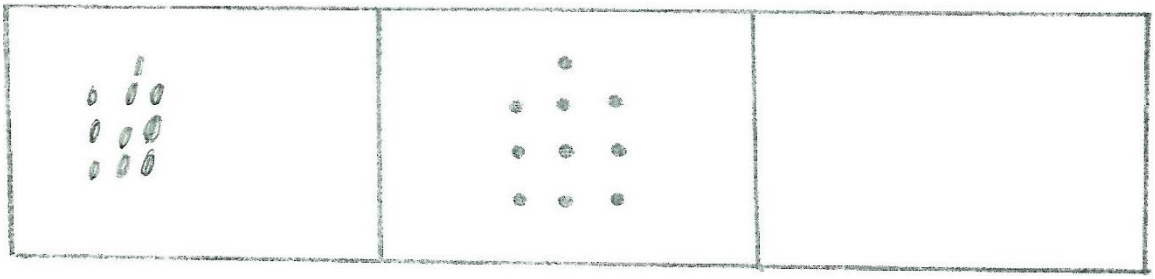

Obrázek 46 – Skupina bodů 2, Tomáš, 13. 2. 2017

Geometrické útvary (viz obrázek 47) Tomáš dokázal pojmenovat v mateřské škole, avšak jejich přepis v předškolním období ještě neměl osvojen. Obtíže má s odlišením tvaru plusu a kříže, stále píše jeden znak. Pravé úhly u čtverce a obdélníku a dodržení délky jejich stran (čtverec má stejně dlouhé strany, obdélník nikoli) mu činí potíže. Bez problému zvládne nakreslit kruhovitý tvar i ostré rohy a nepřetahuje přes předem vytyčený prostor.

Po příchodu Tomáše do školy se v překreslování geometrických obrazců (viz obrázek 48) objevil významný pokrok. Nedělají mu potíže oblé tvary ani pravé úhly. Všechny tvary bezpečně rozezná a rozliší jejich tvar i při kresbě. Čtverec má všechny strany stejně dlouhé a je vidět podstatný rozdíl od obdélníku. Plus a kříž píše také správně.

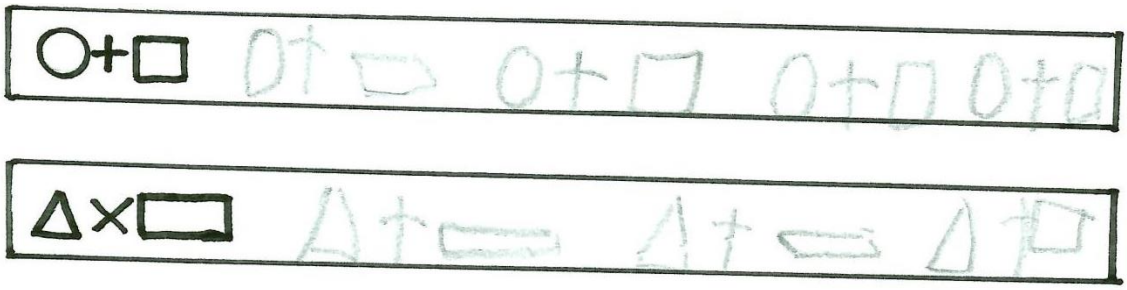

Obrázek 47 – Logická řada 1, Tomáš, 15. 9. 2015

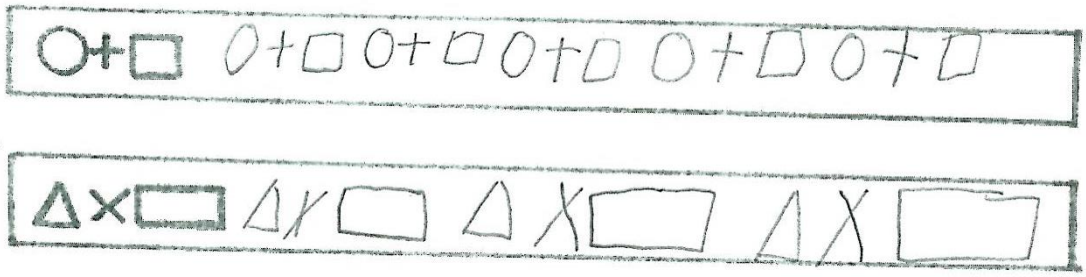

Obrázek 48 – Logická řada 2, Tomáš, 13. 2. 2017

Kresba pána

Při kresbě postavy lze vidět Tomášovu nejspíš největší proměnu. Jeho první obrázek (viz obrázek 49) je mírně podprůměrný. Kladem je dvoudimenzionální ztvárnění. Dále postavě nechybí krk a nohy jsou dole zakončené. Postrádá ale uši, nos a především ruce.

U dalších kreseb (viz obrázky 50, 51, 52) je vidět vývoj kupředu. Postavy jsou oblečeny – třetí postava představuje policistu a poslední vojáka. Občas Tomáš zapomene na některé části těla, jako například na uši, nos nebo zakončení nohou. Přesto lze vidět, že ho kresba baví a je velmi detailní. V průběhu kreslení Tomáš rád vypráví, co kreslí, co jeho postava představuje, nosí a co zrovna dělá a umí. Rozložení kresby na papíře se v posledních obrázcích také zlepšilo. Především v posledním výtvoru se snažil plochu zaplnit co nejvíce.

Obrázek 49 – Kresba pána 1, Tomáš, 15. 9. 2015

Obrázek 50 – Kresba pána 2, Tomáš, 16. 5. 2016

Obrázek 51 – Kresba pána 3, Tomáš, 13. 2. 2017

Obrázek 52 – Kresba pána 52, Tomáš, 18. 9. 2017

Psací písmo

S prvními přepisy psacího písma (viz obrázek 53) v mateřské škole si Tomáš poradil velice dobře. Text je správně rozdělen na tři části a nechybí ani jedna tečka. Rozeznává velká a malá písmena a pouze jedno z písmen není plně čitelné. Tomáš sice neudržel písmo v jednom řádku, ale do vyznačeného pole se vešel. Největší problém měl se spodní kličkou u písmene *y* a následné napojení k dalšímu písmenu. Osvojen ještě nemá vratný tah u písmene *n* a kličku u písmene *o*.

V druhém obrázku (viz obrázek 54) se Tomáš snažil dodržet řádek, bohužel ale musel ke konci sklonit písmo dolů, aby se mu vešlo do vyznačeného pole. Opět má text správně rozdělen a nechybí žádná část. Čitelná jsou všechna písmena, přestože jejich tvary ještě neměl nacvičené. Začíná zde snaha o stejný sklon písma.

Obrázek 53 – Opis psacího písma 1, Tomáš, 7. 12. 2015

Obrázek 54 – Opis psacího písma 2, Tomáš, 21. 11. 2016

V prvním pracovním listu (viz příloha 39) Tomáš nedokáže udržet sklon a velikost písma. Nejlépe osvojené má písmeno *a*, přesto je ale příliš stojaté, což bývá častým problémem u dětí píšících levou rukou. Kličky, vratné tahy a zátrhy mu nedělají problém. Také nezapomněl ani jednou na čárku ve slově *lepí* a dodržoval rozpětí pomocných linek a nepřetahoval pod řádek. U přepisu slov si lze všimnout, že napojování písmen Tomášovi příliš nejde, často napíše písmeno, zastaví pero a přemýšlí, jak začít psát písmeno další. U posledních řádků se často díval na předlohu. Nejméně zdařilá písmenka jsou písmena *z* a *k*.

Druhý pracovní list (viz příloha 40) se Tomášovi povedl o trochu lépe. V prvním řádku se snažil o napsání co nejvíce písmen, toho si výzkumník ale všiml a do dalších řádků ho motivoval lépe. Písmena již mají stejnou velikost i v části řádku, kde nejsou pomocné linky. Ve slově *lepí* jednou zaměnil písmeno *l* za písmeno *b*. Slovo *Zuzanka* zvládl s porovnáním předchozího listu napsat lépe.

V posledním listu vyplněným v druhé třídě (viz příloha 41) lze opět vidět vývoj dobrým směrem. Tahy při psaní jsou jistější a plynulé. Velikost, sklon, kličky, oblouky, zátrhy a ostatní prvky písmen odpovídají úrovni průměrného dítěte.

Úchopy psacího náčiní

V dotazníku rozdaném v mateřské škole rodiče napsali, že Tomáš drží tužku špatně. Vždy, když to zpozorují, snaží se ho opravit. Názor paní učitelky v mateřské škole byl stejný. V druhém dotazníku, který byl rozdán v první třídě, rodiče odpověděli, že dle jejich názoru se úchop psacího náčiní změnil a nyní ho drží správně. Názor třídní paní učitelky byl odlišný, ta odpověděla, že úchop je stále špatný a je třeba ho často opravovat.

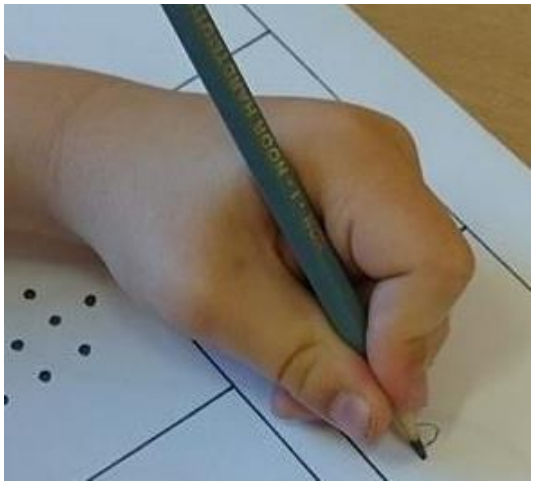

Obrázek 55 – Úchop psacího náčiní 1, Tomáš, 15. 9. 2015

Obrázek 56 – Úchop psacího náčiní 2, Tomáš, 25. 5. 2017

Z fotek (viz obrázek 55, 56) je na první pohled zřejmé, že úchop psacího náčiní se od školky až do druhé třídy nezměnil. Původní názor rodičů a obou učitelek byl tedy správný – Tomášův úchop je špatný. Jedná se o špetkový úchop se silným přítlakem na psací náčiní. Znamená to, že pero drží správně pouze tři prsty, ale ukazovák příliš tlačí na psací náčiní. Tento úchop může vznikat nesprávným vyvozením špetkového úchopu a nebo neuvolněností prstů a dlaně ruky. Při takovém úchopu jsou prsty v napětí a jsou omezeny v pohybu. Pokud žák píše po delší dobu, může být ruka unavená, bolavá, ukazovák se odkrvuje a psaní může ojediněle vyústit v křeč.

Diskuse

Tomáš je typický případ průměrného žáka, který nemá problémy ve škole ani doma. Vyrůstá v přiměřeně podnětném prostředí, kde se mu rodiče dostatečně věnují a rozvíjí všechny důležité složky osobnosti. Všechny úkoly zvládá přiměřeně k svému věku a stejně tak se i on sám vyvíjí. Jeho špatný úchop může být způsoben tím, že je Tomáš levák a některé paní učitelky s nimi nemají dostatek zkušeností. Vzhledem k odpovědím rodičů zřejmě ani oni nevědí, jak správný úchop psacího náčiní vypadá, takže ho doma nemohou správně opravovat.

Celkově je tedy Tomáš živé dítě, které ale zvládá všechny své povinnosti a dokáže se koncentrovat na důležité věci.

6.2.4 Daniel

Daniel je živé dítě, které potřebuje pozornost za každou cenu. Často vykřikuje, stále se vrtí na židličce a úkoly, které ho nebaví, nevyplní. Ve volném čase hraje florbal a dochází na judo. Kreslení a učení ho nebaví, přesto ale s maminkou pracuje a učí se každý den. Je to usměvavý, hodný kluk, který nechce nikomu ubližovat a nic pokazit, přesto se mu to občas přihodí. V době šetření se projevoval jako podprůměrné dítě.

Domácí prostředí

Daniel začal kreslit již před dovršením druhého roku. Kreslení ho příliš nebaví, tráví tím čas přibližně dvakrát týdně po dobu půl hodiny. Často ho k tomu motivuje jeho matka. Občas se stává, že ho uprostřed kreslení zaujme něco jiného a dílo nedokončí. Pokud přeci jen kresby dokončí, rád o tom vypráví všem členům rodiny.

Daniel je sportovně založený chlapec. Rád chodí běhat se svým otcem, hraje florbal, pravidelně dochází na judo a plavání. S maminkou a mladším bratrem podnikají časté výlety. Za hezkého počasí se rodina snaží být co nejvíce venku, ovšem pokud tráví čas doma, rád si staví věže z kostek, modeluje z plastelíny, hraje si se stavebnicemi, s puzzly, vystřihuje, lepí, nebo si hraje s tekutým pískem. Maminka také často zařazuje do odpoledního programu cviky pro uvolnění ruky a učení se hravou formou. Přibližně půl hodiny denně tráví Daniel u televize, sám ji ale neovládá. Žádná jiná zařízení nepoužívá. Během prázdnin si učivo opakovali často. Nejvíce matematiku, protože ta Daniela velmi baví. Maminka uvádí, že příklady chtěl počítat téměř neustále. Dále si procvičovali psaní (třikrát týdně), čtení (dvakrát týdně) a prvouku (příležitostně při výletech a dovolených), to vše již bylo na pokyn matky. Učení probíhalo, především pokud byl čas a dítě mělo zájem. Daniel měl na opakování během prázdnin speciální sešit.

Dítě mívá občas stavy, že se mu do školy nechce. Nejméně ho baví psaní, mezi jeho oblíbené předměty patří matematika a tělesná výchova. Denně tráví přípravou do školy přibližně jednu hodinu. Rodiče kontrolují čtení, jsou přítomni u psaní domácích úkolů, předčítají dítěti a sledují přípravu tašky na následující den. Také s Danielem procvičují čtení, psaní a počítání podle vlastních knih a sešitů.

Uvolňovací cviky

Danielova ruka v mateřské škole ještě nebyla zcela uvolněná. Závody byl velice motivován, ale již první dráhu (viz příloha 42) nezvládl tužkou projet jedním tahem. Především zpočátku jsou jeho tahy napojované po velmi krátkých úsecích, protože nedokázal zkoordinovat ruku a oko. Druhý obrázek (viz příloha 43) se mu povedl lépe. Před kličkou velmi dlouho přemýšlel a tah zastavil, nakonec ji ale obtáhl správně a jeho stopa není ani příliš kostrbatá. Poslední obrázek (viz příloha 44) byl pro Daniela velmi náročný. Tahy jsou kostrbaté a opět napojované, každou kličku mu musel výzkumník předem obtáhnout prstem, proto jsou obtaženy správně.

Na základní škole se výsledky těchto úloh (viz přílohy 45–50) zlepšily. Především první dvě dráhy (viz přílohy 45, 46, 48, 49) které jsou již obtaženy s jistotou, správným směrem a jedním tahem. Poslední dráha (viz přílohy 47, 50) Danielovi však dělala potíže ještě i v druhé třídě. Jeho oblouky nejsou oblé, ale špičaté, dráha není obtažena jedním tahem a tlak na tužku je stále velký.

Skupina bodů a logická řada

První pokus o překreslení skupiny bodů (viz obrázek 57) se nepovedl. Daniel nedokázal správně nakreslit jednotlivé body, místo nich jsou zde kolečka. Během úkolu byl smutný, protože si uvědomoval svůj neúspěch a snažil se několikrát začít znovu. Opět bez dobrého výsledku. Kolečka jsou vždy v jednom sloupci, jsou ale příliš veliká, nevybarvená a některá se překrývají. V tomto úkolu se potvrdila neuvolněnost Danielovy ruky spolu se špatnou krátkodobou pamětí.

Stejný úkol vyplněný v první třídě (viz obrázek 58) se diametrálně liší. Na první pohled by se mohlo zdát, že oba úkoly nekreslil tentýž žák. Body jsou nakresleny jako vybarvená kolečka, která jsou velká, v čemž můžeme ještě spatřit menší ztuhlost zápěstí. Jejich počet a rozmístění je však správné. Body jsou téměř dokonale v zákrytu a obrysově tvoří stejný obrázek s předlohou. V tomto úkolu došlo k jednomu z největších zlepšení.

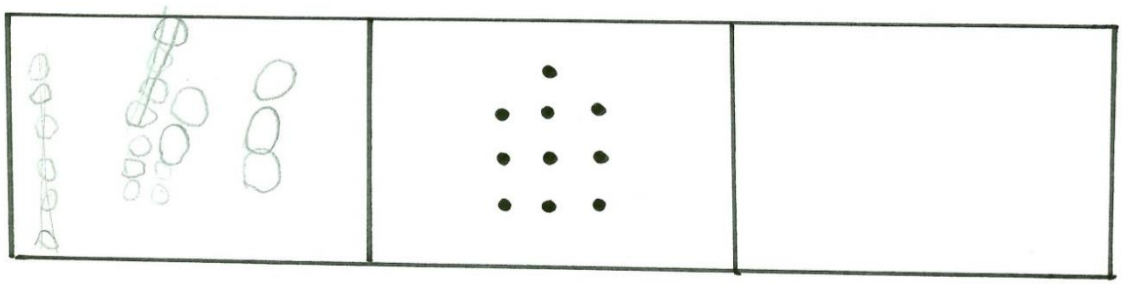

Obrázek 57 – Skupina bodů 1, Daniel, 15. 9. 2015

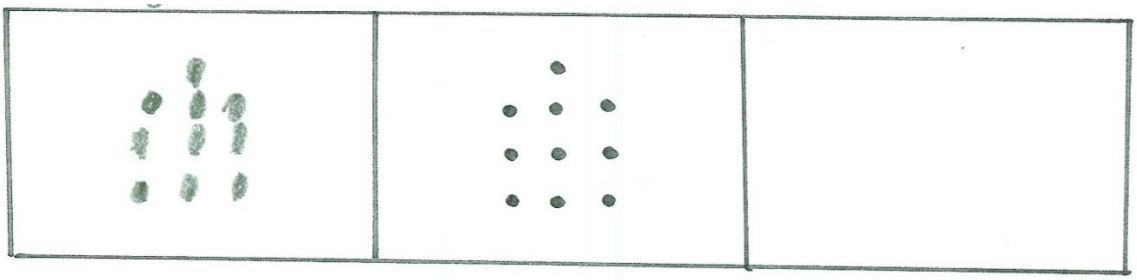

Obrázek 58 – Skupina bodů 2, Daniel, 13. 2. 2017

S pojmenováním geometrických tvarů neměl Daniel ve školce žádný problém. Při přepisu (viz obrázek 59) se ale pár nedostatků objevilo. V prvním řádku mu dělá problém nakreslit kruh, který je v jeho podání (především první) klikatý. V druhém řádku se mu zpočátku nedařilo nakreslit správně trojúhelník a obdélník, počet stran se mu pletl. Pravé úhly jsou ale u čtverců a jednoho z obdélníků zachovány. Dokázal také rozpoznat rozdíl mezi plusem a křížkem, obdélníkem a čtvercem a také se vešel do pole určeného k přepisu.

Na základní škole došlo i v tomto úkolu (viz obrázek 60) u Daniela ke zlepšení. Všechny obrazce mají správný tvar, nedělají mu již problémy oblé tvary ani pravé úhly a vejde se do vyznačeného pole. Dokáže rozeznat plus a kříž, čtverec a obdélník a čtverec a trojúhelník. Tento úkol zvládl na úrovni průměrného dítěte.

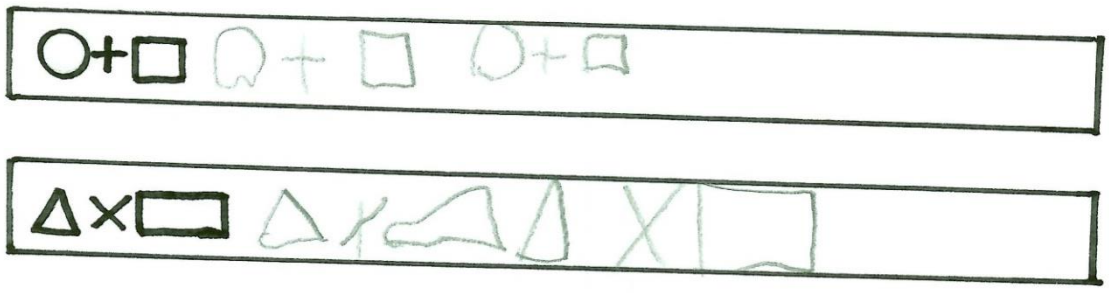

Obrázek 59 – Logická řada 1, Daniel, 15. 9. 2015

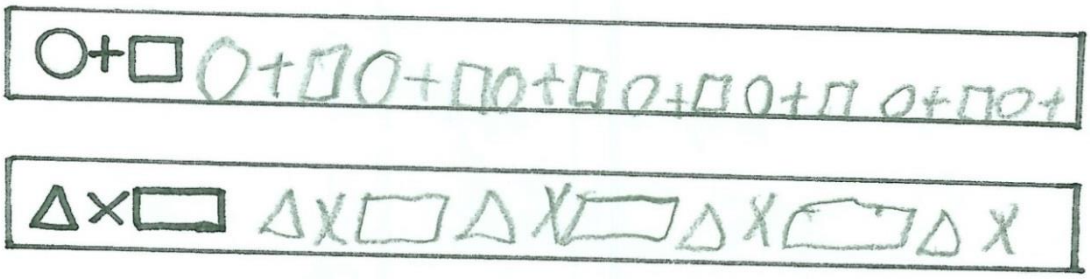

Obrázek 60 – Logická řada 2, Daniel, 13. 2. 2017

Kresba pána

V Danielově kresbě lze zpozorovat mírný posun kupředu. První obrázek (viz obrázek 61) je kreslen jednodimenzionálně, postava nemá stejný počet prstů a proporce neodpovídají reálné postavě. Postavě chybí obočí, uši a vlasy. Muži nakreslil boty na nohou a velmi silný krk.

Druhá postava (viz obrázek 62) je té první velmi podobná, přesto je zde vidět pokrok. Postava má již vlasy i uši a obočí. Nohy jsou zakresleny dvoudimenzionálně. Nakreslený pupík vypovídá, že postava je nahá. Počet prstů stále není správný a celkové proporce stále neodpovídají skutečnému člověku.

Další dva obrázky (viz obrázky 63, 64) jsou si také velmi podobné. Postava má stále jen čtyři prsty, chybí jí uši a vlasy jsou pouze naznačeny pár čarami. Krk je zasazen do těla a nohy na konci nejsou zahnuté. Proporce postavy stále nejsou správné, především u poslední postavy jsou nohy oproti tělu velice krátké. Prostor se Daniel snažil zaplnit co nejvíce, svou kresbou se u předposlední kresby nevešel do vyznačeného pole.

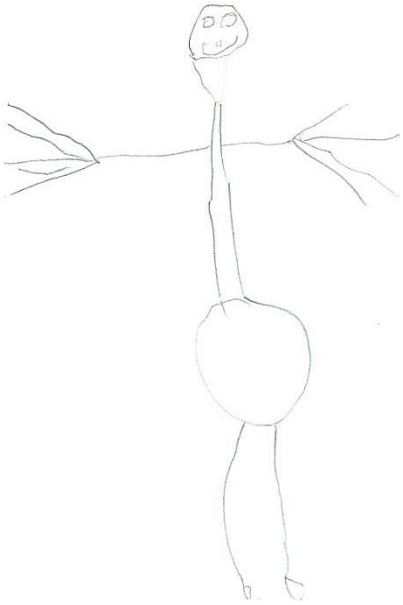

Obrázek 61 – Kresba pána 1, Daniel, 22. 10. 2015

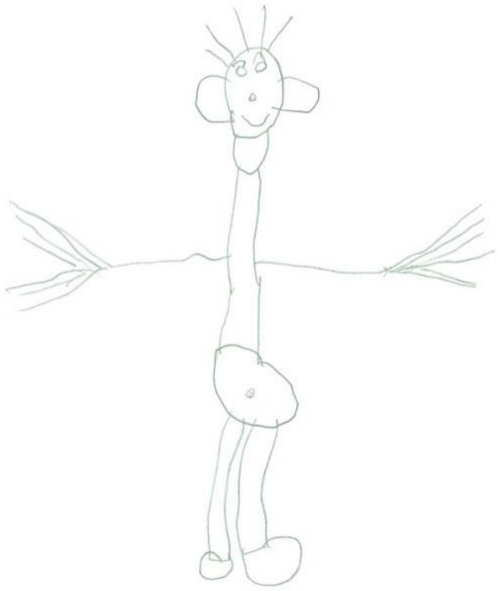

Obrázek 62 – Kresba pána 2, Daniel, 16. 5. 2016

Obrázek 63 – Kresba pána 3, Daniel, 21. 11. 2016

Obrázek 64 – Kresba pána 4, Daniel, 18. 9. 2017

Psací písmo

Přepisy písma byly pro Daniela velmi těžkým úkolem. Výsledek prvního pokusu (viz obrázek 65) je podprůměrný. Text se vůbec nepodobá předloze. Rozeznatelné je pouze písmeno *C*, které je uprostřed Danielova řádku. Text není správně rozdělen a v prostoru

je vyznačena jedna tečka. Řádek není dodržen a o rozeznávání malých a velkých písmen nemůže být řeč.

Druhý přepis (viz obrázek 66) je o trochu lepší. Text má rozdělen správně do tří částí, čitelné jsou čtyři až pět písmen a nad *i* nechybí tečka. Vidí rozdíl mezi malými a velkými písmeny. Jeho písmo je příliš veliké, proto se nevešlo do jednoho řádku, což Daniel vyřešil pokračováním na řádek druhý, čímž se vešel do vyznačeného pole. Oba řádky jsou psány v rovině. Jeho písmo je kostrbaté a prostřední část se předloze nepodobá.

Obrázek 65 – Opis psacího písma 1, Daniel, 7. 12. 2015

Obrázek 66 – Opis psacího písma 2, Daniel, 13. 2. 2017

Na začátku druhé třídy bylo Danielovo písmo (viz příloha 51) v pořádku. Snaží se udržet sklon a velikost písma, rozeznává velká a malá písmena. Nejlépe osvojené má písmeno *a*. Nedělá mu problém žádný ze základních grafomotorických prvků. Nezapomněl také na čárky ve slově *lepí* a píše přesně na řádek, pouze v několika případech přetáhne pod linku. Napojování slov mu nečiní žádný problém. Písmeno *p* nezačíná psát od řádku. Jelikož jsou takto napsaná všechna písmena *p*, jde nejspíše o osvojení si špatného tvaru. Písmena *u* a *Z* jsou nejméně zdařilá.

Druhý pracovní list (viz příloha 52) je opět lepší. Písmena mají oblé tvary, což ukazuje, že se ruka uvolňuje, pouze slovo *Zuzanka* je napsané ztuhle. Sklon je stejný, přestože je příliš stojatý. Velikost písmen se také snaží dodržet. Písmeno a začíná na řádku. Svůj tah Daniel směřuje nejprve nahoru a poté zpátky dolů. Z toho vyplývá špatně naučený postup psaní. Písmeno *p* opět začíná ve vzduchu, nikoli na řádku, a písmeno *Z* mu stále dělá potíže, především horní klička. Nejlépe napsaná jsou písmena *B* a *M*.

Na posledním listu (příloha číslo 53) písmeno a opětovně začíná na řádku a písmeno *M* často překračuje pod řádek. Také tvar písmena *B* se zhoršil, každé písmeno má jiný tvar a posazení na řádek dělalo Danielovi problém. Některá z písmen *p* již začínají na řádku a písmeno *Z* má správnou podobu. Naopak písmeno *u* se nedaří zapsat se správným sklonem a slovo *lepí* také ne. Na čárky nezapomíná. Danielovo písmo se celkově velmi zlepšilo a ve druhé třídě se řadí již mezi průměrné.

Úchopy psacího náčiní

Dle rodičů Daniel v mateřské škole držel tužku špatně a snažili se ho opravovat. Paní učitelka v mateřské škole měla stejný názor. V druhém dotazníku rodiče napsali, že se úchop změnil, přeci jen ale není správný. Opět se s rodiči shodla i paní učitelka ze základní školy.

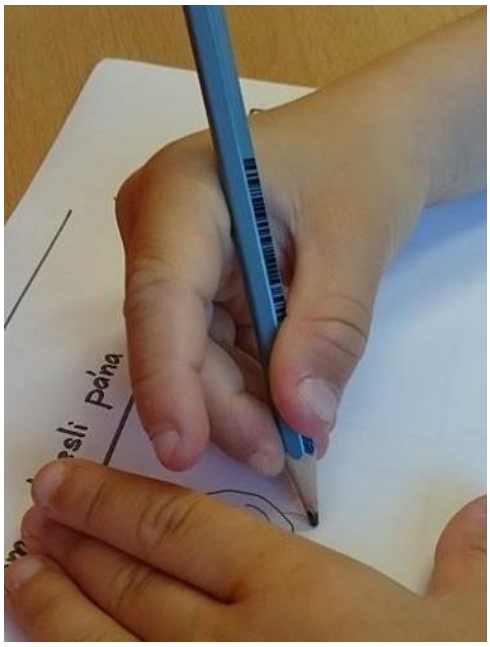

Obrázek 67 – Úchop psacího náčiní 1, Daniel, 15. 9. 2015

Obrázek 68 – Úchop psacího náčiní 2, Daniel, 25. 5. 2017

Z fotek (viz obrázky 67, 68) je zřejmé, že Danielův úchop se změnil a přesto ani jeden z nich není správný. Názory všech byly správné. Při prvním úchopu (viz obrázek 67) Daniel sice používá pouze tři prsty, ale špatné. Ukazovák do procesu psaní vůbec nezapojuje a trčí ho do prostoru. Úchop (viz obrázek 68), který si osvojil během první třídy, je jiný. Do psaní se zapojují tři správné prsty, ale stále ne správně. Daniel používá úchop s vysoko položeným ukazovákem, kdy prsty vytvářejí na psací náčiní příliš velký tlak, ukazovák je ve špatném položení, a proto se prohýbá. Prsty mají omezený pohyb a při delším či rychlejším psaní se snižuje kvalita písma. Ruka je stále v napětí a může ho bolet.

Diskuse

Daniel je velmi milý a sympatický kluk, který působí trochu neohrabaně. V mateřské škole byl jeden z nejslabších žáků, to ale během prvních dvou let na základní škole dohnal a řadí se mezi děti průměrné. Za jeho velký posun je nejspíš z velké části zodpovědná jeho matka, která se snaží Daniela doma motivovat k učení a procvičovat jevy, které mu nejsou blízké. Přestože ve třídě působí rušivě, nesoustředěně a často vykřikuje, má školu i paní učitelku rád a doma tráví přípravou značnou část odpoledne. To se pozitivně odráží na jeho výsledcích.

6.2.5 Deniska

Deniska je klidná, tichá a rozvážná. Často se obává, že předkládané úkoly nezvládne. Kreslení Denisku baví, ale psaní a ostatní předměty si doma neopakuje. Ve třídě je samotářská, příliš se nezačleňuje do kolektivu. Svůj čas tráví ráda sama. V době šetření se projevovala jako podprůměrné dítě píšící levou rukou.

Domácí prostředí

Deniska začala kreslit před svými třetími narozeninami. Doma kreslí ráda, přibližně třikrát týdně po dobu dvaceti minut. Při malování má ráda společnost své maminky a povídá jí o tom, co kreslí.

Odpoledne chodí Deniska ráda s rodinou na procházky a dochází do kroužku keramiky. Nejvíce si hraje s panenkami. Dále pak s puzzly, stavebnicemi a s modelínou. Ráda se také dívá na televizi nebo hraje hry na tabletu a telefonu. Tato zařízení ovládá bez potíží sama a tráví s nimi více než hodinu denně. Během prázdnin si s rodiči opakovala především čtení, psaní a počítání (vše dvakrát týdně). Příklady a podklady pro učení vymýšleli rodiče sami.

Do školy se Deniska většinou těší. Občas ale ráno poplakává, že chce zůstat doma. Baví ji výtvarná výchova a nebaví matematika a psaní. Denně tráví přípravou do školy půl hodiny. Rodiče kontrolují domácí úkoly a jsou přítomni při přípravě tašky. Nejvíce času při přípravě tráví procvičováním čtení a psaní.

Uvolňovací cviky

Deniska patří k dětem, které se podceňují a mají strach z neúspěchu. Závodní drahou příliš motivovaná nebyla a stejně jako u ostatních cvičení, ani toto zpočátku nechtěla splnit, protože to, dle jejích slov, nezvládne. První obrázek (viz příloha 54) se jí velmi vydařil. Stopa je jednou napojená, ale plynulá. Druhá dráha (viz příloha 55) začíná být kostrbatá, ale klička

je provedena správně a jedním tahem. Poslední obrázek (viz příloha 56) je opět proveden jednotažně. Před kličkou Deniska váhala, kudy stopu povede, a poslední kličku obtáhla špatně.

Další obrázky (viz příloha 57–62) se povedly lépe. Tahy jsou plynulé a jednotažné. Poslední typ obrázku (viz příloha 59, 62) Denisce dělal potíže i v druhé třídě, kdy vždy alespoň jednu kličku neobtáhla správně a tahy příliš plynulé nejsou.

Skupina bodů a logická řada

Překreslení skupiny bodů (viz obrázek 69) se Denisce v mateřské škole celkem povedlo. Body jsou zakresleny správným způsobem a většina bodů je i správně orientovaná. Původní tvar je z velké části zachován, horní bod, který vyčnívá z útvaru, nedokázala správně zakreslit, a proto pod něj nakreslila ještě jeden a tím pokazila horní řadu, ve které je tak o jeden bod více. Všechny body se nacházejí téměř v zákrytu.

Další zde uvedený pokus (viz obrázek 70) je v naprostém pořádku. Body jsou opět zakresleny správným způsobem, ve správném počtu a přiměřené velikosti. Obraz se věrně podobá předloze, body jsou navzájem v zákrytu. Tento úkol splnila Deniska nadprůměrně.

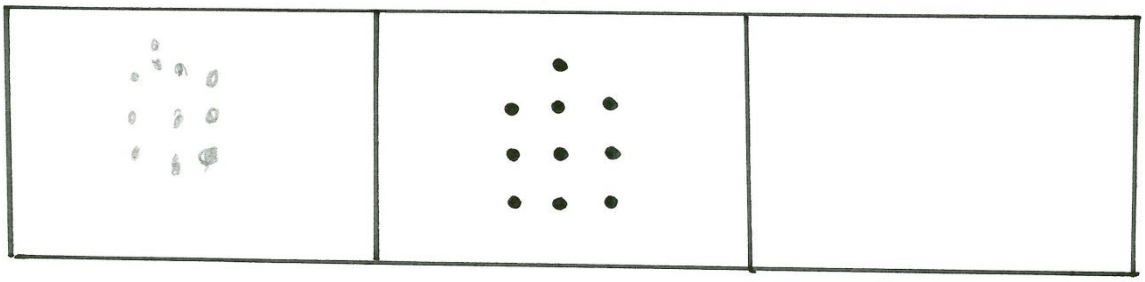

Obrázek 69 – Skupina bodů 1, Deniska, 7. 12. 2015

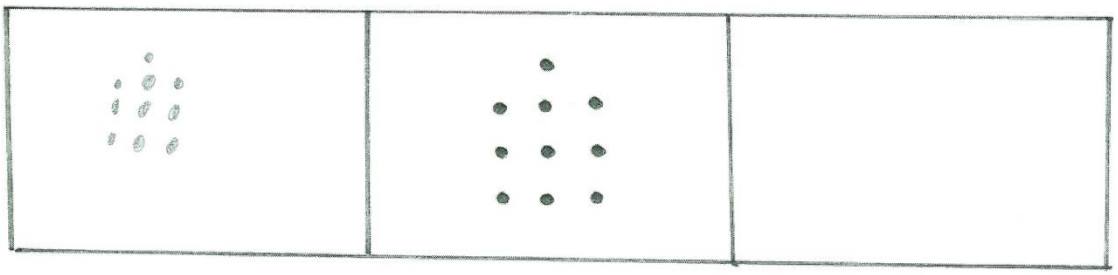

Obrázek 70 – Skupina bodů 2, Deniska, 25. 5. 2017

Některé z geometrických tvarů (viz obrázek 71) Deniska poznala, pletly se jí ale tvary podobné (čtverec a obdélník, plus a kříž). Při přepisu se to také ukázalo. Kruhy jsou kostrbaté, plus a kříž, čtverec a obdélník při kresbě nerozlišila a trojúhelník nezvládla nakreslit vůbec. Zatím dokáže nakreslit pouze tvary se čtyřmi stranami. Většina pravých úhlů je v pořádku. Z vyznačeného pole přetáhla jen jednou.

Na základní škole dopadlo toto cvičení (viz obrázek 72) lépe. Geometrické tvary poznala a rozeznala všechny, kruhy jsou zaoblené a většina čtverců a obdélníků má pravé úhly. Trojúhelníky se tentokrát také povedly a nepřetáhla ani jednou z vyznačeného pole. Rozlišit při kresbě plus a kříž se jí nepodařilo ani v první třídě a rozdíly mezi čtverci a obdélníky nejsou příliš zřejmé.

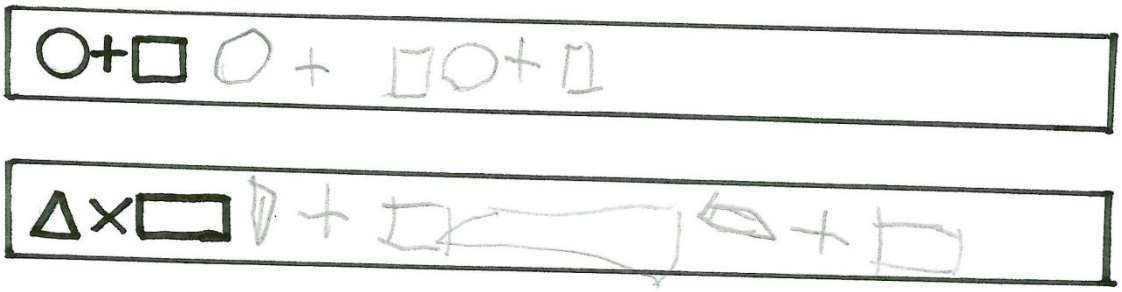

Obrázek 71 – Logická řada 1, Deniska, 7. 12. 2015

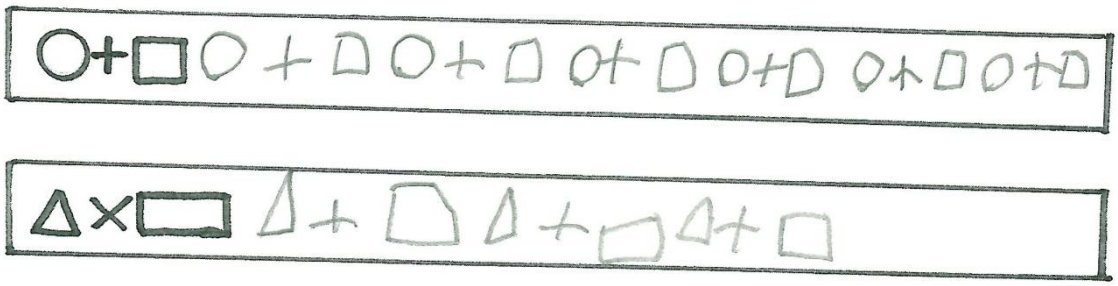

Obrázek 72 – Logická řada 2, Deniska, 25. 5. 2017

Kresba pána

Provedení Denisčiny mužské postavy se v průběhu věku příliš nemění. První obrázek (viz obrázek 73) je vzhledem k jejímu věku průměrný. Postavě nechybí žádná podstatná část těla ani obličeje. Muž má uši, vlasy, krk a dokonce knoflíky. Počet prstů na rukou je správný, na nohou nikoli. Pán je kreslen jednodimenzionálně, s velmi protáhlým tělem.

Druhý obrázek (viz obrázek 74) se prvnímu velmi podobá. Jediná změna je v zahnutí dolních končetin a nedokreslení krku. Postava má velmi nepřirozeně protáhlé tělo a krátké nohy. Kresleno stále jednodimenzionálně.

Další dva obrázky (viz obrázky 75, 76) jsou opět velmi podobné. Pouze poslední obrázek je kreslen dvoudimenzionálně. Postavám nechybí žádné části těla, obraz se ale nepodobá ani zčásti reálné postavě, a to ani na poslední kresbě z druhé třídy.

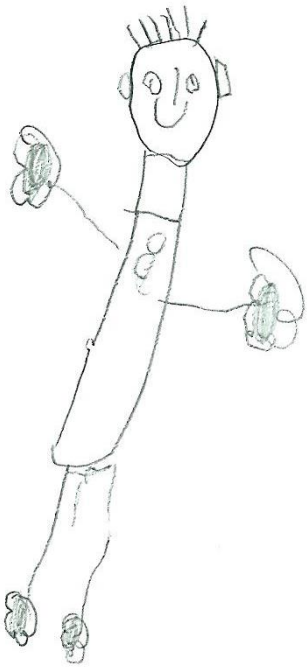

Obrázek 73 – Kresba pána 1, Deniska, 22. 10. 2015

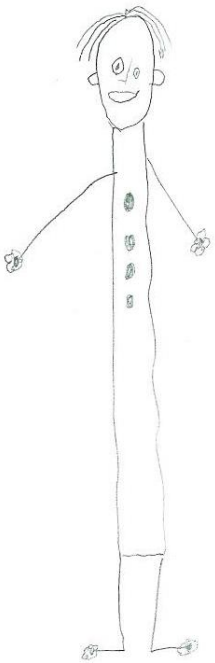

Obrázek 74 – Kresba pána 2, Deniska, 8. 2. 2016

Obrázek 75 – Kresba pána 3, Deniska, 13. 2. 2017

Obrázek 76 – Kresba pána 4, Deniska, 12. 12. 2017

Psací písmo

Přepis psacího písma byl pro Denisku obtížný. Text se jí napodobit nepovedl ani v jednom případě. Na prvním obrázku (viz obrázek 77) lze vidět, že zřetelné není ani jedno písmeno. Text není správně rozdělen a o dodržení řádku také nelze mluvit. Jedná se spíše o skupinu čar, které se vešly do určeného pole.

Druhý přepis (viz obrázek 78) dopadl lépe. Zřetelná jsou první dvě písmena a druhá dvě připomínají předlohu. Text je správně rozdělen na tři části a zakreslena je jedna tečka. Není rozdíl mezi velkými a malými písmeny, ale určitě je patrná snaha o dodržení řádku i udržení textu ve vytyčeném poli. Obě práce jsou vzhledem k Denisčině věku podprůměrné.

Obrázek 77 – Opis psacího písma 1, Deniska, 8. 2. 2016

Obrázek 78 – Opis psacího písma 2, Deniska, 13. 2. 2017

Ve druhé třídě bylo Denisky písmo (viz příloha 63) stále podprůměrné. Snaží se dodržet stejný sklon i velikost písma, ale ne vždy se jí to daří. Od písmene *a* má příliš širokou napojovací čáru a tvoří tzv. lavory, u písmene *M* má problém s vratným tahem a oblouky nejsou stejně široké ani vysoké, písmeno *B* je velmi kostrbaté a jeho tvar je pokaždé jiný. Malé *p* a *u* jsou příliš nakloněné a jejich tvar není přesný, často u nich také buď nedotáhne stopu k lince, nebo pod ni přetáhne. U celých slov nezapomíná na čárky, ale její sklon písma je špatný. Rozeznává velká a malá písmena.

Druhý pracovní list (viz příloha 64) dopadl celkově lépe. Písmena již nejsou kostrbatá a tahy jsou plynulé. Nejvíce se zkvalitnilo písmeno *B*, které má jednotný tvar i velikost. U ostatních písmen bohužel nedostatky zůstaly.

Poslední pracovní list bohužel není k dispozici, protože Deniska v době jeho vyplňování dlouhodobě onemocněla, a proto s ní nebyl list vypracován.

Úchopy psacího náčiní

Rodiče Denisky v mateřské škole zodpověděli, že dle jejich názoru je Denisky úchop správný, a proto jej není nutno opravovat. Paní učitelka v mateřské škole měla odlišný názor, podle ní je úchop špatný a Deniska neumí tužku správně uchopit. V druhém dotazníku odpověděli rodiče totéž, co v prvním, a paní učitelka ze základní školy sdílela opět názor s kolegyní, tedy že Denisky úchop je špatný.

Obrázek 79 – Úchop psacího náčiní 1, Deniska, 15. 9. 2015

Obrázek 80 – Úchop psacího náčiní 2, Deniska 25. 5. 2017

Z obrázků (viz obrázek 79, 80) je patrné, že úchop psacího náčiní se nezměnil, v tom tedy rodiče měli pravdu. Úchop je ale zároveň na obou fotkách špatný, což vypovídá o tom, že rodiče neví, jak správný úchop psacího náčiní vypadá. Paní učitelky měly tedy pravdu. Deniska používá správně pouze tři prsty, ale ukazovák vyvíjí na pero příliš velký tlak, a proto se prohýbá. Při delším a rychlejším psaní se ruka unavuje a snižuje se postupně kvalita písma.

Diskuse

Deniska je na první pohled velmi drobounké a vzrůstem malé děvče. Je plachá a samotářská. Ve škole je často nemocná, a snad i proto úplně nestíhá stejné tempo se svými vrstevníky. Vzhledem k jejím dispozicím by doma potřebovala větší prostor pro učení se s rodiči, čemuž tak bohužel není. Fyzické a psychické dispozice spolu s přístupem rodičů možná zapříčinily, že se Deniska pohybuje na úrovni podprůměrného žáka.

7 Diskuse

V následujících řádcích jsou popsány názory a myšlenky autorky této práce. Dále zde jsou shrnuty informace z prvního dotazníku, který vyplňovali všichni rodiče. Nalezneme zde také výsledky a problémy vybrané skupiny dětí. Na konci této kapitoly autorka uvádí možná řešení pro zlepšení úrovně sledovaných dětí.

Při studování teorie k této případové studii si autorka diplomové práce myslela, že realizace bude snadná. V literatuře bylo vše tak přesně popsané a vysvětlené, že se zdálo, jakoby v ní bylo obsaženo vše. Po vstupu do mateřské školy a především po třech letech pozorování dětí je naprosto jasné, že právě propojení teoretických poznatků s praktickými není zdaleka tak lehkým úkolem, jak by se mohlo zdát. Nejenže každé dítě je odlišné a málokteré se podobá tomu „ideálnímu“, které je popsané v knize, ale i jejich vývoj je velmi proměnlivý. Děti, které se zpočátku zdály být podprůměrnými, se na konci této studie staly průměrnými a podobně. Autorka se sama přesvědčila, jak moc závisí na vnějších i vnitřních podmínkách, které jsou dítěti poskytovány k jeho rozvoji. Dále záleží také na aktuálním stavu dítěte, protože se často stávalo, že i dítě nadprůměrné podávalo podprůměrné výkony a naopak. Proto je důležité dlouhodobě a kontinuálně pozorovat tyto děti a nedělat závěry podle výsledku z jednoho dne.

Této případové studie se zúčastnili rodiče, kteří jsou vzdělaní. Dle výsledků z dotazníku a pozorování se všichni rodiče svým dětem dostatečně věnují. Přesto ale většina z dotazovaných rodičů nemá přesnou představu o držení psacího náčiní, což by se snad mohlo změnit lepší komunikací mezi učitelkami a samotnými rodiči. Pokud rodič opravuje úchop pera u svého dítěte, ale neví, jak se správně psací náčiní drží, je tato snaha možná zbytečná, protože je nemohou opravit správně.

Další velmi zajímavou skutečností, která vyšla najevo z dotazníků, bylo, že přestože většina dětí z vybrané skupiny má ráda kreslení, zároveň je pro všechny nejhorším předmětem psaní. Kresba a psaní spolu úzce souvisí, proto je zde možná příčina v malé motivaci ze strany paní učitelky v první třídě.

Během pozorování výzkumník zjistil, že držení psacího náčiní v této třídě je celkově špatné. Více než polovina dětí neumí správně držet tužku, což může být opět způsobeno malou spoluprací učitelek a rodičů. U dětí v této třídě se nejčastěji objevuje úchop s přílišným přítlakem ukazováku a držení tužky příliš nízko. Písmo dětí má také špatný sklon – je příliš stojaté. Všechny tyto znaky mohou mít za příčinu špatnou předlohu a vzor nebo i střídání paních učitelek na základní škole a nejednotnost jejich přístupů a metod učení.

Celkově se třída zdá být průměrná. Dle autorčina názoru by se vztah obou učitelek na základní škole vzhledem k dětem, ale i k rodičům mohl zlepšit. Paní učitelky by mohly především více motivovat žáky a jít jim příkladem. Upozorňovat rodiče na důležité věci a zprostředkovat jim správné řešení.

Závěr

Pro mou diplomovou práci jsem si vybrala téma, které se zabývá grafomotorikou, vývojem dětí předškolního a raného školního věku v této oblasti a vlivy, které tuto oblast mohou ovlivňovat. Toto téma bylo pro mě zajímavé především proto, že se dnes doba velmi změnila od dob našich babiček a dědečků a já často slýchám, že „dnešní“ děti neumí zdaleka tolik, co uměly děti kdysi.

Vzhledem k tomu, že grafomotorika se vyvíjí především v předškolním a raném školním věku a mé zaměření studia je učitelství pro první stupeň, řekla jsem si, že mě toto téma nejen velmi zajímá, ale v budoucnu bude znalost této problematiky přínosná i pro mou pedagogickou praxi.

V teoretické části je popsán vývoj dítěte právě v období předškolního a raného školního věku, vývoj jeho grafomotoriky, kreslení a psaní. Dále jsou v diplomové práci charakterizovány pracovní návyky při psaní a správné i špatné úchopy psacího náčiní pro praváky i leváky. Na konci teoretické části je popsáno, jak konkrétně byla použita projektová metoda a diagnostika úrovně grafomotoriky. Toto hodnocení bylo inspirováno Jiráskovým testem školní zralosti. Podle Jiráskových kritérií lze děti rozřadit do skupin dětí, které prokazují v daném období nadprůměrné, průměrné a podprůměrné dovednosti.

Cílem této diplomové práce bylo **vybrat skupinu předškoláků a sledovat jejich vývoj grafomotoriky v předškolním věku a po zahájení povinné školní docházky.** Vybráno bylo pět dětí předškolního věku, které jevily rozdílnou počáteční úroveň grafomotoriky. Ve skupině byla dvě děvčata a tři chlapci, z nichž jsou tři praváci a dva leváci. Nikdo neměl diagnostikovanou žádnou poruchu. Tito žáci byli sledováni do prvního čtvrtletí druhé třídy a každé tři měsíce výzkumník docházel do MŠ (později ZŠ) a sledoval jejich aktuální úroveň grafomotoriky pomocí speciálních úloh. U všech těchto dětí došlo v oblasti grafomotoriky celkově ke zlepšení, což se očekávalo. Zajímavé bylo ale pozorovat vliv domácího prostředí. To se projevilo především u dětí, které se zpočátku projevovaly jako podprůměrné. Dítě, které mělo oporu u svých nejbližších a byla u něj oblast grafomotoriky rozvíjena i v domácím prostředí, bylo schopné ve druhé třídě dohnat své vrstevníky a jeho výsledky byly již spíše průměrné. U dítěte, které bylo v době sledování nadprůměrné, se i přes velkou motivaci nedají pozorovat tak velké změny. Celkově se v této případové studii ukázalo, že většina žáků z této třídy se během prvních pár let dostalo na přibližně stejnou úroveň. Zde nastává ale další otázka, zda je to správně, či nikoliv.

K diplomové práci se vztahovaly také dvě výzkumné otázky: **1) Jaké představy mají rodiče o správném a nesprávném úchopu psacího náčiní?** Rodiče byli tázáni ohledně správného úchopu hned v prvním dotazníku. Většina rodičů si myslí, že jejich dítě drží tužku

správně, což ale ve skutečnosti není pravda. Rodiče vybrané skupiny dětí se mohli vyjádřit k úchopu jejich dětí trochu podrobněji. Výsledky této problematiky nedopadly příliš dobře. Více než polovina rodičů nevěděla, zda jejich dítě má správný úchop, či nikoli. Někteří rodiče si nevšimli, že se úchop jejich dítěte změnil, další si naopak myslí, že se změnil, ale přitom úchop zůstal stejný. Obecně tedy lze říci, že rodiče v této třídě nepovažují úchop psacího náčiní za tak podstatnou věc, aby sledovali jeho vývoj. Samotní rodiče nemají jasnou představu o tom, jak správný úchop vypadá.

2) Jakým způsobem je rozvíjena hrubá a jemná motorika dětí v domácím prostředí? Na tuto otázku opět odpovídali rodiče v prvním dotazníku a poté i rodiče vybrané skupiny dětí ještě v první třídě. Ukázalo se, že v oslovených rodinách je hrubá motorika nejčastěji rozvíjena prostřednictvím pomoci v domácnosti. Tuto činnost označila více než polovina rodičů. Pro rozvoj jemné motoriky je využíváno většího spektra her a činností. Překvapivé bylo, že pouze sedmina dětí v této třídě používá modelínu. Celkově lze říci, že všechny rodiči určené činnosti jsou známé a typické svým charakterem pro rozvoj jemné a hrubé motoriky.

Tato diplomová práce může být inspirací pro začínající pedagogy mateřské i pro elementaristy základní školy, především pro první a druhou třídu. Práce by jim mohla pomoci k lepšímu poznání dětí v jejich třídě a následně k poskytnutí vhodné motivace pro jejich rozvoj. Podnětná by mohla být i pro rodiče, kteří by se mohli začít více zajímat o činnost svého dítěte ve škole a požadovali po učitelích hodnocení jejich dítěte, aby s učiteli více komunikovali a spolupracovali. Každé dítě je individuální a pro jeho správný vývoj je nutné, aby ho pedagog poznal a respektoval.

Mně osobně tato práce přesvědčila, že teoretické vědomosti jsou nám téměř k ničemu, pokud je neumíme propojit s praxí. Toto propojení není vůbec jednoduché. Nic není pouze černo-bílé a je opravdu třeba při hodnocení dítěte brát v potaz veškeré jeho složky osobnosti, projevy a vlivy, které na něj působí. Utvrdila jsem se také, jak je pro děti, zejména v prvních třídách, učitel důležitý. Jak moc dokáže ovlivnit budoucí vztah k učení a ke škole celkově, a to nejen pozitivně, ale bohužel i negativně. Pokud učitel přistupuje k jakémukoli předmětu s nechutí, ani děti v jeho třídě tento předmět nebudou mít rády.

Seznam použitých zdrojů

BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V., 2011a. Školní zralost. 1. vyd. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-2569-4.

BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V., 2011b. Rozvoj grafomotoriky. 1. vyd. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-0977-9.

ČAPKA, F., SANTLEROVÁ, K., 1994. Vývoj písma v kostce. 1. vyd. Brno: Učebnice a knihy.

DOLEŽALOVÁ, J., 1998. Prvopočáteční psaní. 2. vyd. Vysoká škola pedagogická v Hradci Králové: Gaudeamus. ISBN 80-7041-938-5.

FASNEROVÁ, M., 2012. Vybrané kapitoly z elementárního čtení a psaní. 1. vyd. Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3143-7.

FERJENČÍK, J., 2000. Úvod do metodologie psychologického výzkumu. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-367-6.

GRAFOMOTORIKA.EU. Úchopy. Fyziologický vývoj úchopů u dětí[online]. c2012-2014 [vid.9.1.2018], dostupné z: http://www.grafomotorika.eu/fyziologicky-vyvoj-uchopu-u-deti/.

HENDL, J., 2005. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.

KŘIŠŤANOVÁ, L., 1990. Metodika psaní levou rukou. 1. vyd. Vysoká škola pedagogická v Hradci Králové. ISBN 80-7041-252-6.

KŘIVÁNEK, Z., WILDOVÁ, R., a kol., 1998. Didaktika prvopočátečního čtení a psaní. Pedagogická fakulta UK v Praze. ISBN 80-86039-55-2.

LENCOVÁ, L., 2007. Rozhovory o písmu rukopisném. 1. vyd. Praha: Svět. ISBN 978-80-902986-8-2.

MICHALOVÁ, Z., 2011. Reedukace a kompenzace dyslexie, dysgrafie, dysortografie. 1. vyd. Technická Univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-744-4.

PENC, V., 1961. Metodika psaní. 2. vyd. Praha: SPN.

PERIČ, T., 2012. Sportovní příprava dětí. 1. aktual. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4218-2.

RIEFOVÁ, S. F., 2007. Nesoustředěné a neklidné dítě ve škole: Praktické postupy pro vyučování a výchovu dětí s ADHD. 3. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-257-7.

SINDELAROVÁ, B., 1996. Předcházíme poruchám učení: soubor cvičení pro děti v předškolním roce a v první třídě. 3. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-736-1.

SKUTIL, M., a kol., 2011. Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-778-7.

SOVÁK, M., 1985. Výchova leváků v rodině. 7. vyd. Praha: SPN. ISBN 14-314-85.

ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĎOVÁ, K., a kol., 2014. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN978-80-262-0644-6.

VÁGNEROVÁ, M., 2012. Vývojová psychologie: dětství a dospívání. 2. dopl. a přeprac. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2153-1.

VASTA, R., HAITH, M. M., MILLER, S. A., 1995. Child psychology. 3. ed. Hoboken: John Wiley & Sons. ISBN 978-0471192213

YIN, R. K., 2003. Case study research: design and methods.3. ed. Thousand Oaks: SAGE Publications. ISBN 076192552

Seznam příloh

Příloha 1: Dotazník 1

Příloha 2: Dotazník 2

Příloha 3: Dotazník 3

Příloha 4: Úvodní dopis

Příloha 5: Dopis na rozloučenou

Příloha 6: Uvolňovací cviky, Andrejka 1

Příloha 7: Uvolňovací cviky, Andrejka 2

Příloha 8: Uvolňovací cviky, Andrejka 3

Příloha 9: Uvolňovací cviky, Andrejka 4

Příloha 10: Uvolňovací cviky, Andrejka 5

Příloha 11: Uvolňovací cviky, Andrejka 6

Příloha 12: Uvolňovací cviky, Andrejka 7

Příloha 13: Uvolňovací cviky, Andrejka 8

Příloha 14: Uvolňovací cviky, Andrejka 9

Příloha 15: Psací písmo, Andrejka 1

Příloha 16: Psací písmo, Andrejka 2

Příloha 17: Psací písmo, Andrejka 3

Příloha 18: Uvolňovací cviky, Jakub 1

Příloha 19: Uvolňovací cviky, Jakub 2

Příloha 20: Uvolňovací cviky, Jakub 3

Příloha 21: Uvolňovací cviky, Jakub 4

Příloha 22: Uvolňovací cviky, Jakub 5

Příloha 23: Uvolňovací cviky, Jakub 6

Příloha 24: Uvolňovací cviky, Jakub 7

Příloha 25: Uvolňovací cviky, Jakub 8

Příloha 26: Uvolňovací cviky, Jakub 9

Příloha 27: Psací písmo, Jakub 1

Příloha 28: Psací písmo, Jakub 2

Příloha 29: Psací písmo, Jakub 3

Příloha 30: Uvolňovací cviky, Tomáš 1

Příloha 31: Uvolňovací cviky, Tomáš 2

Příloha 32: Uvolňovací cviky, Tomáš 3

Příloha 33: Uvolňovací cviky, Tomáš 4

Příloha 34: Uvolňovací cviky, Tomáš 5

Příloha 35: Uvolňovací cviky, Tomáš 6

Příloha 36: Uvolňovací cviky, Tomáš 7

Příloha 37: Uvolňovací cviky, Tomáš 8

Příloha 38: Uvolňovací cviky, Tomáš 9

Příloha 39: Psací písmo, Tomáš 1

Příloha 40: Psací písmo, Tomáš 2

Příloha 41: Psací písmo, Tomáš 3

Příloha 42: Uvolňovací cviky, Daniel 1

Příloha 43: Uvolňovací cviky, Daniel 2

Příloha 44: Uvolňovací cviky, Daniel 3

Příloha 45: Uvolňovací cviky, Daniel 4

Příloha 46: Uvolňovací cviky, Daniel 5

Příloha 47: Uvolňovací cviky, Daniel 6

Příloha 48: Uvolňovací cviky, Daniel 7

Příloha 49: Uvolňovací cviky, Daniel 8

Příloha 50: Uvolňovací cviky, Daniel 9

Příloha 51: Psací písmo, Daniel 1

Příloha 52: Psací písmo, Daniel 2

Příloha 53: Psací písmo, Daniel 3

Příloha 54: Uvolňovací cviky, Deniska 1

Příloha 55: Uvolňovací cviky, Deniska 2

Příloha 56: Uvolňovací cviky, Deniska 3

Příloha 57: Uvolňovací cviky, Deniska 4

Příloha 58: Uvolňovací cviky, Deniska 5

Příloha 59: Uvolňovací cviky, Deniska 6

Příloha 60: Uvolňovací cviky, Deniska 7

Příloha 61: Uvolňovací cviky, Deniska 8

Příloha 62: Uvolňovací cviky, Deniska 9

Příloha 63: Psací písmo, Deniska 1

Příloha 64: Psací písmo, Deniska 2

Příloha 1: Dotazník 1

Vážení rodiče, tento dotazník nemá žádné správné, špatné, lepší, ani horší odpovědi. Jeho podstatou je si jen dokreslit podmínky, které mohou dítě ovlivňovat při jeho rozvoji psaní. Proto tedy prosím o výběr odpovědí dle skutečnosti.

1.1 Kreslí Vaše dítě spontánně? Vyhledává sám příležitosti ke kreslení i doma?
ano / ne

1.2 Pokud ne, snažíte se mu dávat příležitosti ke kreslení, nebo ho nenutíte dělat činnosti, které ho nebaví?
dávám příležitosti / nenutím ho

1.3 Jak často (odhadem) Vaše dítě kreslí doma?
……

1.4 Jak dlouho (odhadem) vydrží kreslit?
…….

1.5 Dokončí kresbu vždy celou, nebo se stává, že kreslení opouští?
vždy do konce / občas kreslení opouští

1.6 Kdy (odhadem) začalo Vaše dítě kreslit? (Rozumíme první úchop tužky a použití jí)
…….

1.7 Vydrží si kreslit sám, nebo vyžaduje Vaši přítomnost?
sám / přítomnost

2.1 Drží podle Vás Vaše dítě dobře tužku?
ano / ne

2.2 Když ji uchopí špatně, opravíte ho, nebo jej necháváte přirozeně se vyvíjet?
opravuji ho / nechávám jej se přirozeně vyvíjet

3 Vypráví Vaše dítě o tom, co nakreslilo?
ano / ne

4. Vypište, jaké činnosti Vaše dítě praktikuje pro uvolnění ruky a pomáhá tak k rozvoji hrubé (např. vysávání, utírání nádobí,…) a jemné motoriky (např. stavebnice, puzzle,…):

……
……
……

5.1 Jaké zařízení běžně používá Vaše dítě (zaškrtněte):

a) mobil

b) tablet

c) stolní počítač

d) televizi

e) další (vypište): ……

……

5.2 Kolik času (odhadem) tráví Vaše dítě u těchto zařízení?

……

5.3 Ovládá Vaše dítě tato zařízení bez obtíží?

ano / ne

6. Dosažené vzdělání rodičů dítěte:

otec: ZŠ / SOU / SŠ / GYMNÁZIUM / VOŠ / VŠ

matka: ZŠ / SOU / SŠ / GYMNÁZIUM / VOŠ / VŠ

Děkuji za Váš čas strávený tímto dotazníkem a za pravdivě označené odpovědi, Lucie Vavřichová.

Příloha 2: Dotazník 2

Vážení rodiče,

dovoluji si Vás poprosit o vyplnění dalšího malého dotazníku, který mi opět velice pomůže v mém výzkumu. Připomínám, že dotazník bude použit pouze pro účely mé diplomové práce a vše bude zcela anonymní.

1. Změnilo se držení tužky Vašeho dítěte za poslední rok?

ano / ne

1.1 Drží teď podle Vás Vaše dítě tužku správně?
ano / ne

2. Zakroužkujte činnosti, které Vaše dítě praktikuje pro uvolnění ruky a pomáhá tak k rozvoji jemné a hrubé motoriky:

Hrubá motorika:	Jemná motorika:
procházky	skládání kostek, puzzlů, mozaiek
hra na hudební nástroj, který?	navlékání korálků
sportovní hry (kroužky, hry doma, ve škole) které?.....	stavebnice
	vázání tkaniček
	šití
	modelování (modelína, plastelína…)
	malování

Jiné:
……
……

3. Kolik času věnujete přípravě do školy? (Přibližně)

……

- OTOČTE PROSÍM NA DRUHOU STRANU

4. Jakým způsobem se podílíte na přípravě do školy? (Zakroužkujte)

kontrola čtení

sedím u psaní domácích úkolů

pouze kontroluji domácí úkoly

pouze podepisuji domácí úkoly, bez kontroly

předčítám dítěti

připravuji mu sama tašku

sleduji přípravu tašky do školy

pouze kontroluji připravenou tašku

jiné:
…….

5. Na který předmět se doma připravuje Vaše dítě nejvíce? Jak dlouho průměrně? Jakým způsobem?

PŘEDMĚT	ČAS	ZPŮSOB PŘÍPRAVY
Český jazyk		
Matematika		
Prvouka		

6. Těší se Vaše dítě do školy?

ano / ne

7. Co Vaše dítě baví ve škole nejvíce a co nejméně?

Nejvíce ho/ji
baví……..

Nejméně ho/ji
baví……

8. Máte nějaké doporučení nebo rady pro vzdělávání Vašeho dítěte ve škole? Jaké?

……
……

Děkuji za Váš čas a ochotu.

Lucie Vavřichová

Příloha 3: Dotazník 3

Vážení rodiče,

dovoluji si Vás opět oslovit a požádat o vyplnění krátkého dotazníku. Prosím, vzpomeňte si na čas prázdnin a vyplňujte otázky dle pravdy. V opačném případě nebude mít má práce bohužel žádnou vypovídající hodnotu o vývoji psaní Vašeho dítěte. Připomínám, že dotazník je pouze pro mne a veškeré informace budou interpretovány anonymně.

1. Kdo byl u Vás hlavním iniciátorem při opakování učiva během prázdnin?

- dítě
- rodič
- oba
- neopakovali jsme
- někdo jiný: _____

2. Co vše jste s dítětem během prázdnin procvičovali?

- čtení
- psaní
- počítání
- prvouka (dny v týdnu, zvířata, apod.)
- nic
- jiné: _____

3. Jak často jste s dítětem během prázdnin…… (orientačně, např. 10 min denně/2x týdně/3x za prázdniny apod.)

- četli _____
- psali _____
- počítali _____

4. Opakovali jste s dětmi:

- pravidelně
- když byl čas
- když chtělo dítě
- vůbec
- jiná odpověď: _____

➢ OTOČTE PROSÍM NA DRUHOU STRANU

5. Opakování probíhalo pomocí:

- úkolů od paní učitelky
- sešitů z 1. třídy
- vlastního uvážení
- speciálních sešitů pro opakování na prázdniny
- jiné:_____

Moc děkuji za čas strávený dotazníkem a přeji krásný návrat do školy pro Vás a Vaše děti, Lucie Vavřichová

Příloha 4: Úvodní dopis

Dobrý den, jmenuji se Lucie Vavřichová a již třetím rokem studuji pedagogiku na Univerzitě v Liberci. Ráda bych letos docházela do MŠ v Jenišovicích, kde bych vypracovala svou diplomovou práci na téma vývoj psaní. V praxi by se jednalo pouze o pozorování Vašich dětí při psaní, neformální rozhovory a kreslení si s nimi. Všechny informace, které zjistím, budou samozřejmě interpretovány anonymně. Smysl mé práce je pomoci mladým rodičům a dát nové podněty pro učitele v praxi.

1. Smím do své práce anonymně zahrnout i Vaše dítě?
   ano / ne
2. V rámci mého výzkumu budu potřebovat také fotky Vašeho dítěte, jedná se pouze o dokumentaci ruky (ohledně vývoje držení psací pomůcky), smím tuto fotografii použít ve své práci?
   ano / ne
3. Vzhledem k tomu, že bych chtěla pokračovat se zaznamenáváním vývoje psaní Vašeho dítěte i dále na ZŠ, potřebovala bych vědět, jakou ZŠ bude Vaše dítě dále navštěvovat? (zcela nezávazně)
   Jenišovice / Turnov / jinam
4. Je možná případná spolupráce s Vámi? Např. doplňující otázky o Vašem dítěti formou dotazníku? (od kdy dítě kreslí apod.)
   ano / ne

Veškeré získané materiály budou použity pouze pro vyhodnocení výzkumu.

Souhlasím s použitím získaných dat do diplomové práce.……

(podpis zákonného zástupce)

Děkuji za vyplnění dotazníku.
V případě jakýchkoli dotazů piště na: luckavavrichova@seznam.cz
Těším se na další spolupráci s Vámi, Lucie

Příloha 5: Dopis na rozloučenou

Vážení rodiče,

má spolupráce s Vámi a Vašimi dětmi pomalu končí. Chtěla bych Vám všem moc poděkovat za to, že jste mi dovolili docházet za dětmi a zkoušet s nimi různá cvičení. Nesmím opomenout čas, který jste strávili vyplňováním dotazníků. V dnešní době je náročné najít trochu volného času, proto si toho všeho opravdu moc vážím.

Nyní je na mně zpracovat všechny informace a obhájit mou diplomovou práci, a pokud to zvládnu, bude to především Vaší zásluhou. Doufám, že Vaše děti budou stále tak šikovné a že já jednou dostanu také takovou třídu.

Hodně štěstí Vám i dětem v dalších letech a ještě jednou děkuji,

Lucie Vavřichová

Příloha 6: Uvolňovací cviky, Andrejka 1

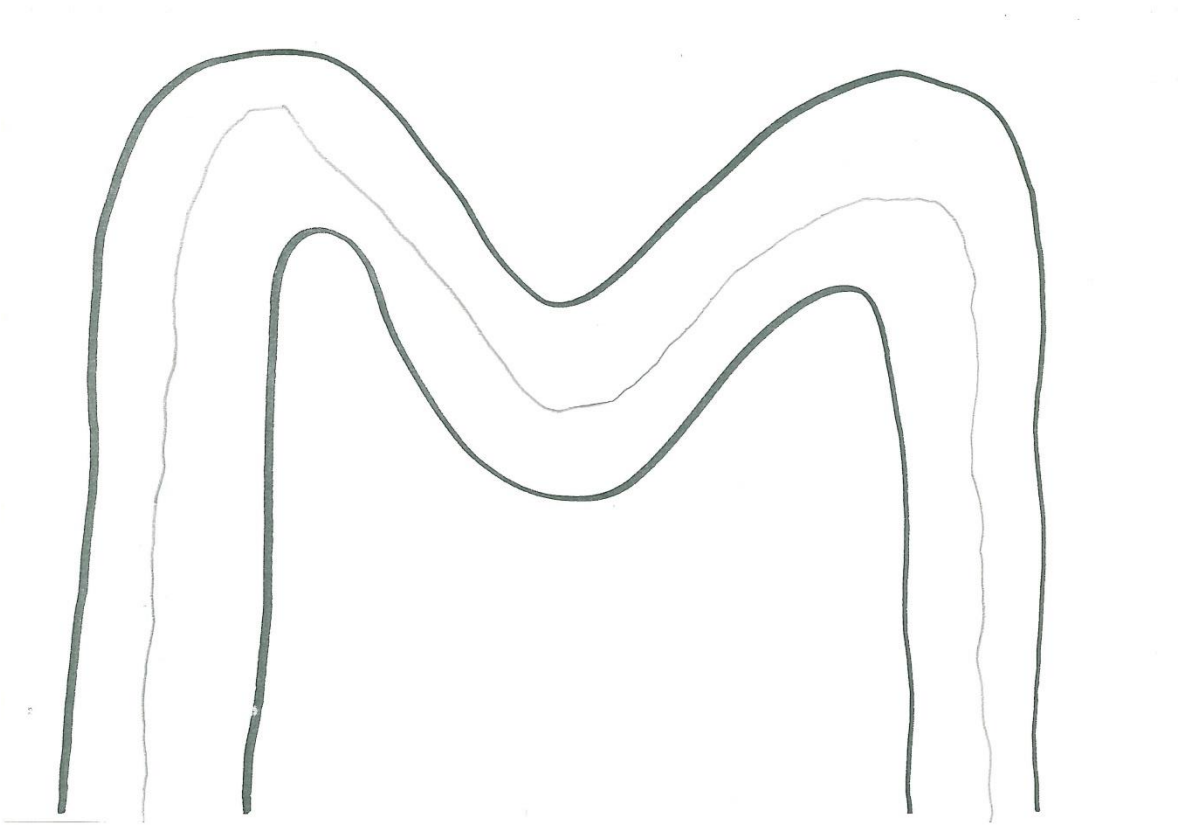

Příloha 7: Uvolňovací cviky, Andrejka 2

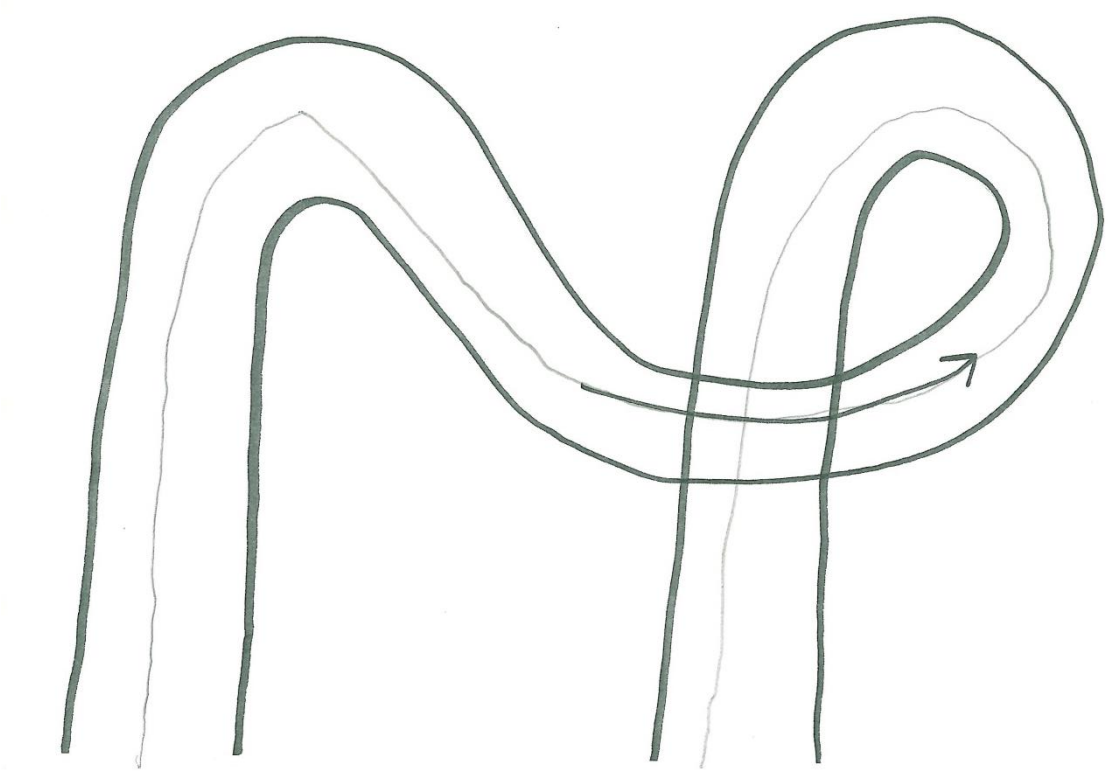

Příloha 8: Uvolňovací cviky, Andrejka 3

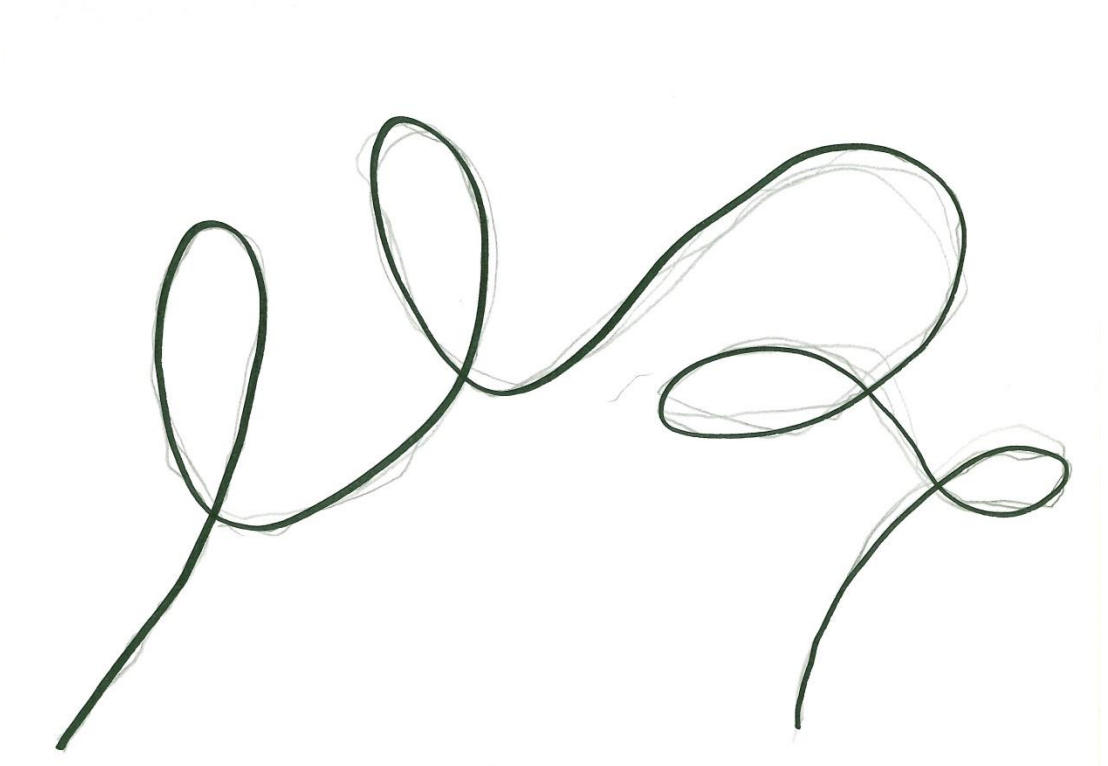

Příloha 9: Uvolňovací cviky, Andrejka 4

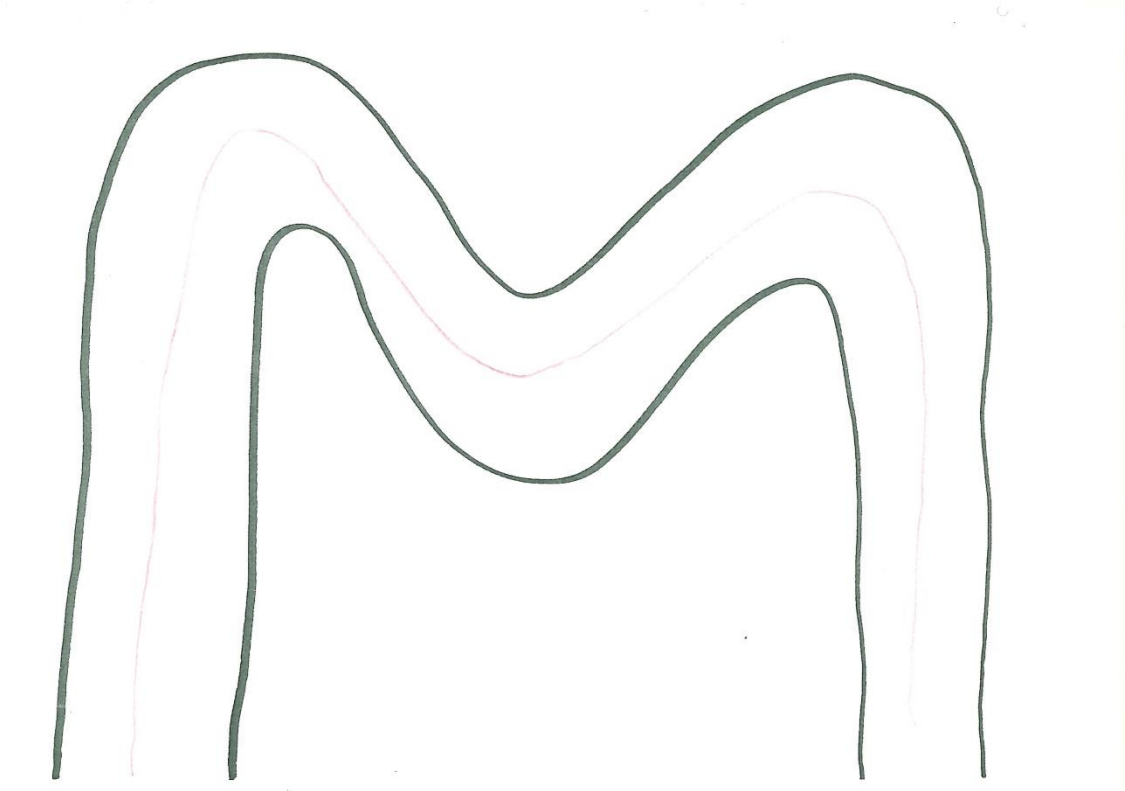

Příloha 10: Uvolňovací cviky, Andrejka 5

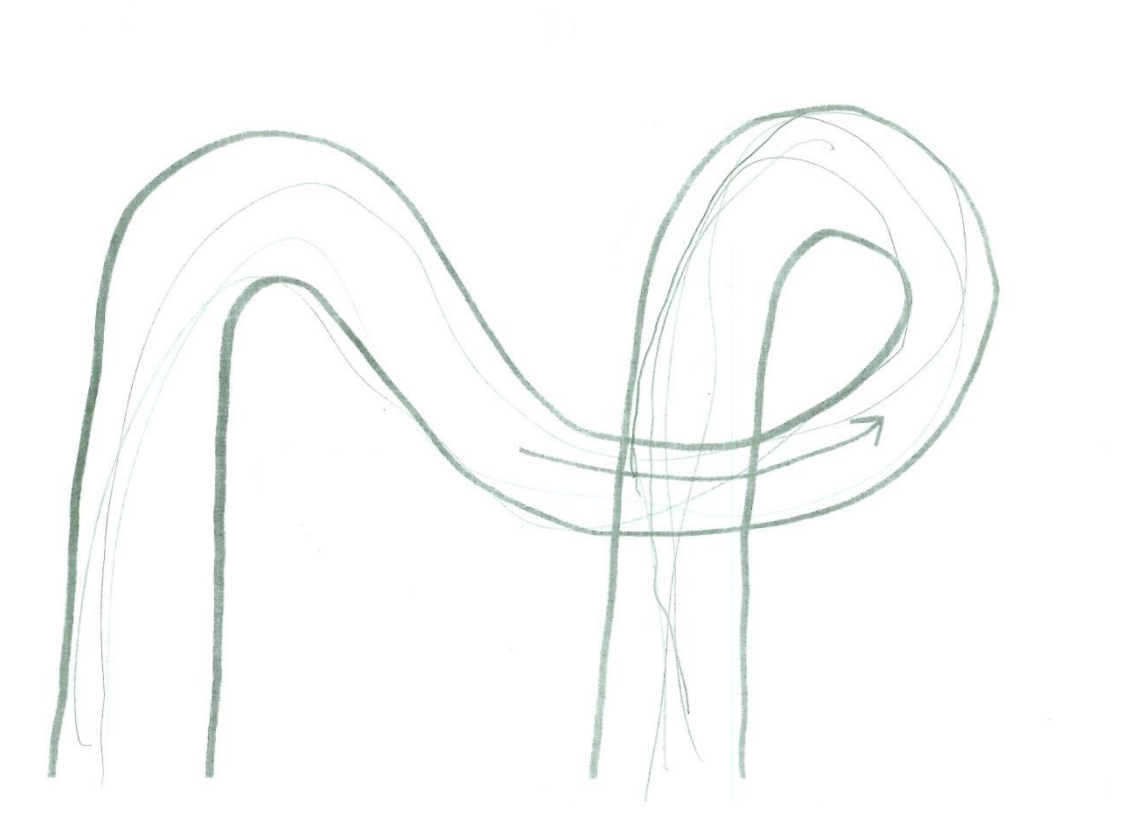

Příloha 11: Uvolňovací cviky, Andrejka 6

Příloha 12: Uvolňovací cviky, Andrejka 7

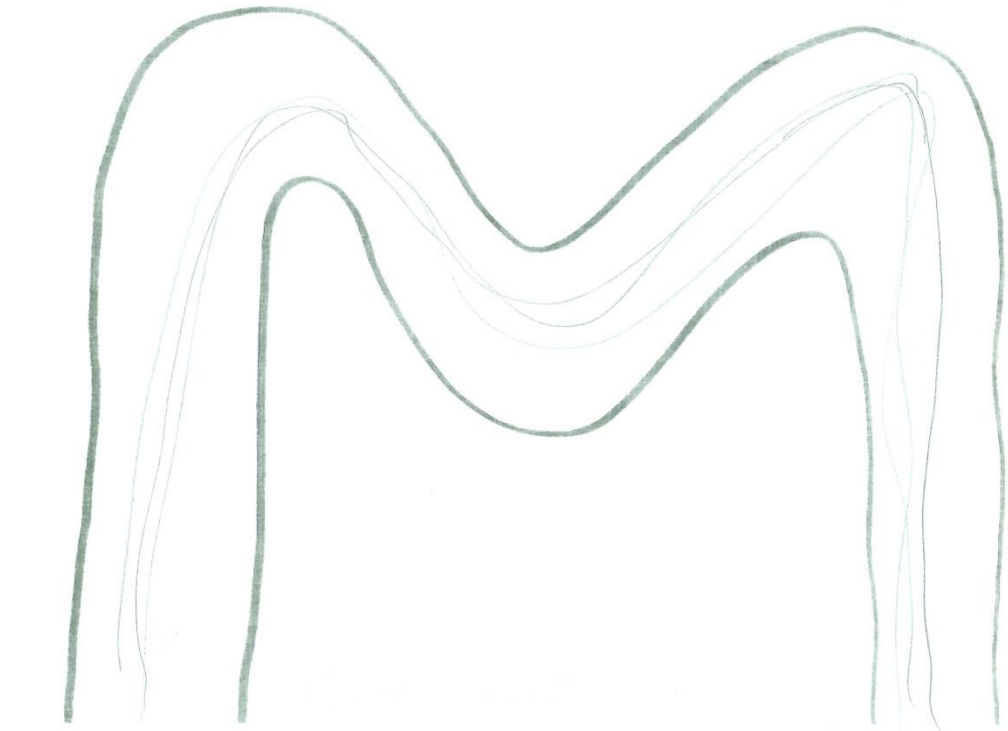

Příloha 13: Uvolňovací cviky, Andrejka 8

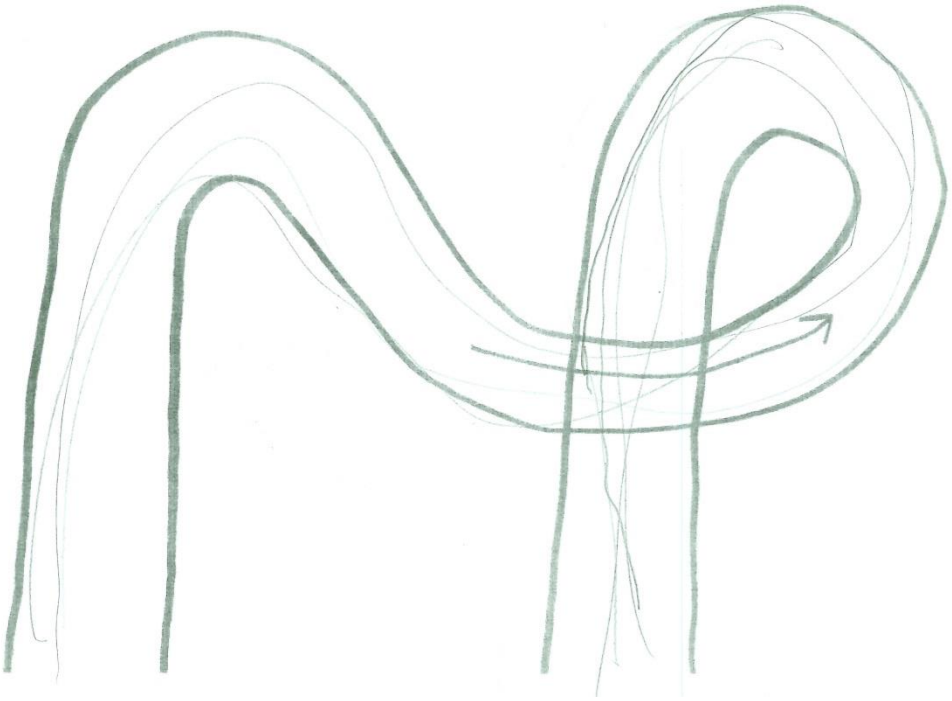

Příloha 14: Uvolňovací cviky, Andrejka 9

Příloha 15: Psací písmo, Andrejka 1

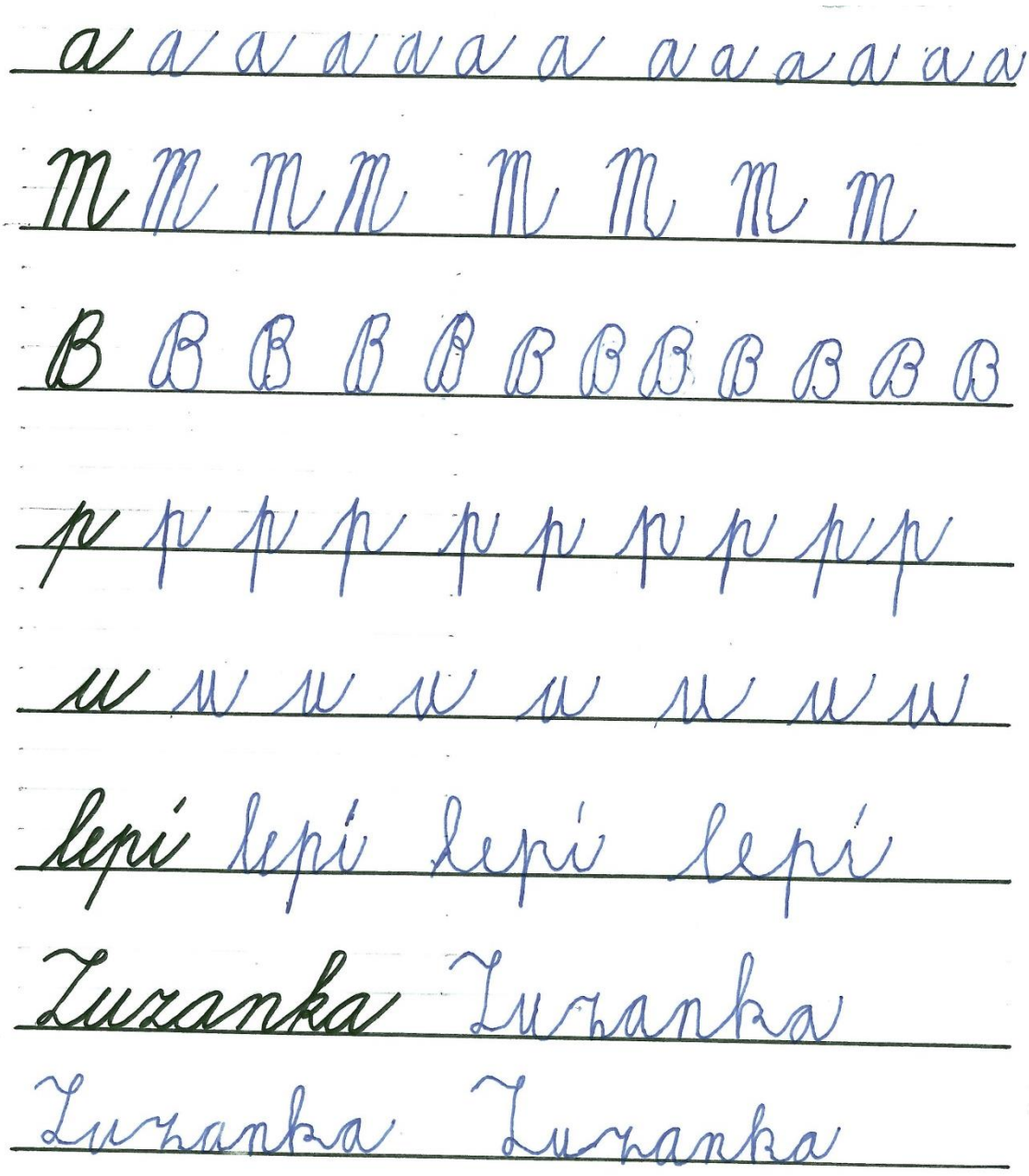

Příloha 16: Psací písmo, Andrejka 2

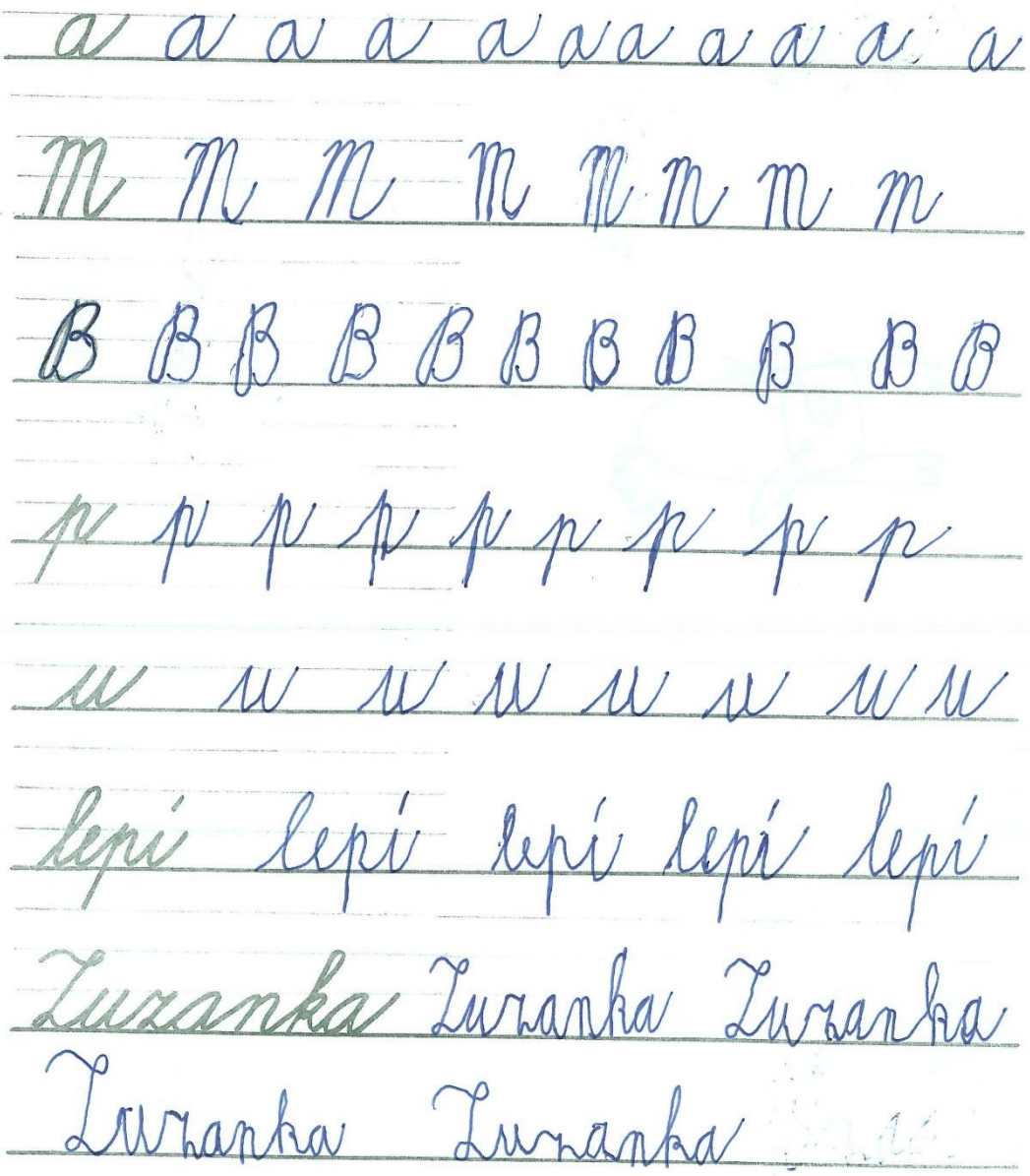

Příloha 17: Psací písmo, Andrejka 3

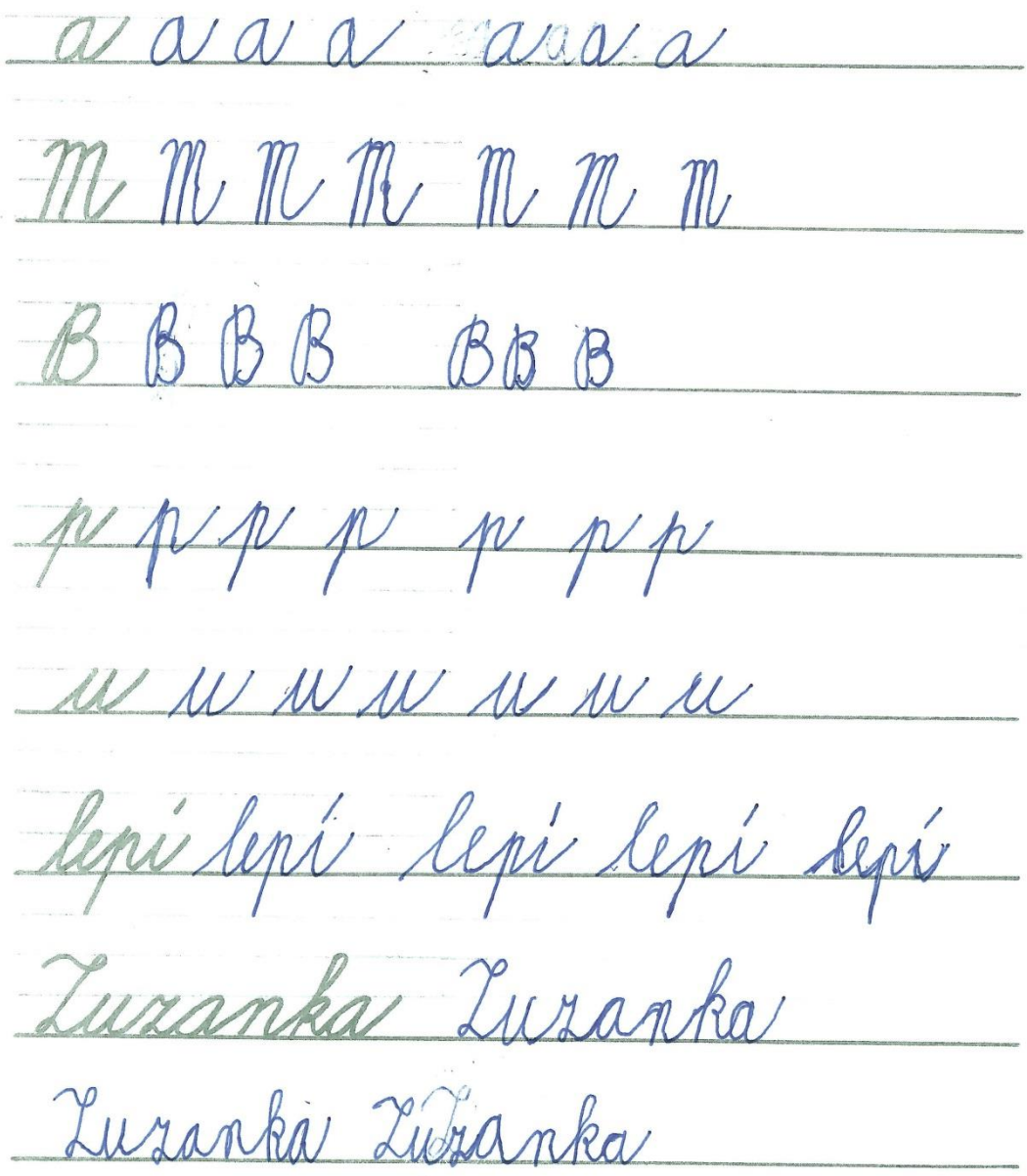

Příloha 18: Uvolňovací cviky, Jakub 1

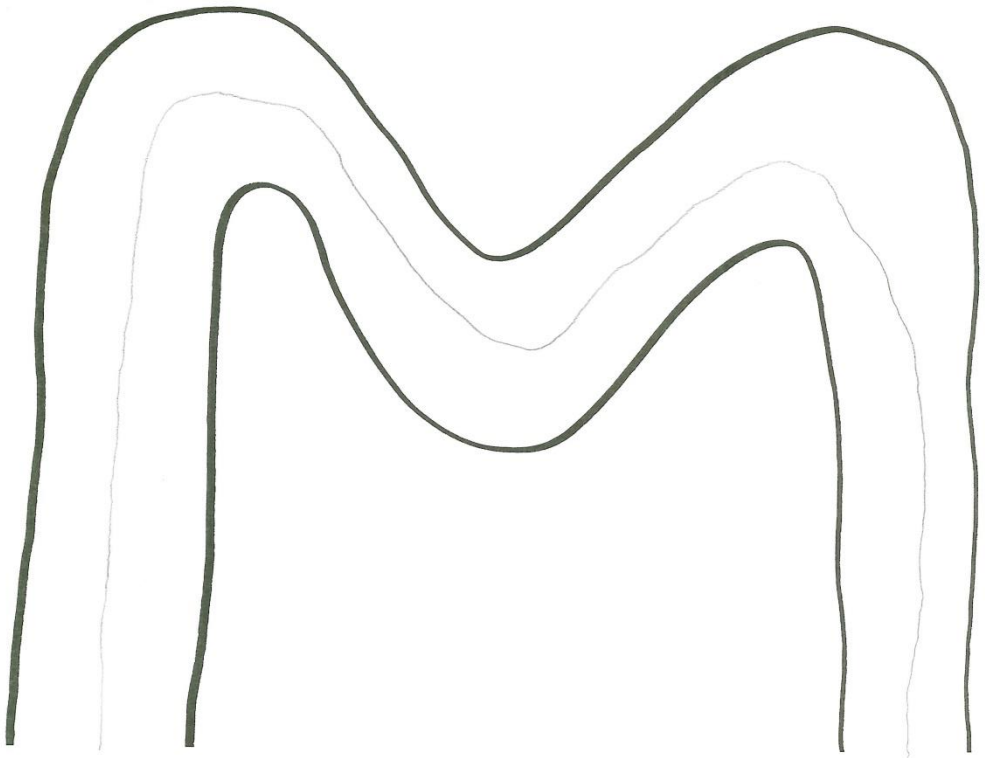

Příloha 19: Uvolňovací cviky, Jakub 2

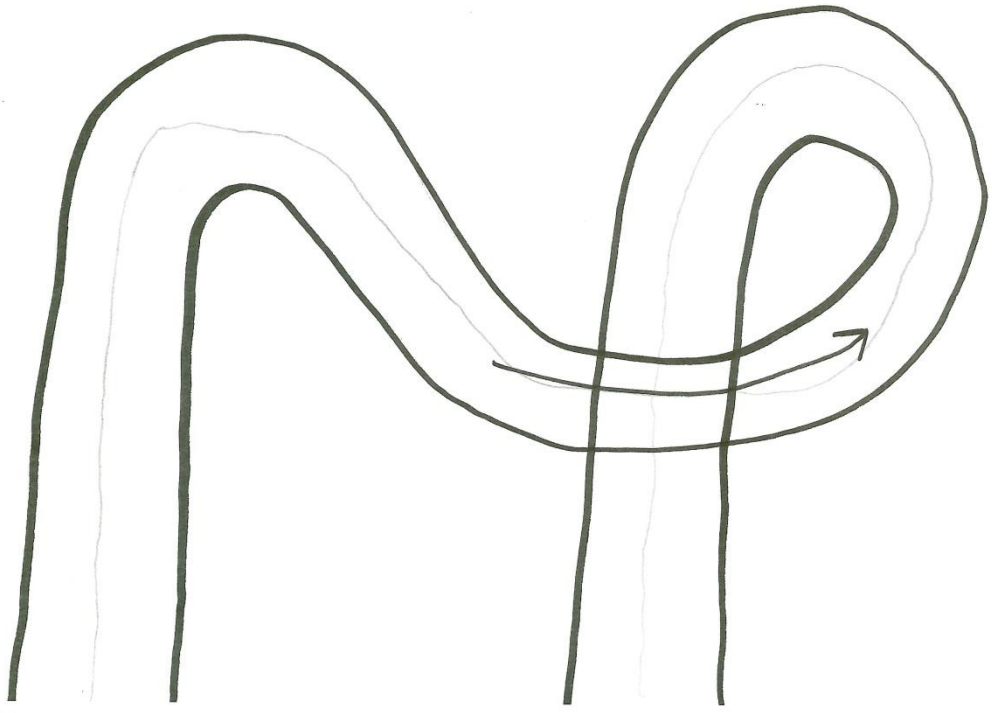

Příloha 20: Uvolňovací cviky, Jakub 3

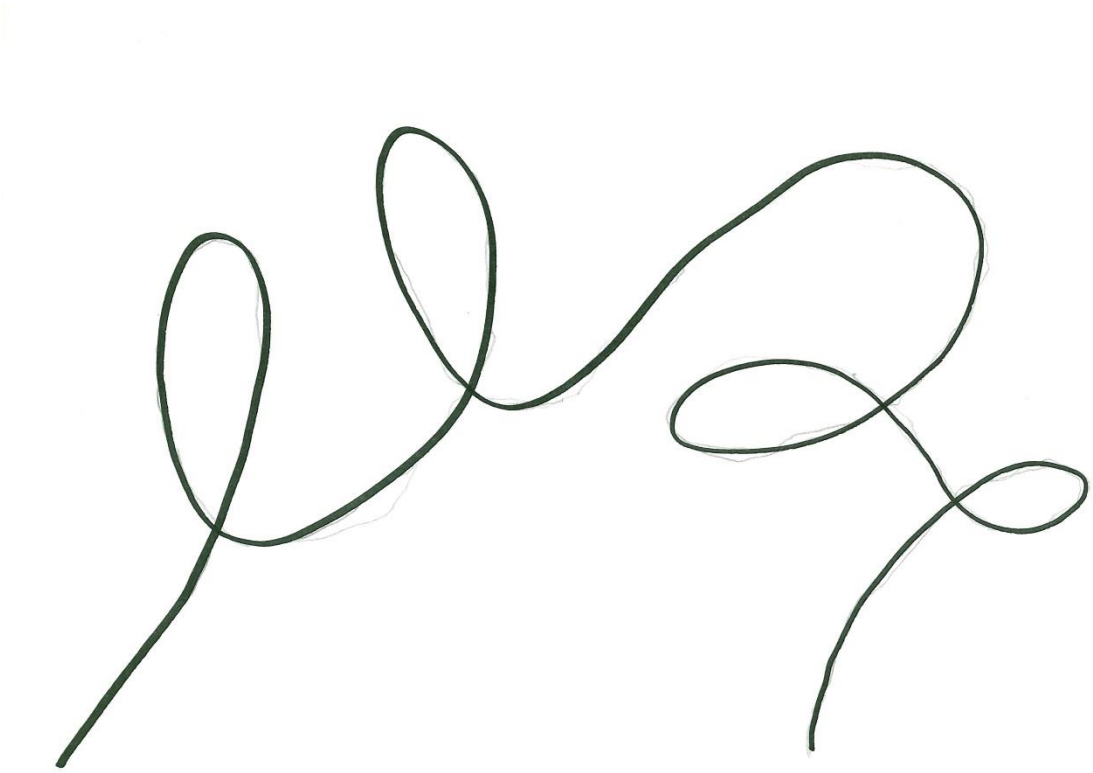

Příloha 21: Uvolňovací cviky, Jakub 4

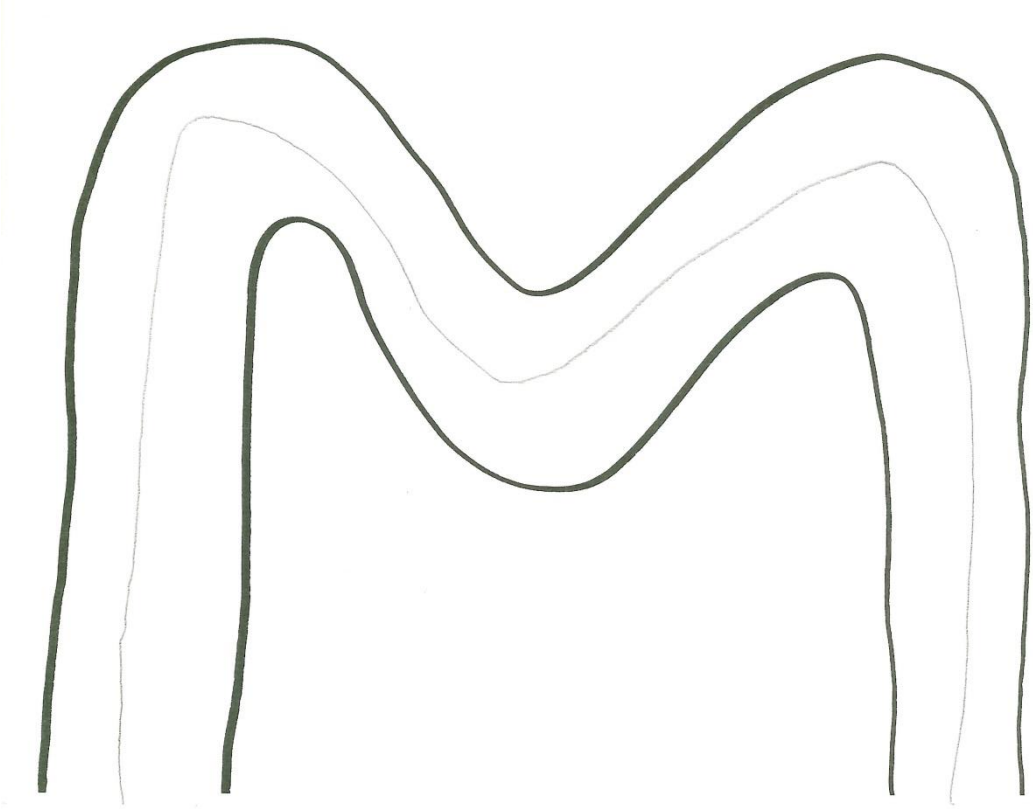

Příloha 22: Uvolňovací cviky, Jakub 5

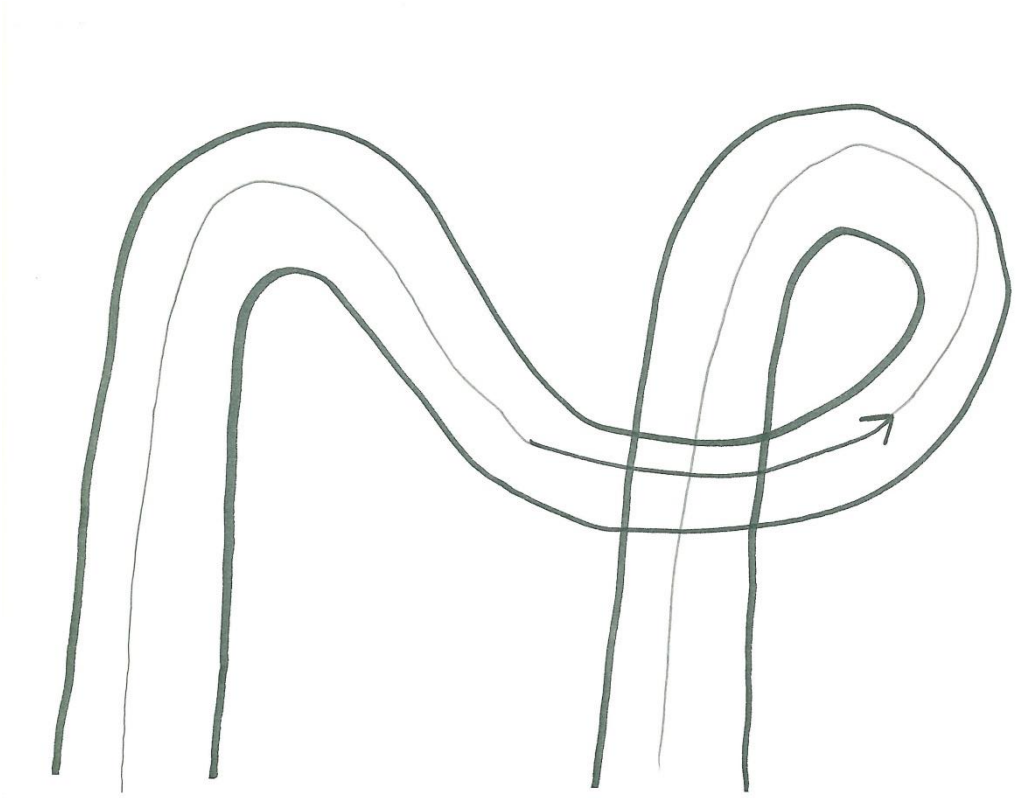

Příloha 23: Uvolňovací cviky, Jakub 6

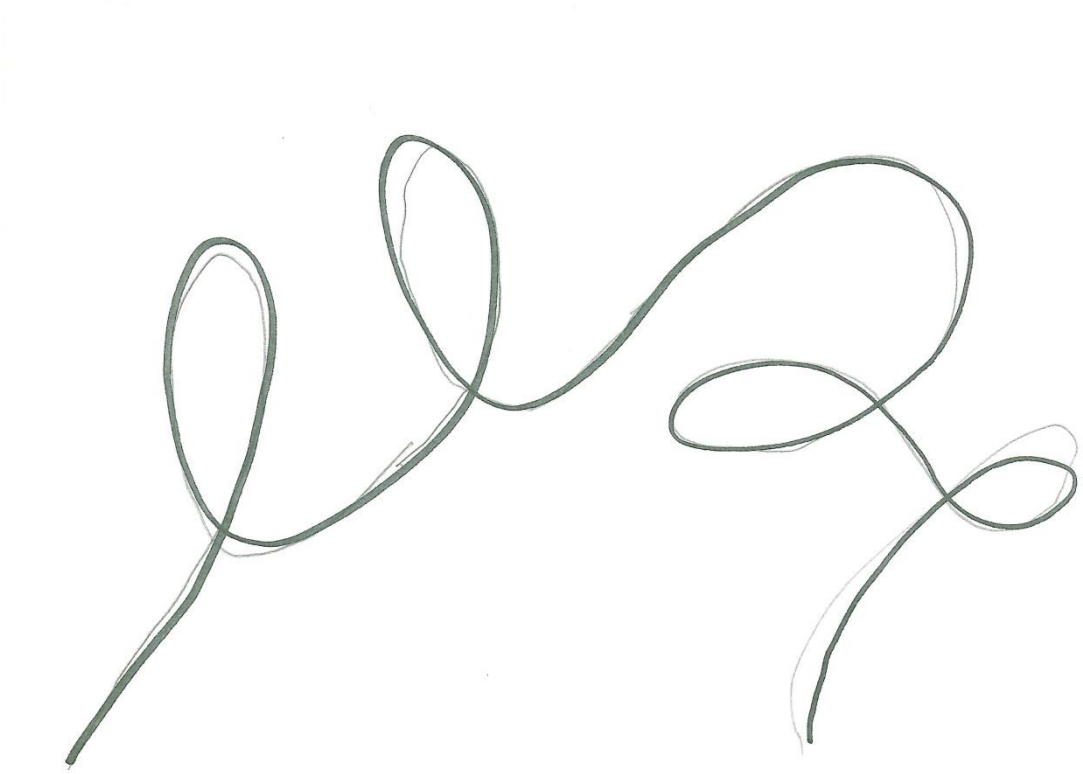

Příloha 24: Uvolňovací cviky, Jakub 7

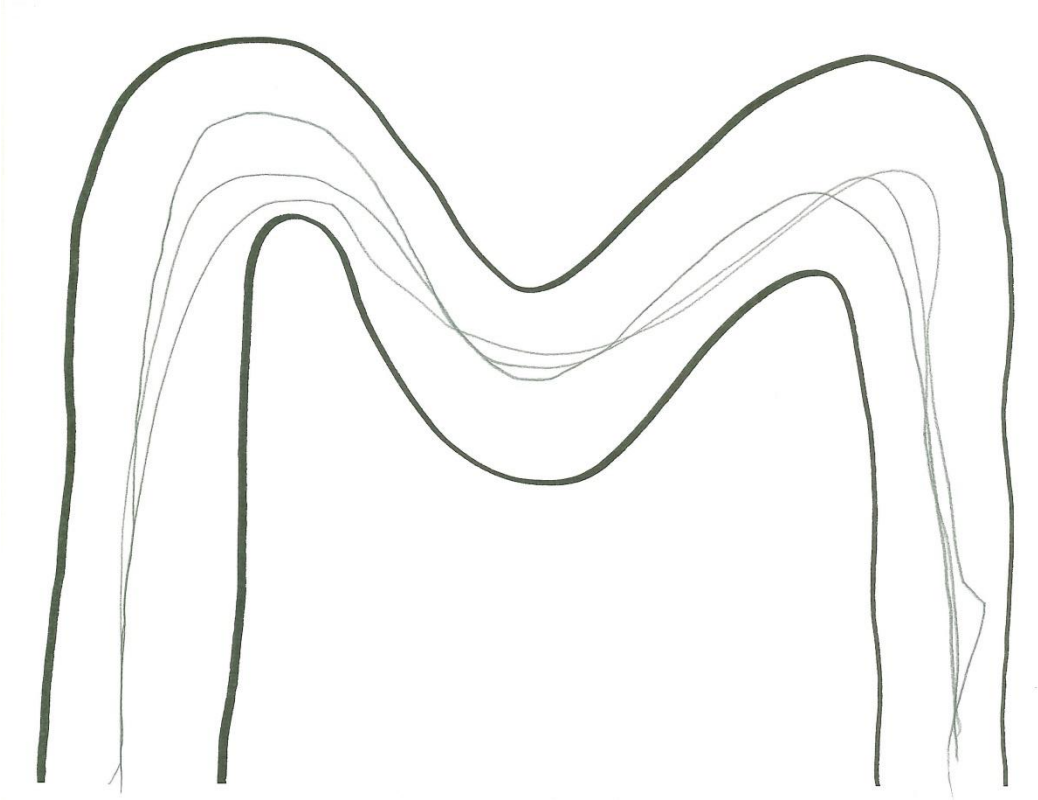

Příloha 25: Uvolňovací cviky, Jakub 8

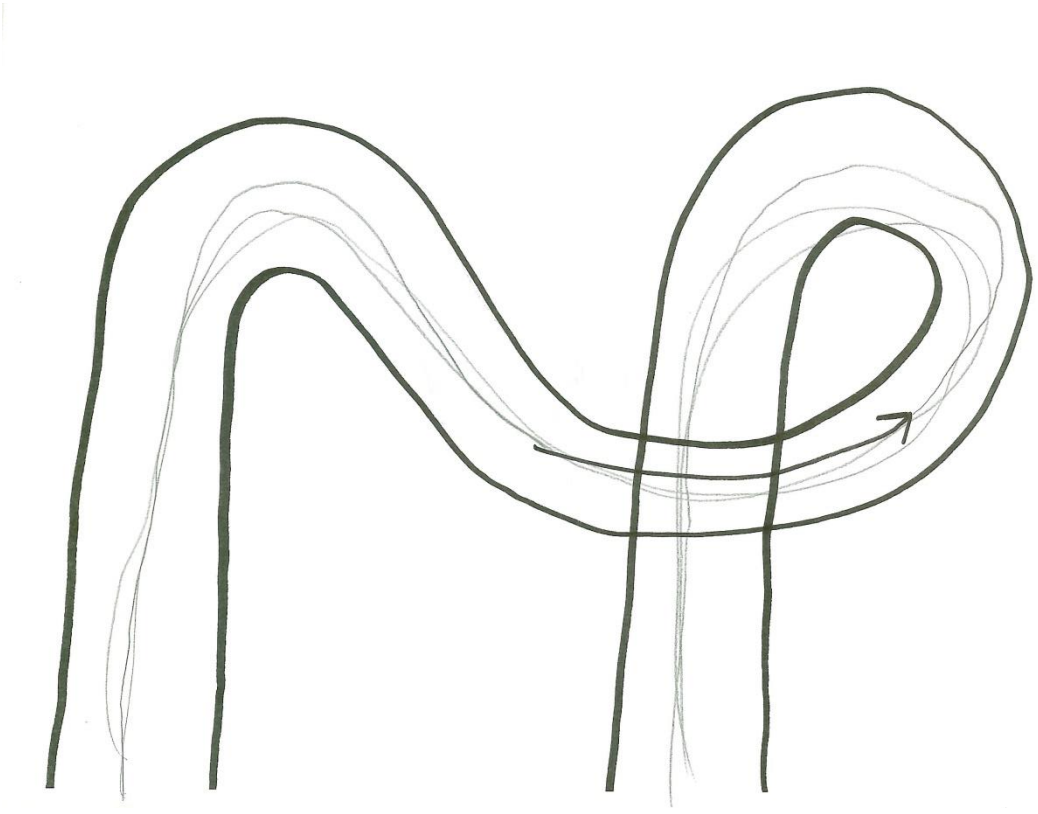

Příloha 26: Uvolňovací cviky, Jakub 9

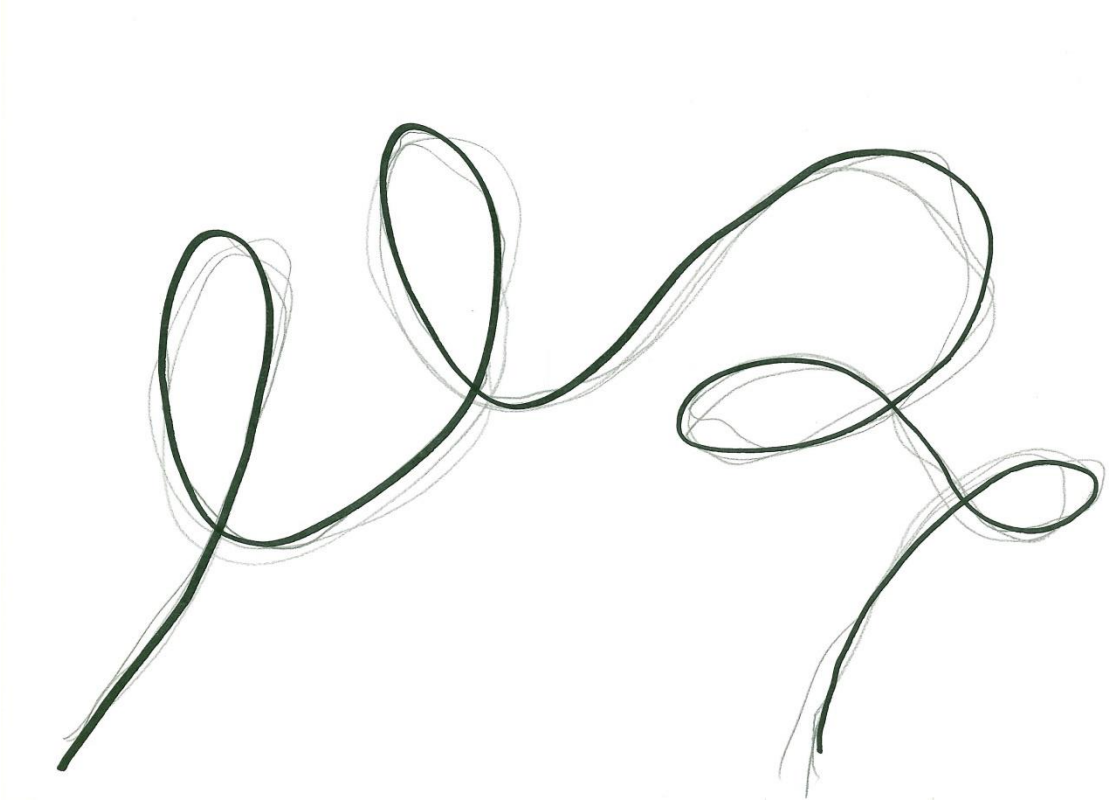

Příloha 27: Psací písmo, Jakub 1

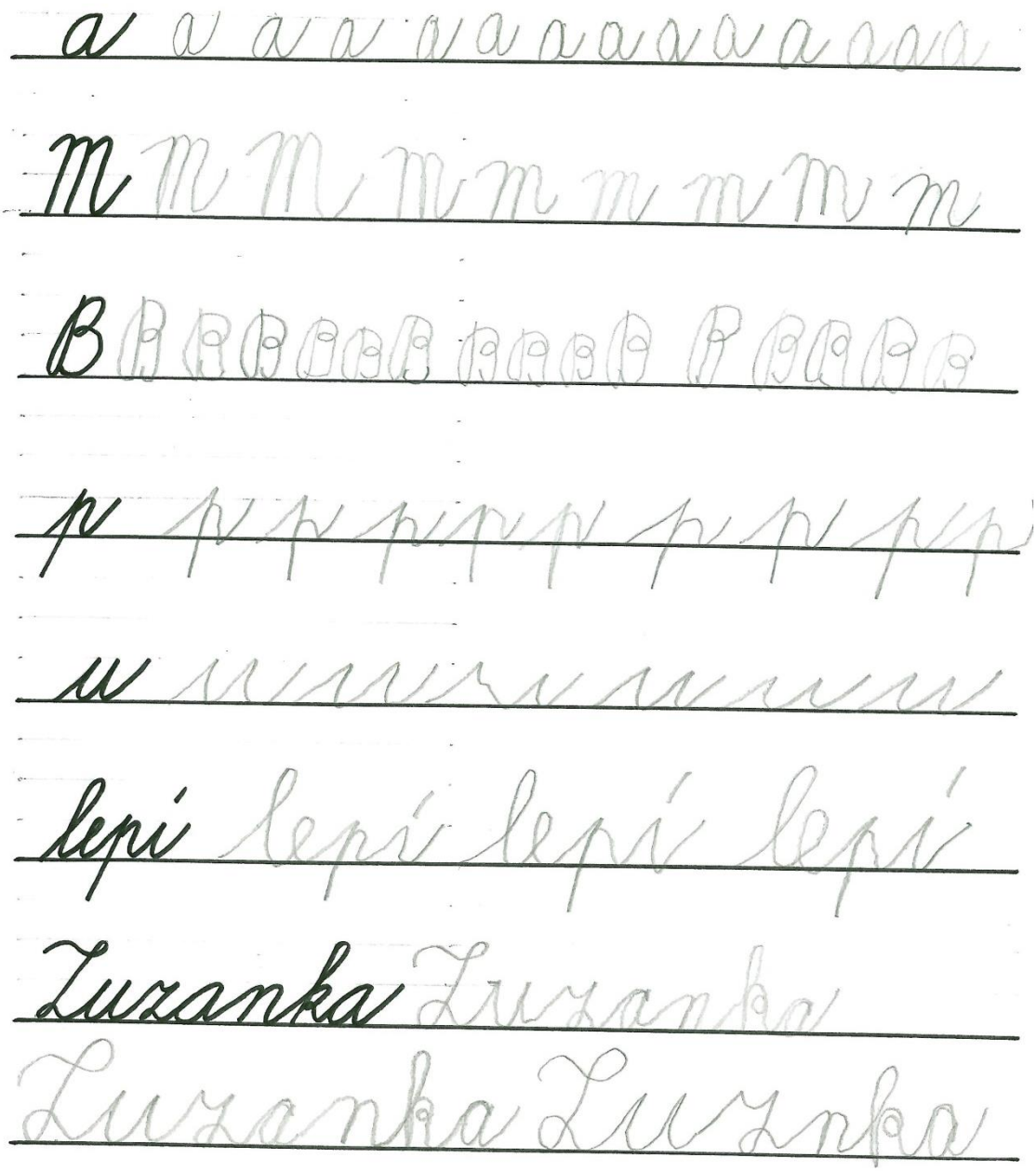

Příloha 28: Psací písmo, Jakub 2

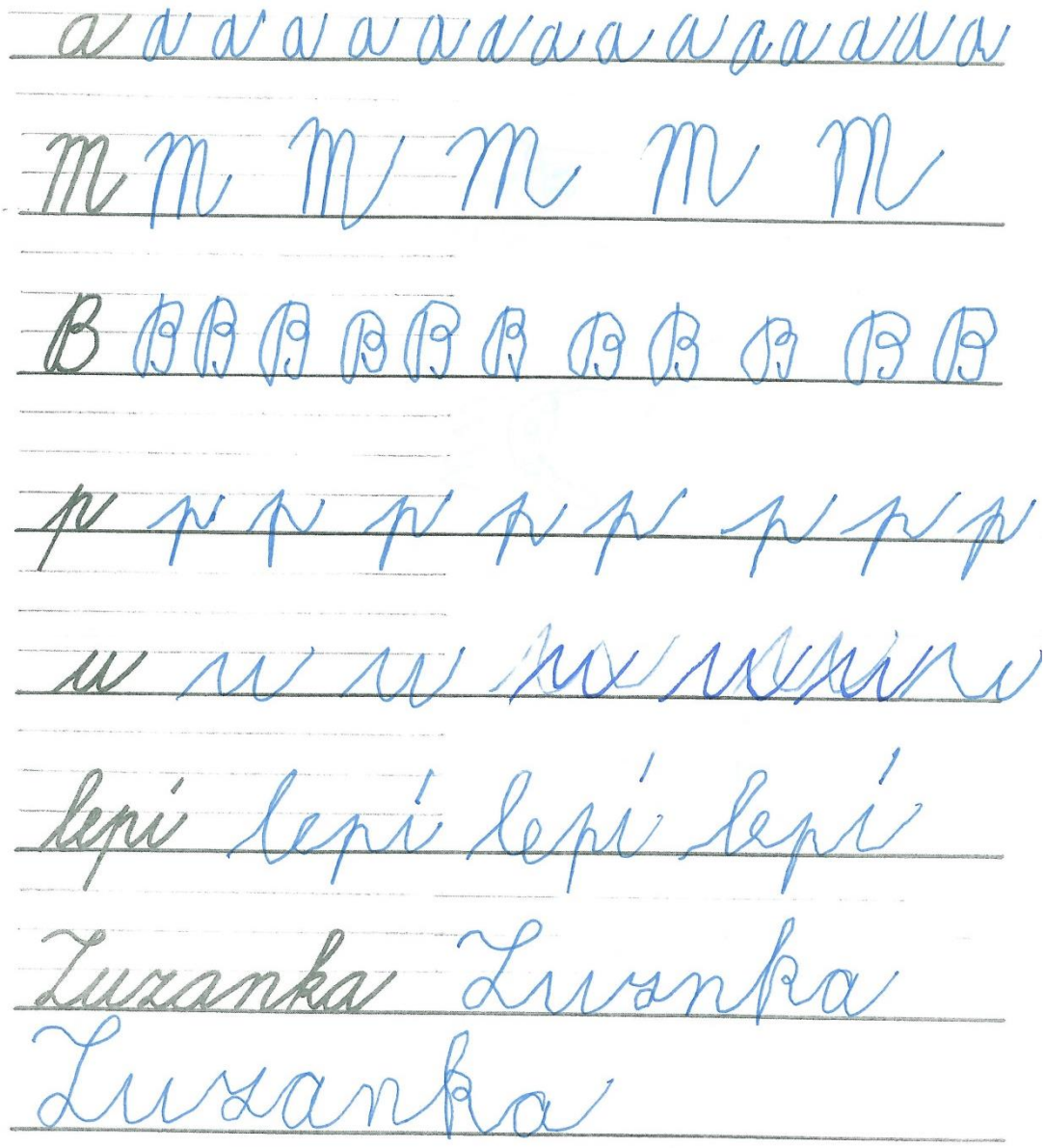

Příloha 29: Psací písmo, Jakub 3

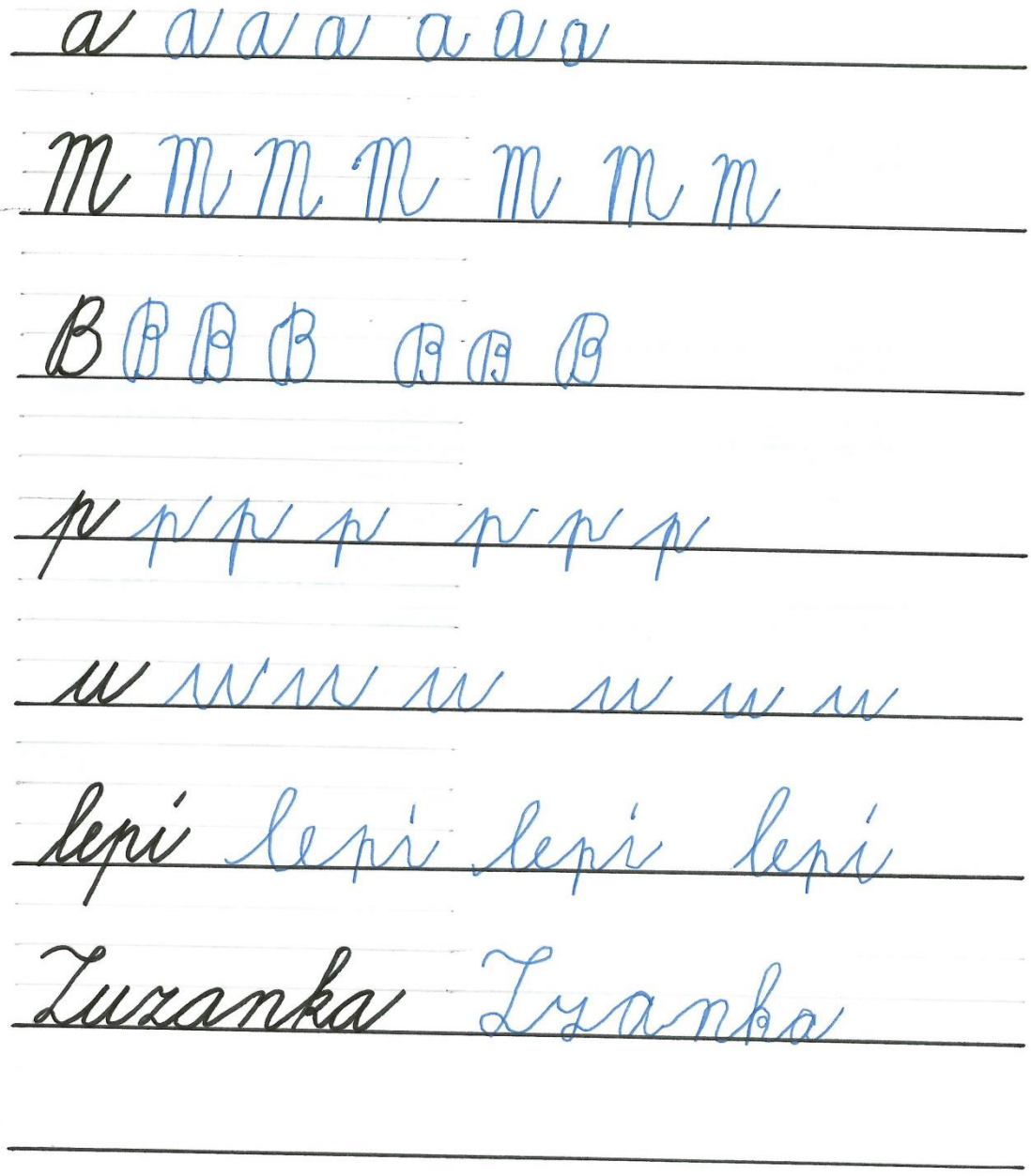

Příloha 30: Uvolňovací cviky, Tomáš 1

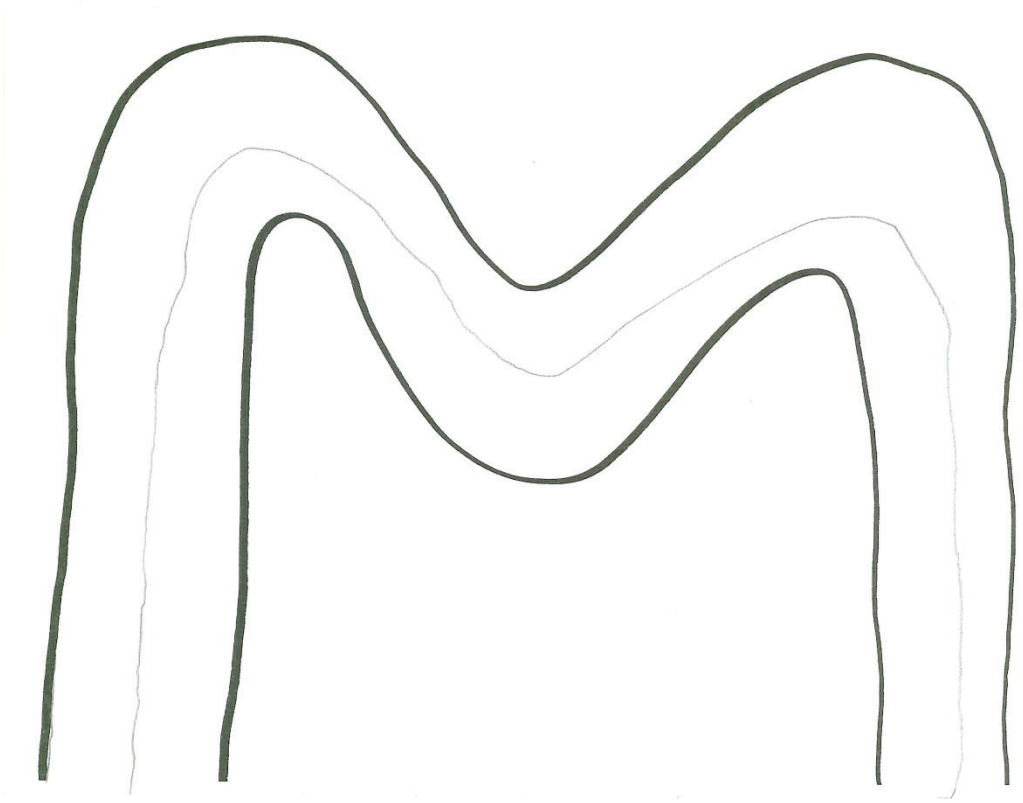

Příloha 31: Uvolňovací cviky, Tomáš 2

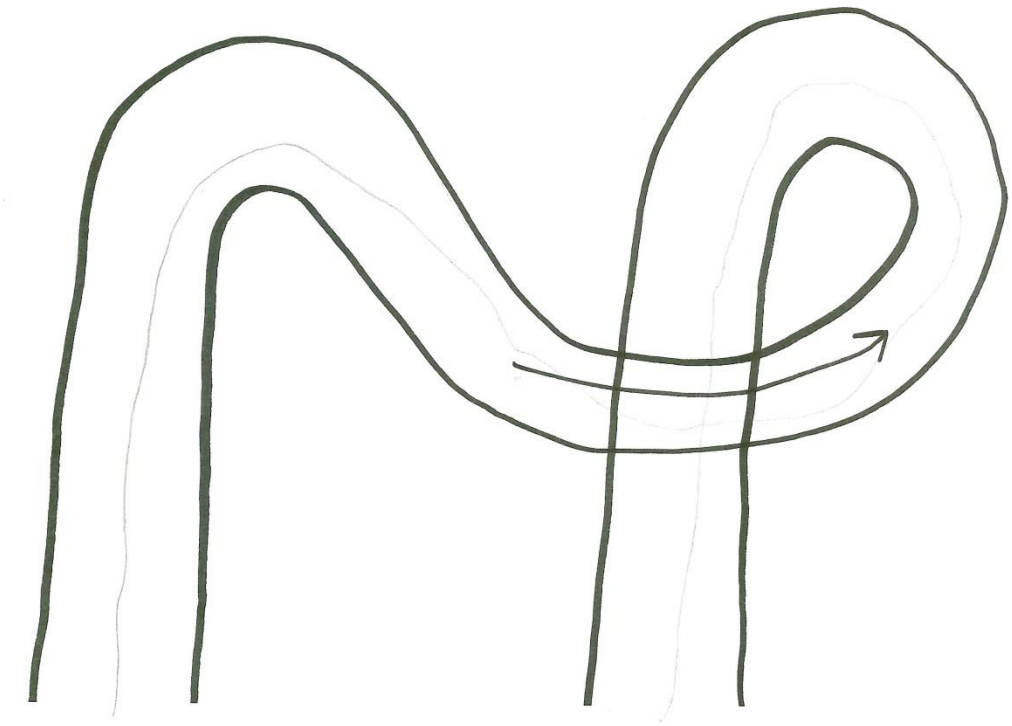

Příloha 32: Uvolňovací cviky, Tomáš 3

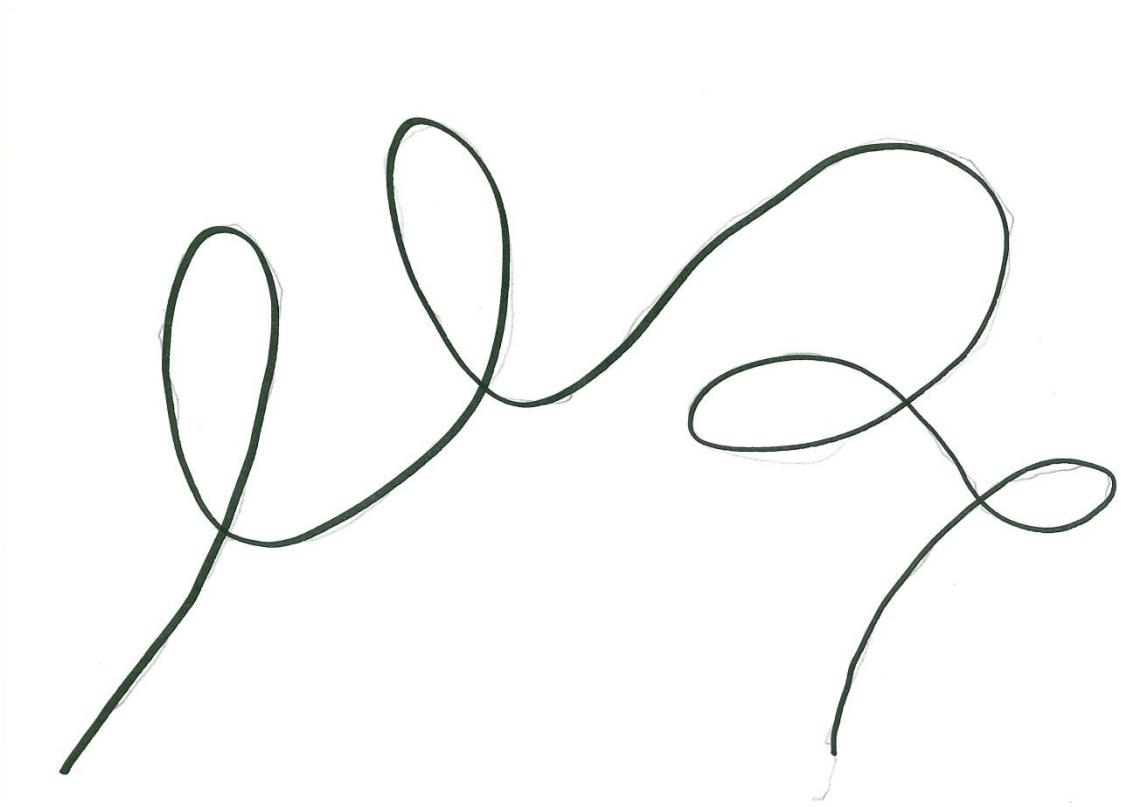

Příloha 33: Uvolňovací cviky, Tomáš 4

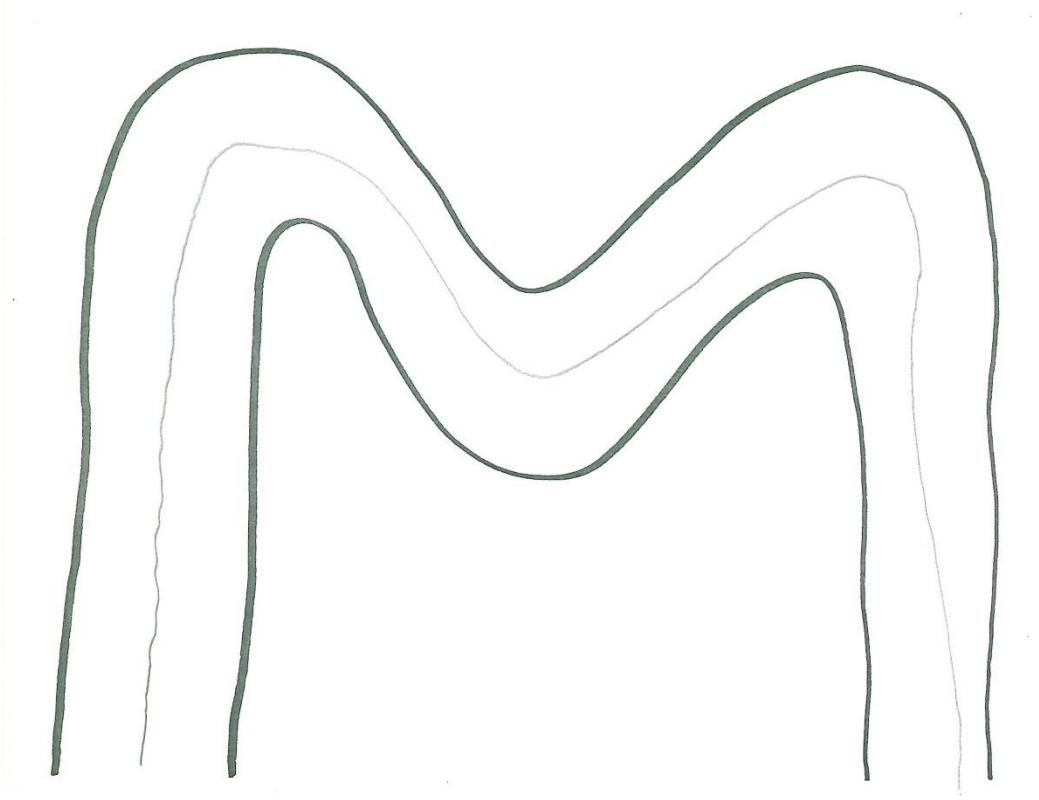

Příloha 34: Uvolňovací cviky, Tomáš 5

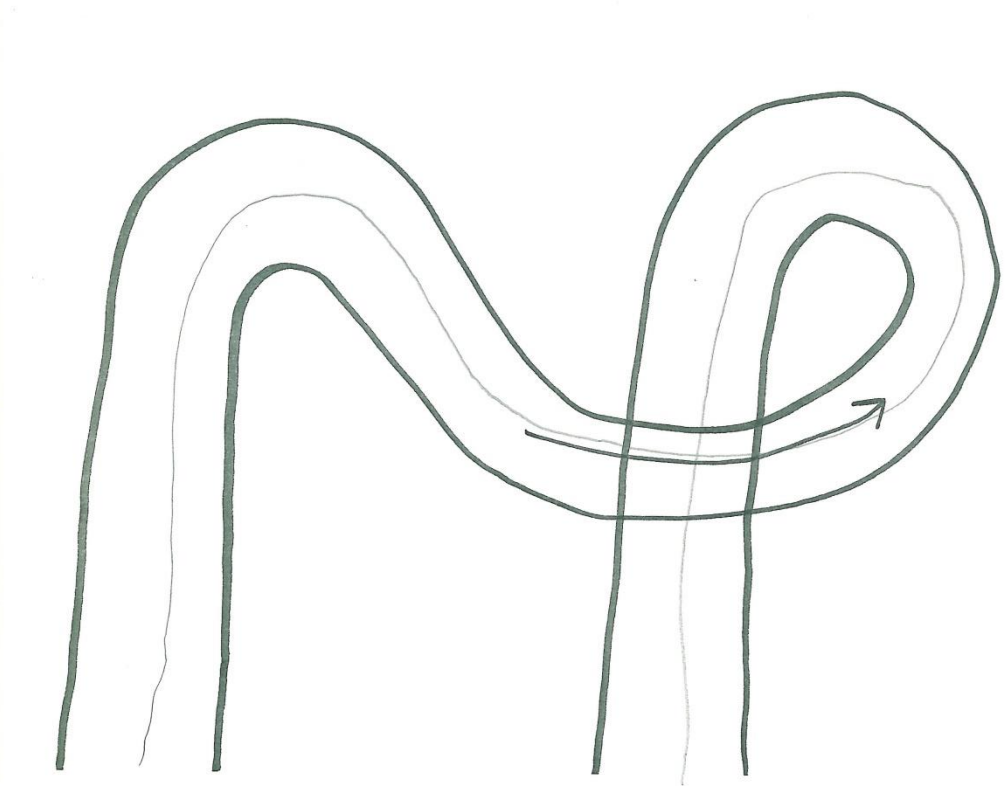

Příloha 35: Uvolňovací cviky, Tomáš 6

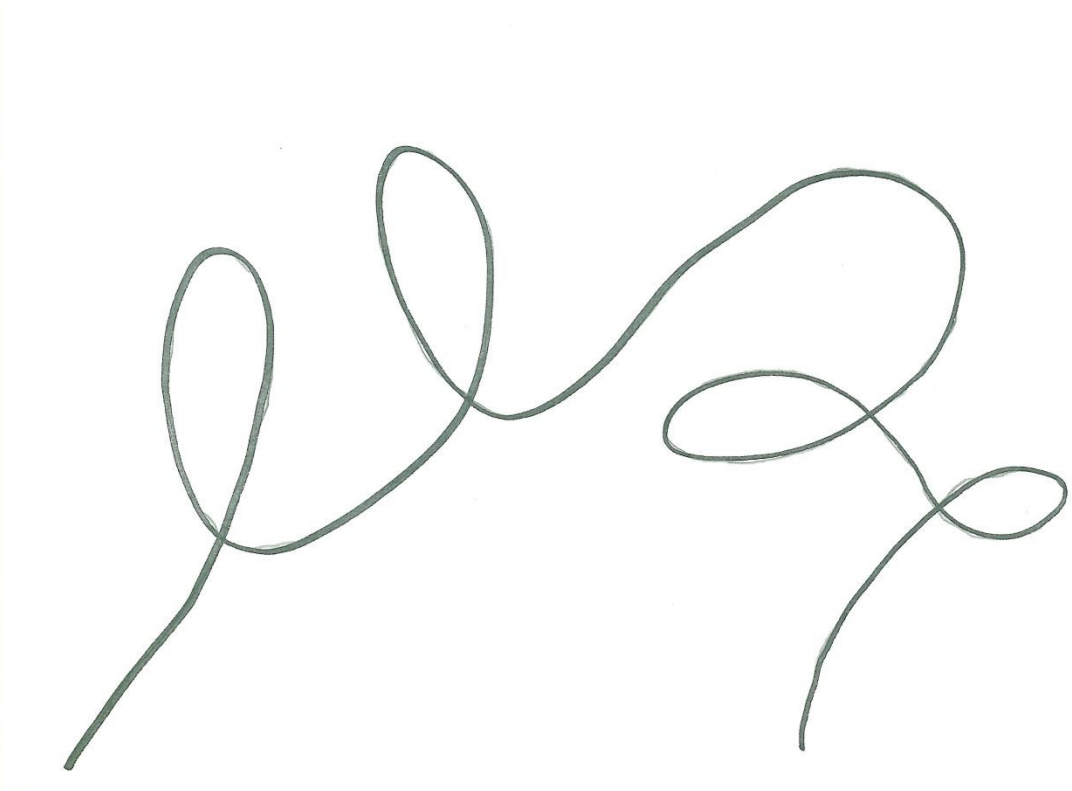

Příloha 36: Uvolňovací cviky, Tomáš 7

Příloha 37: Uvolňovací cviky, Tomáš 8

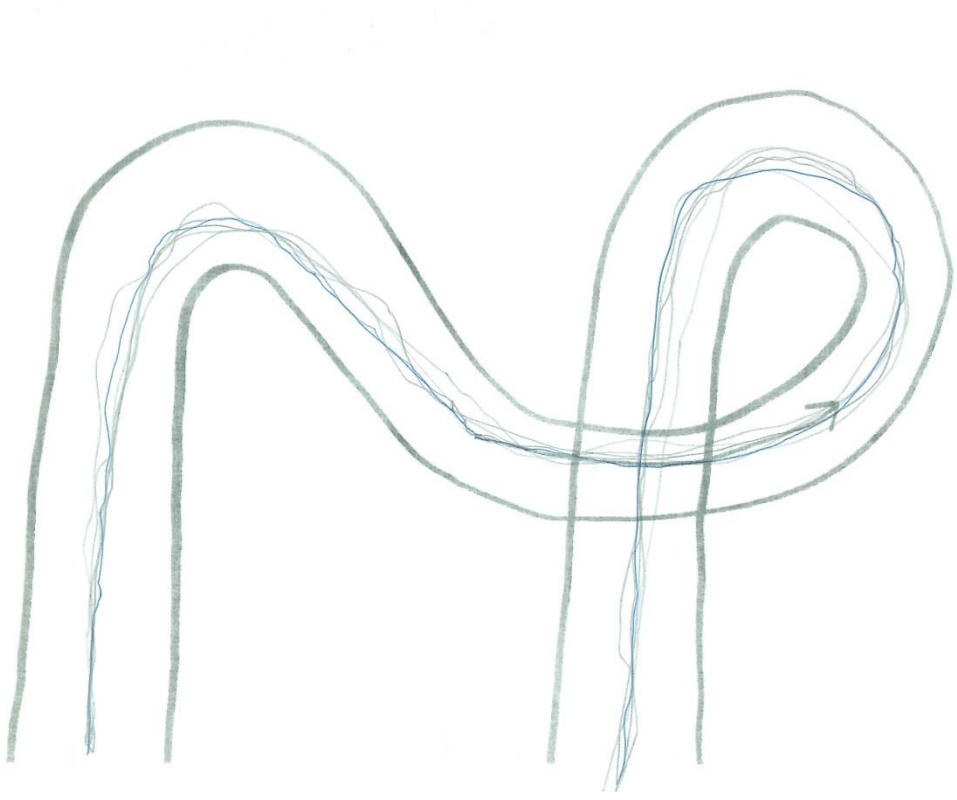

Příloha 38: Uvolňovací cviky, Tomáš 9

Příloha 39: Psací písmo, Tomáš 1

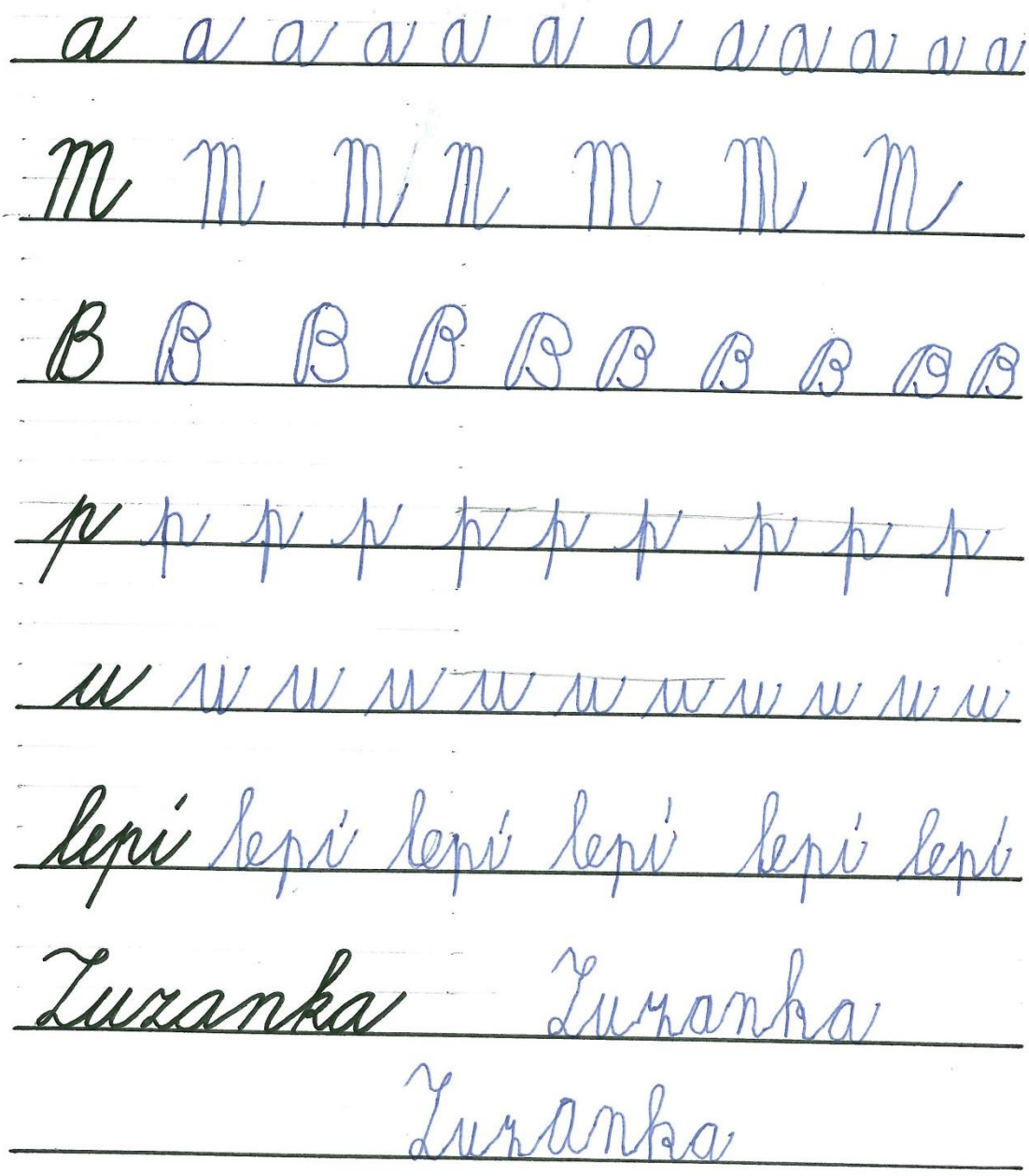

Příloha 40: Psací písmo, Tomáš 2

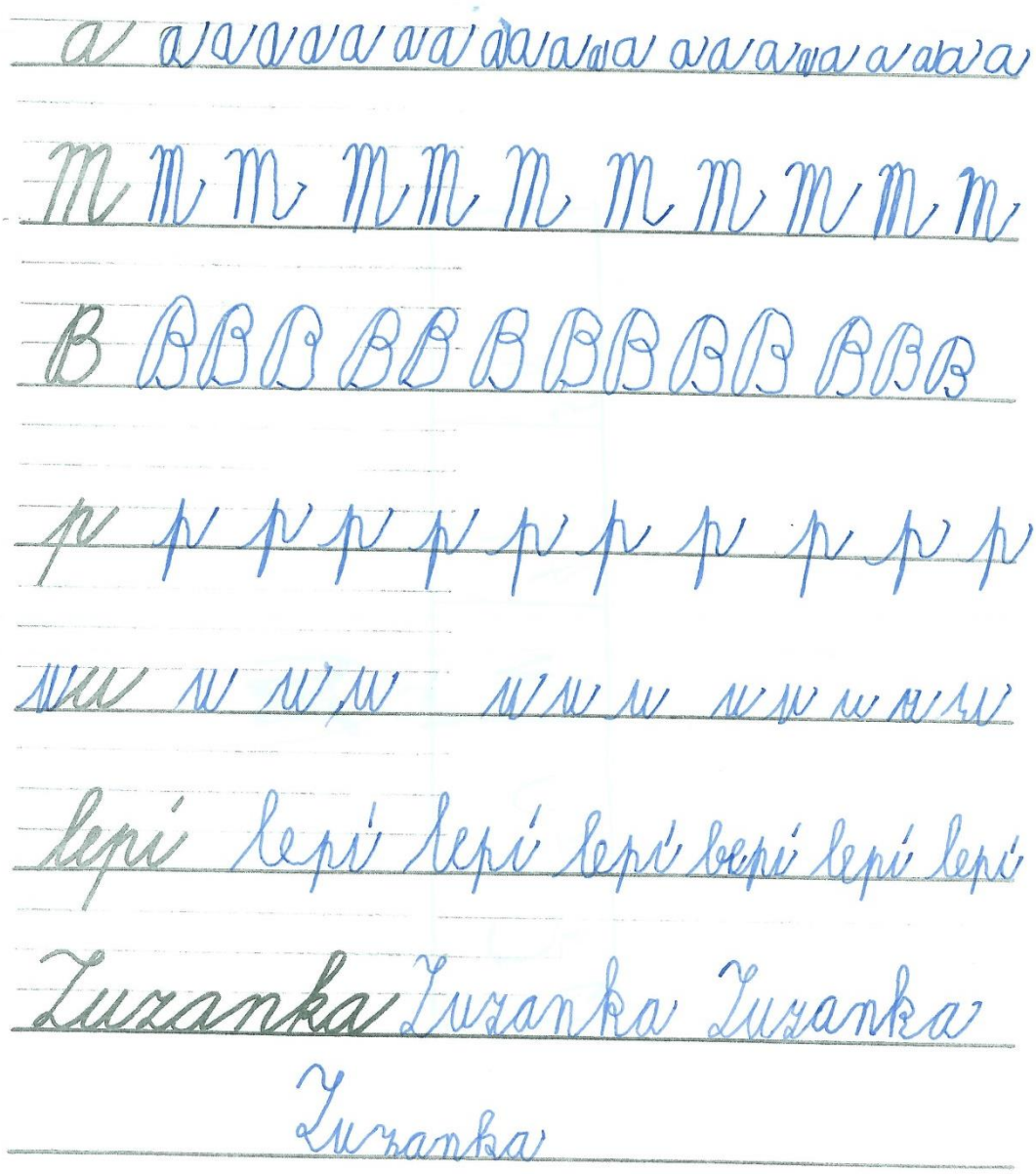

Příloha 41: Psací písmo, Tomáš 3

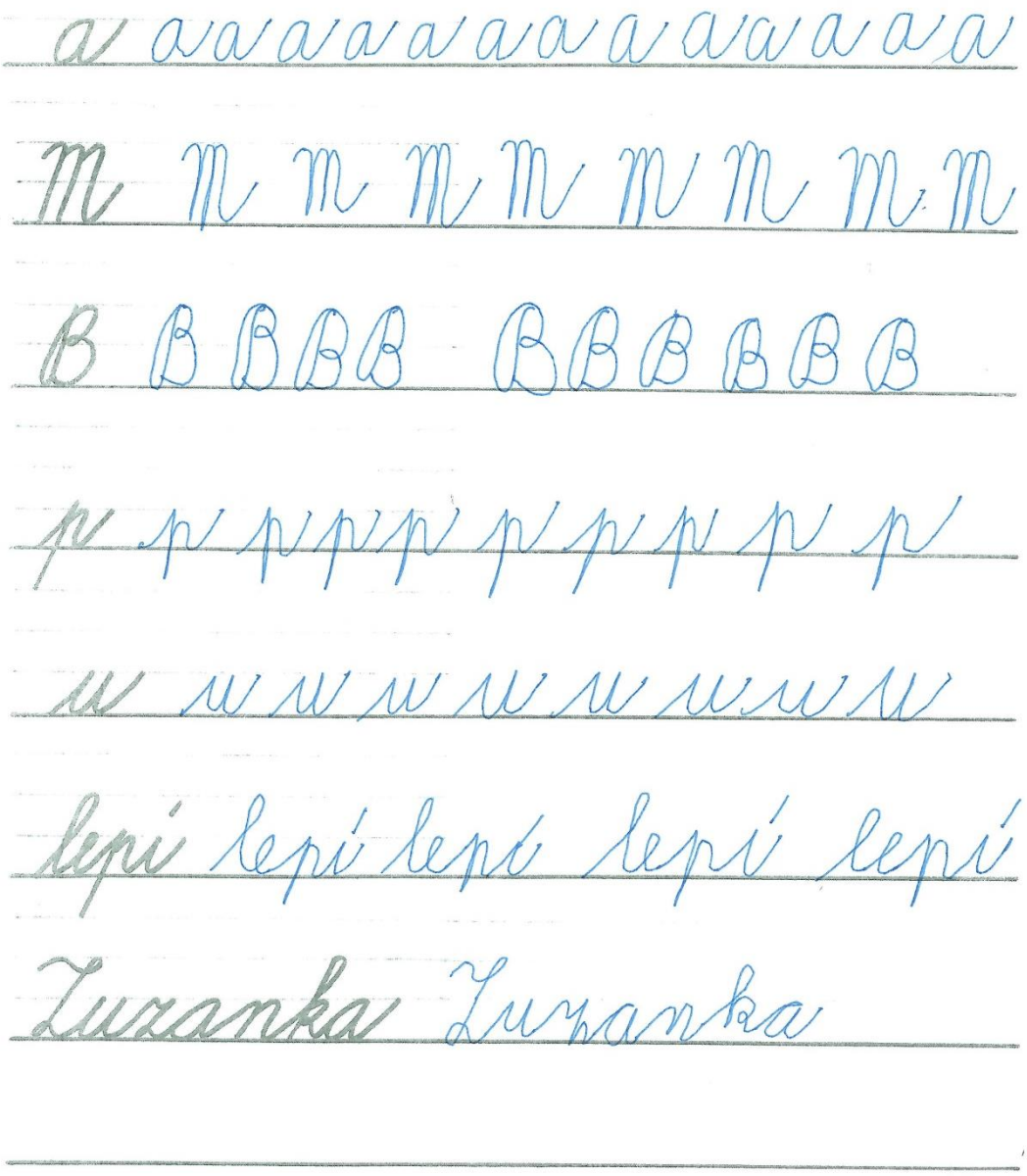

Příloha 42: Uvolňovací cviky, Daniel 1

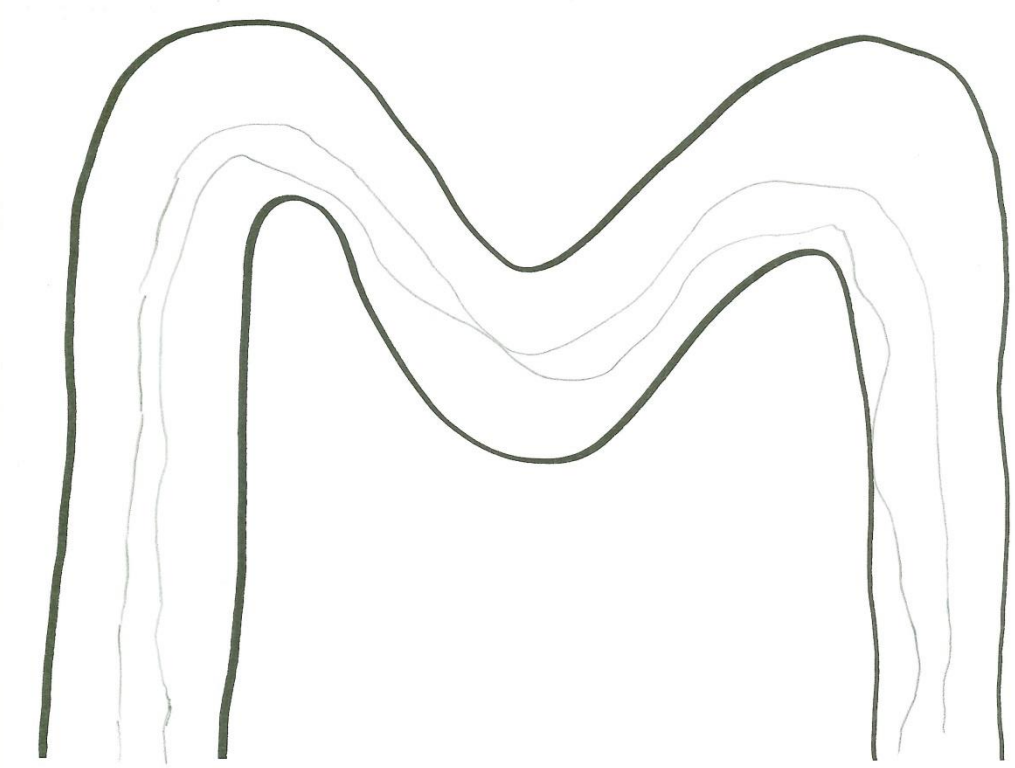

Příloha 43: Uvolňovací cviky, Daniel 2

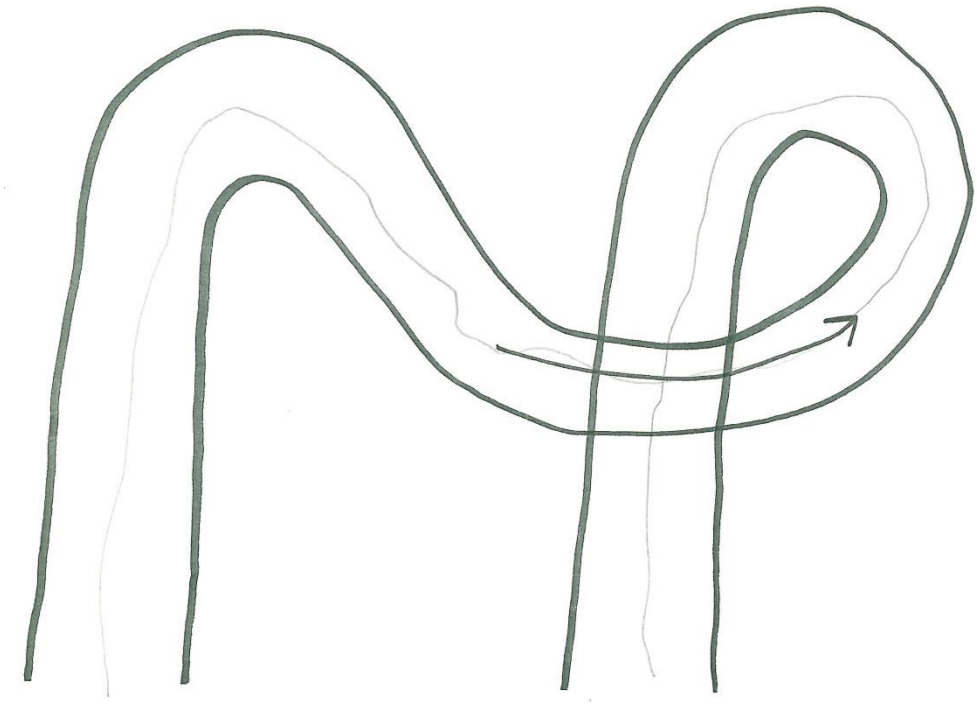

Příloha 44: Uvolňovací cviky, Daniel 3

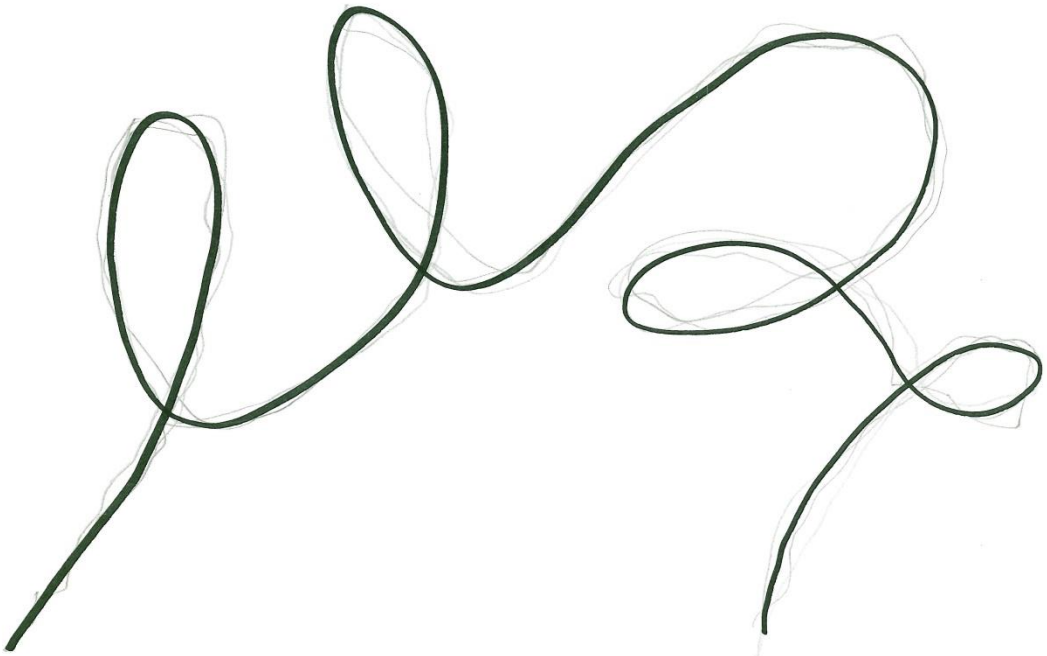

Příloha 45: Uvolňovací cviky, Daniel 4

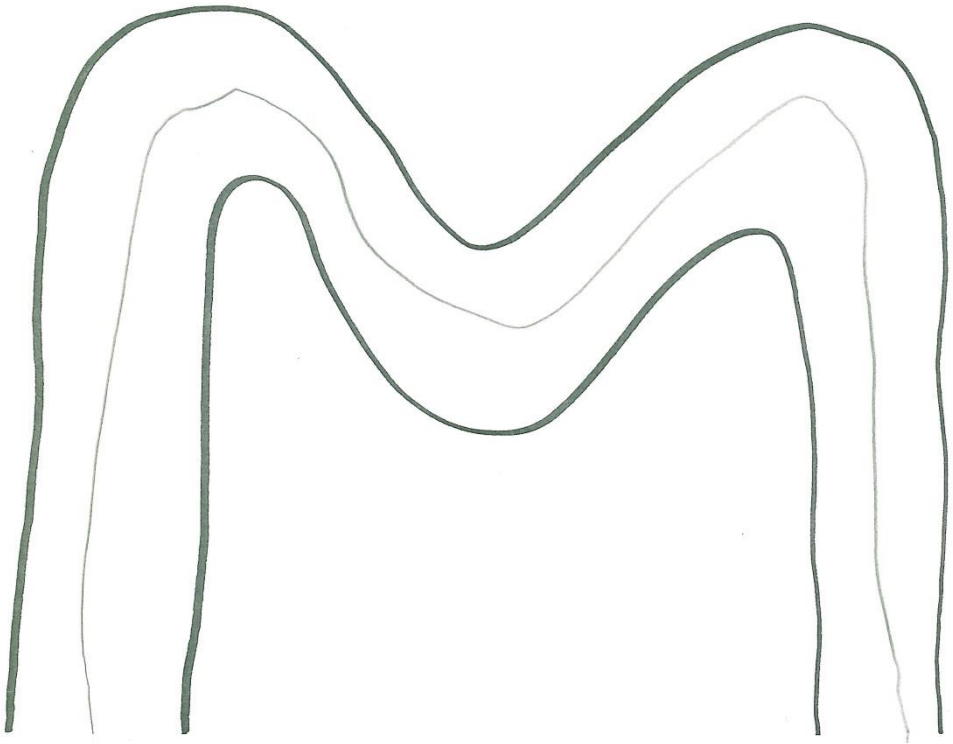

Příloha 46: Uvolňovací cviky, Daniel 5

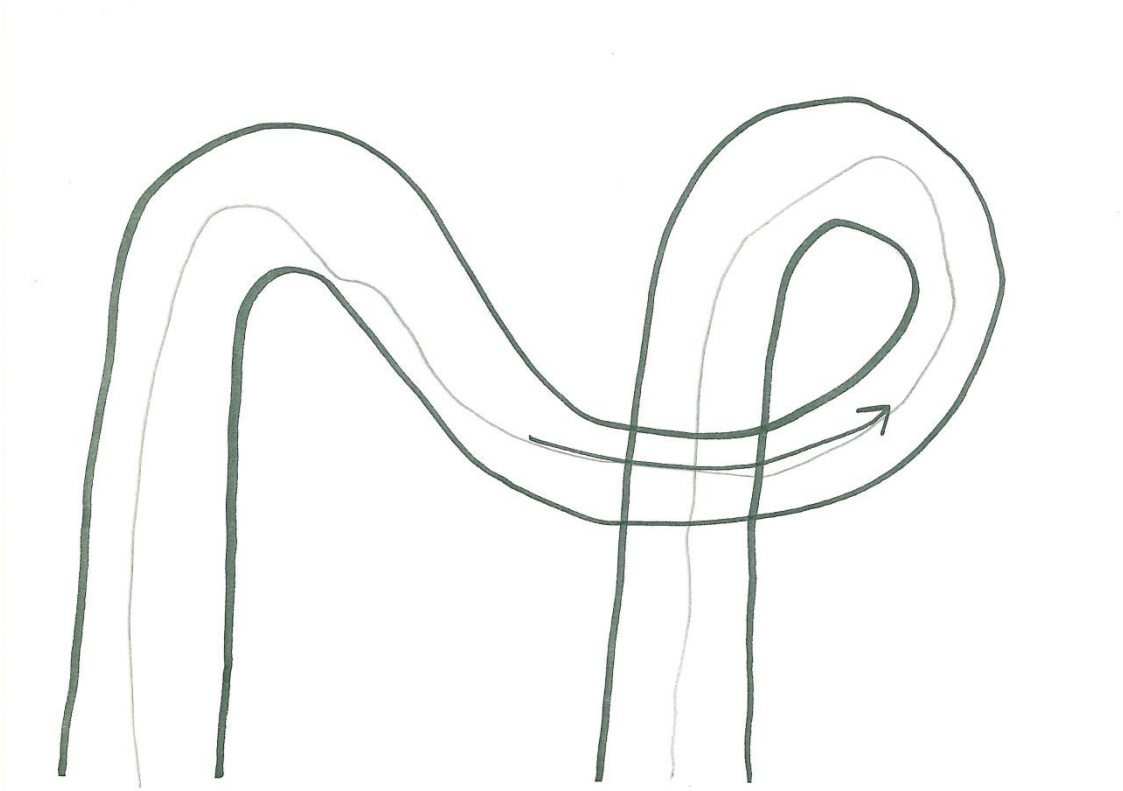

Příloha 47: Uvolňovací cviky, Daniel 6

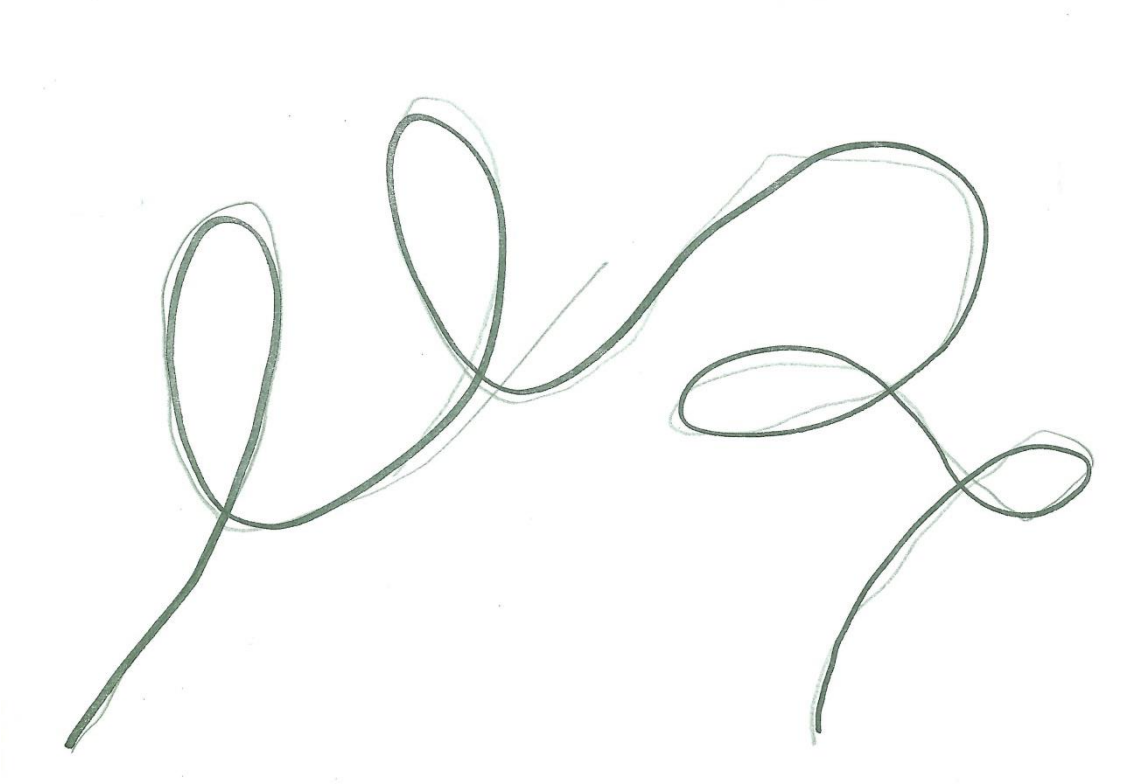

Příloha 48: Uvolňovací cviky, Daniel 7

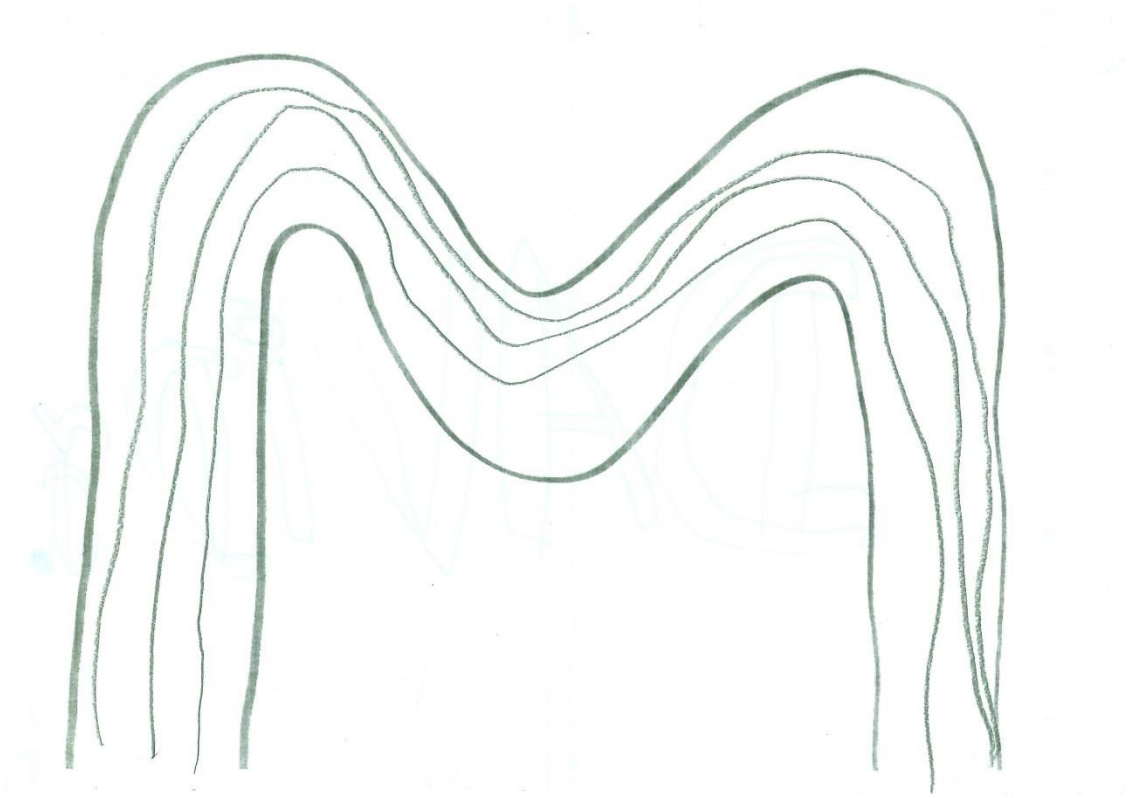

Příloha 49: Uvolňovací cviky, Daniel 8

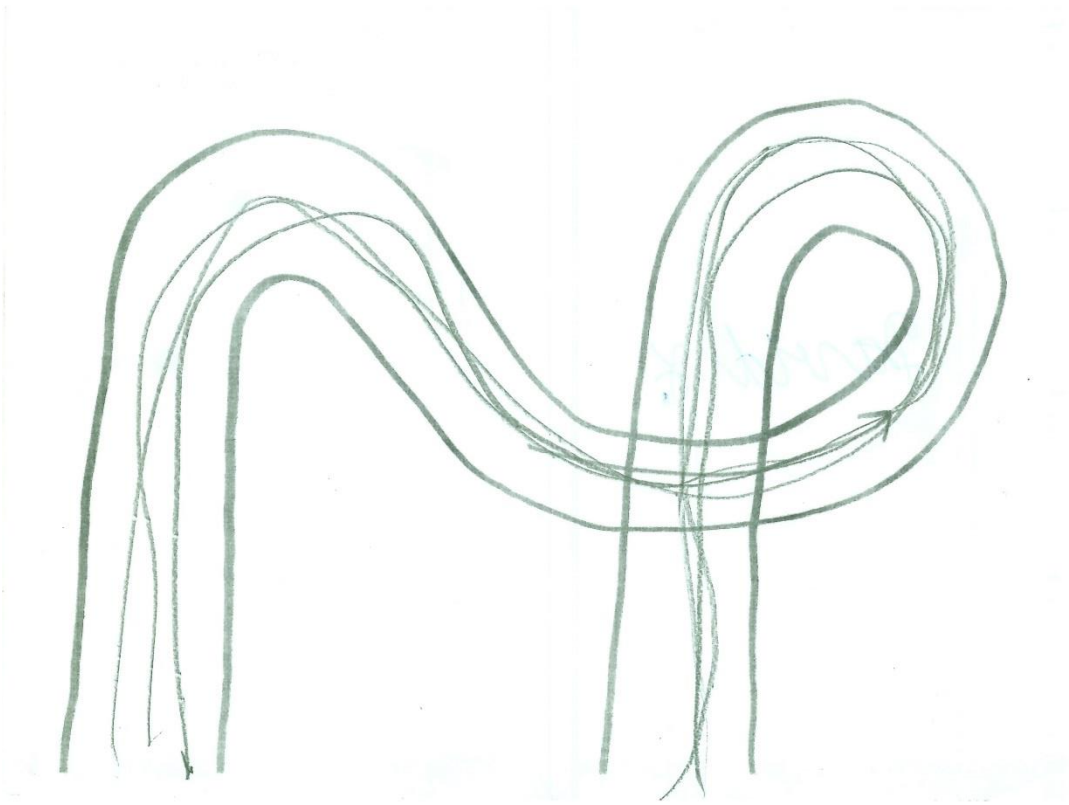

Příloha 50: Uvolňovací cviky, Daniel 9

Příloha 51: Psací písmo, Daniel 1

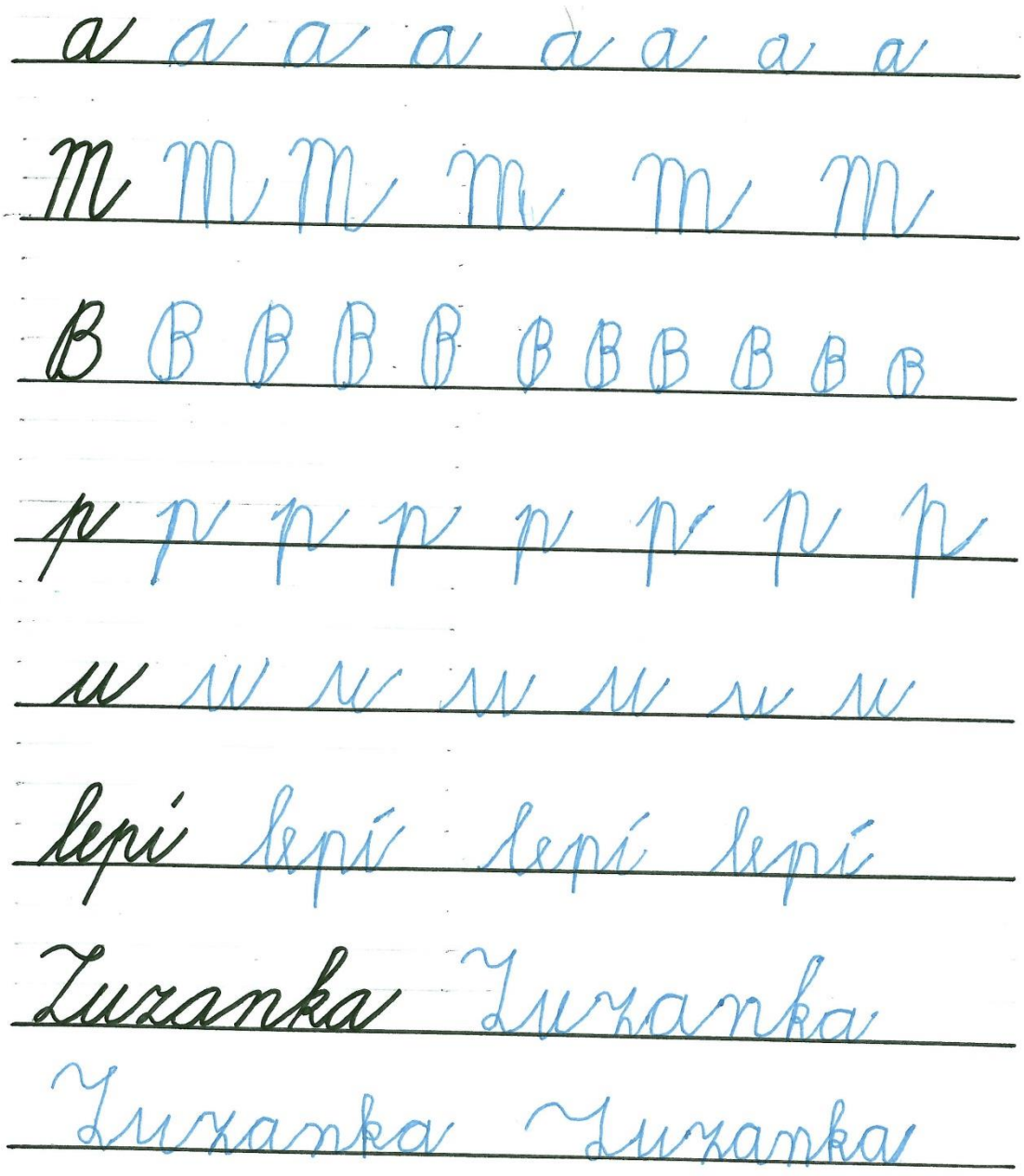

Příloha 52: Psací písmo, Daniel 2

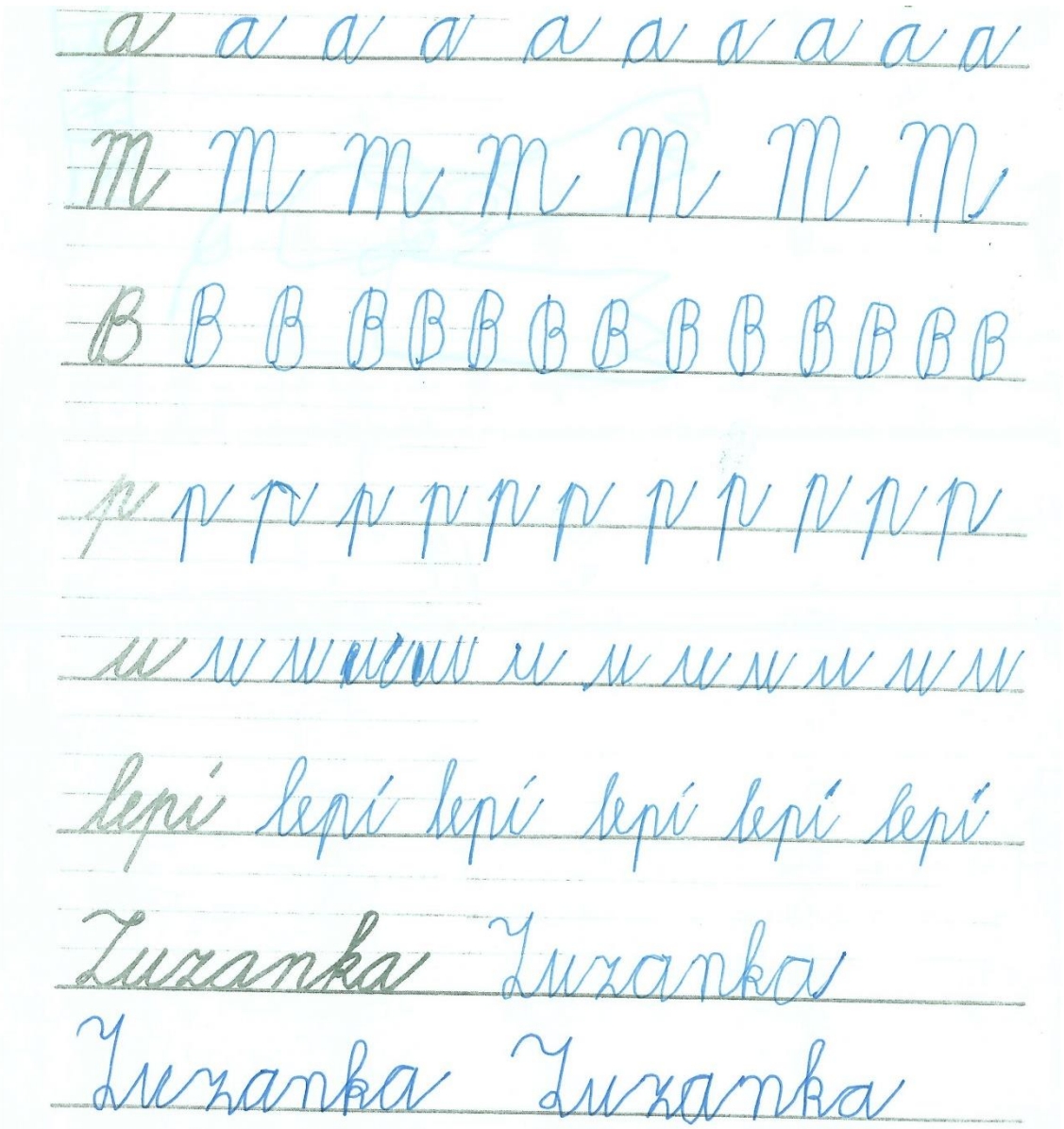

Příloha 53: Psací písmo, Daniel 3

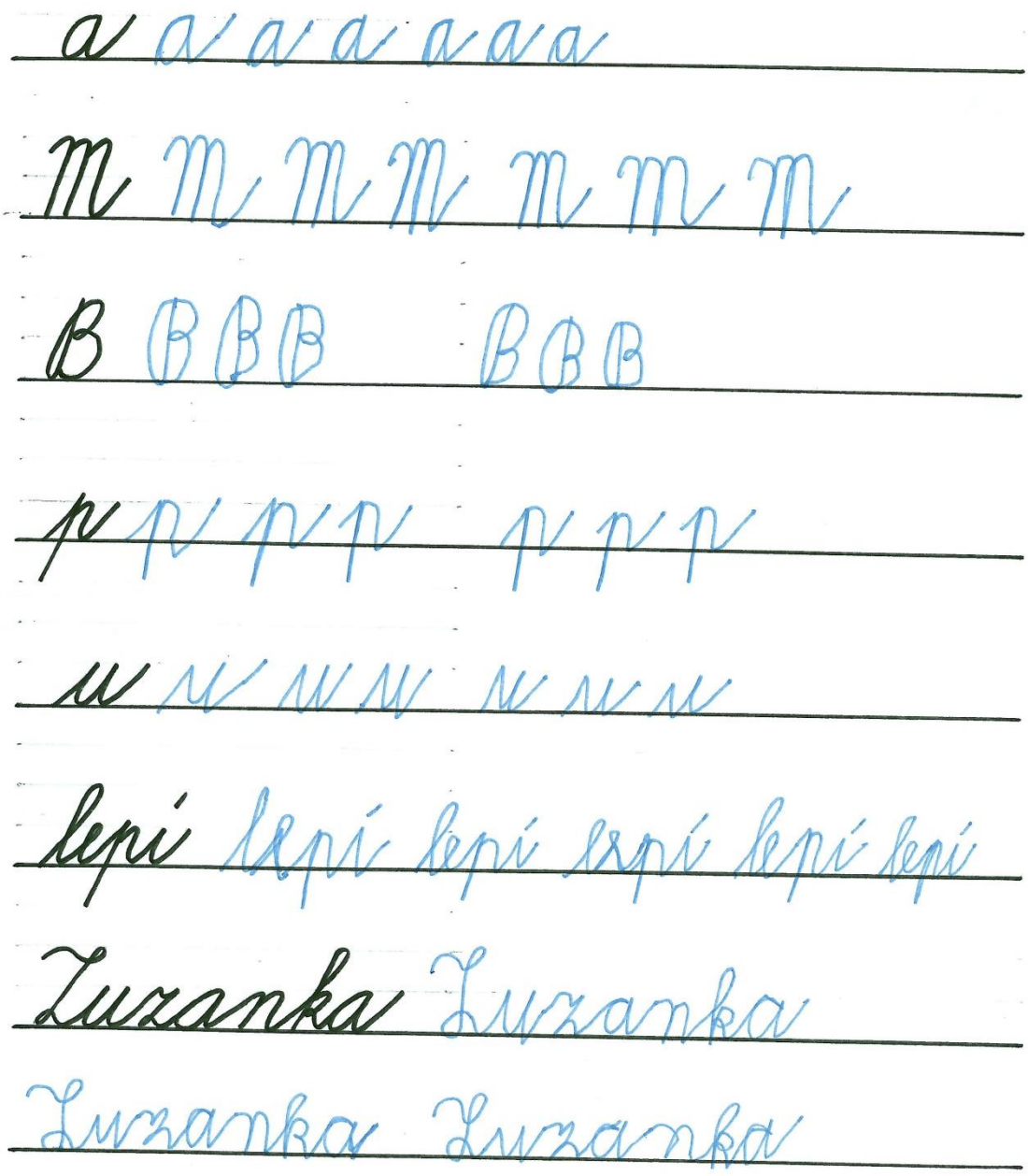

Příloha 54: Uvolňovací cviky, Deniska 1

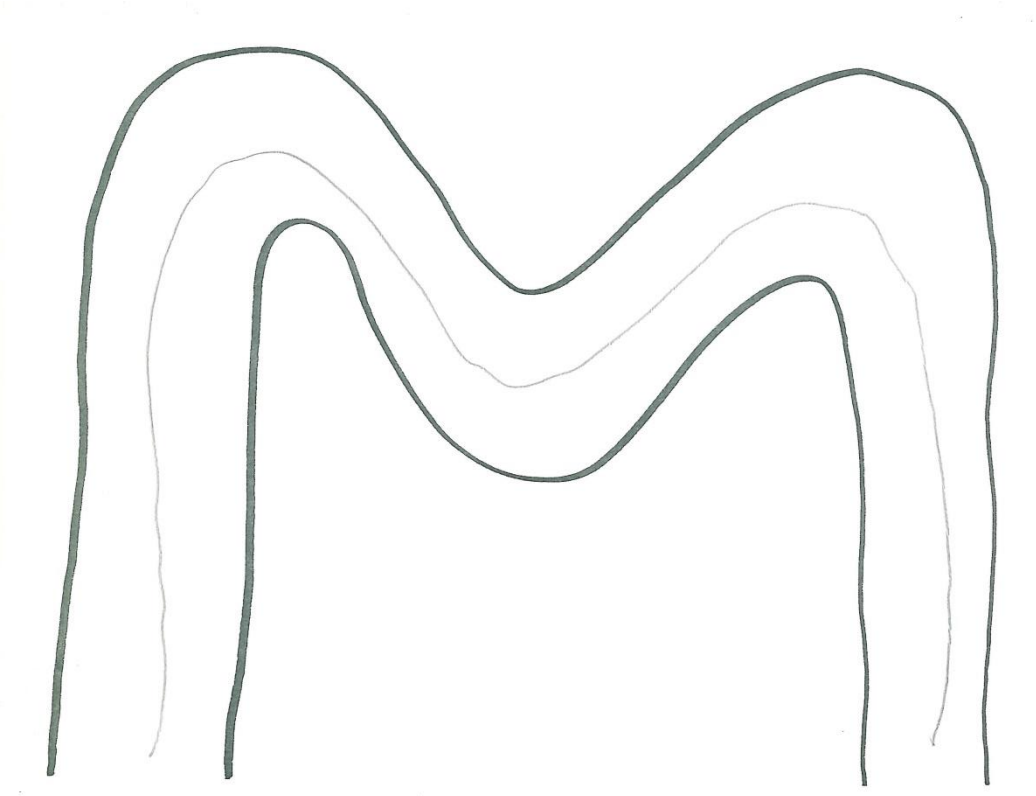

Příloha 55: Uvolňovací cviky, Deniska 2

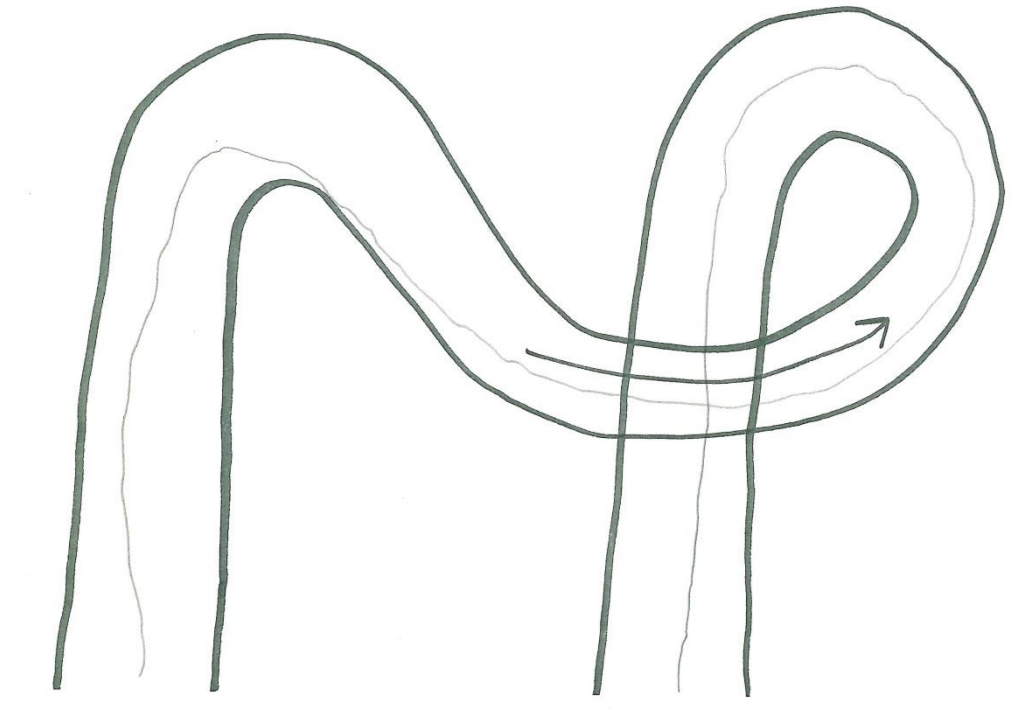

Příloha 56: Uvolňovací cviky, Deniska 3

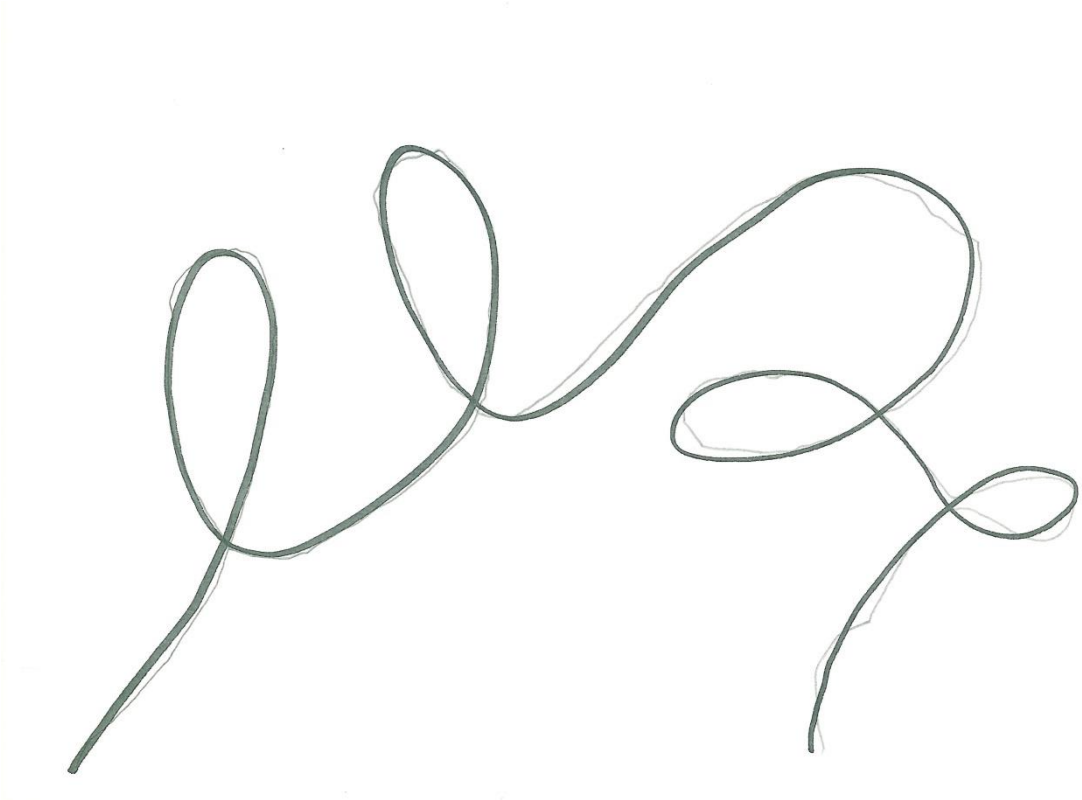

Příloha 57: Uvolňovací cviky, Deniska 4

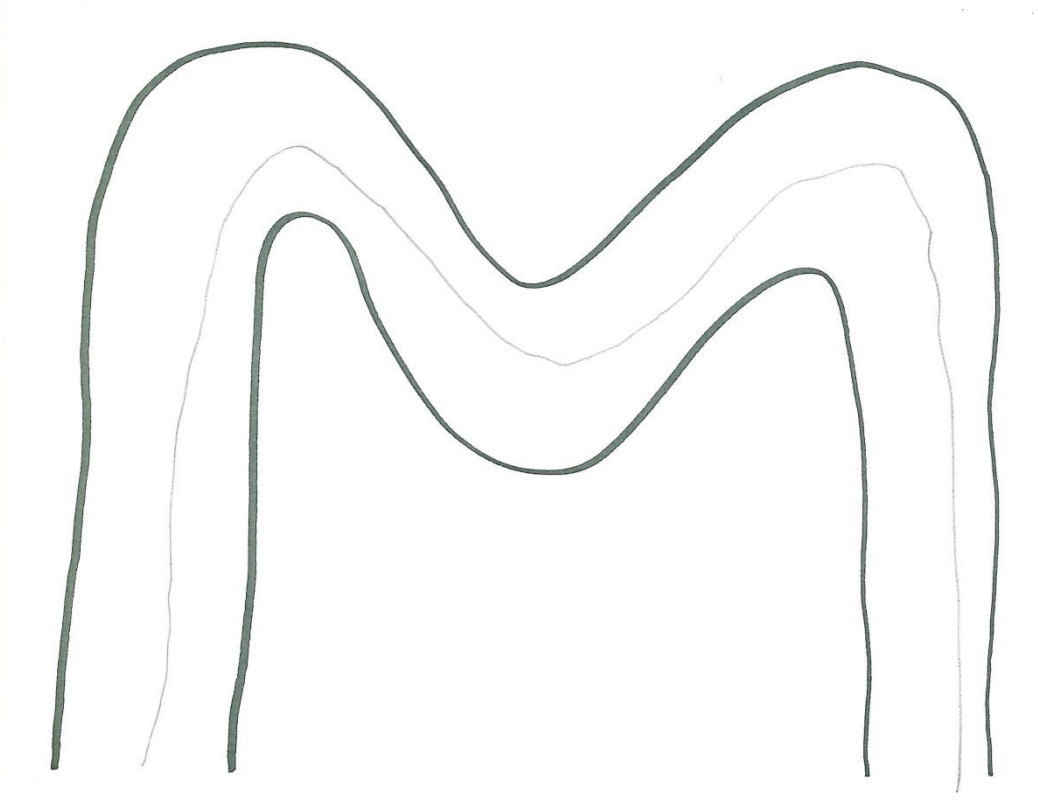

Příloha 58: Uvolňovací cviky, Deniska 5

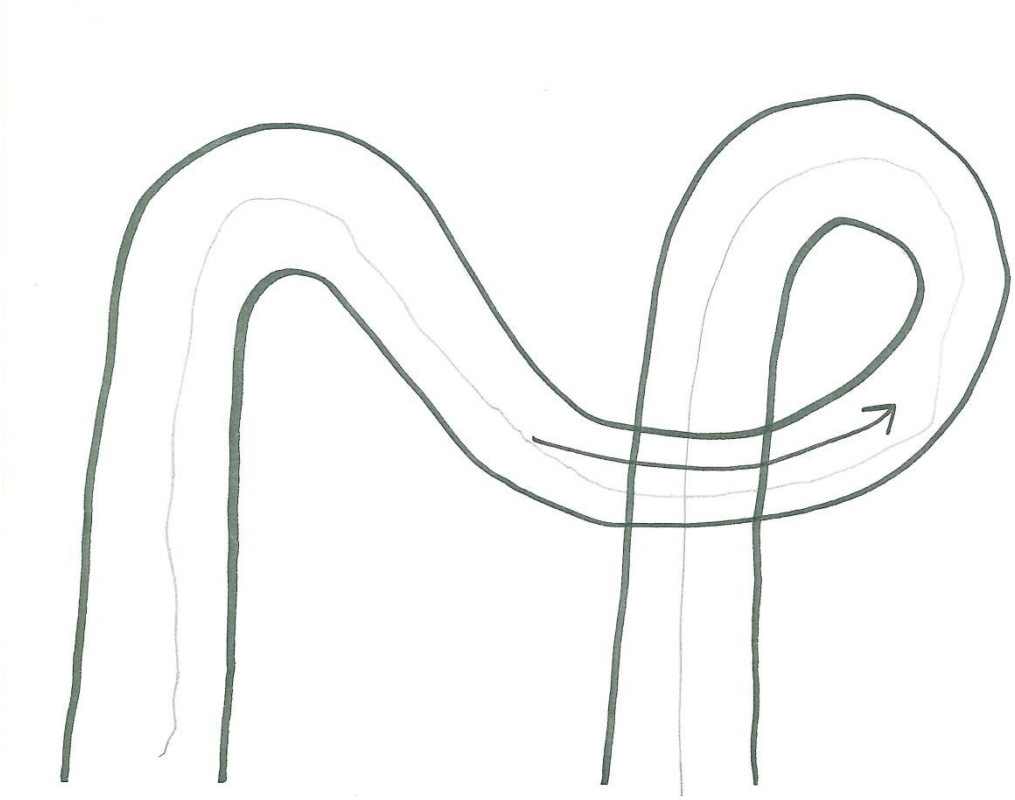

Příloha 59: Uvolňovací cviky, Deniska 6

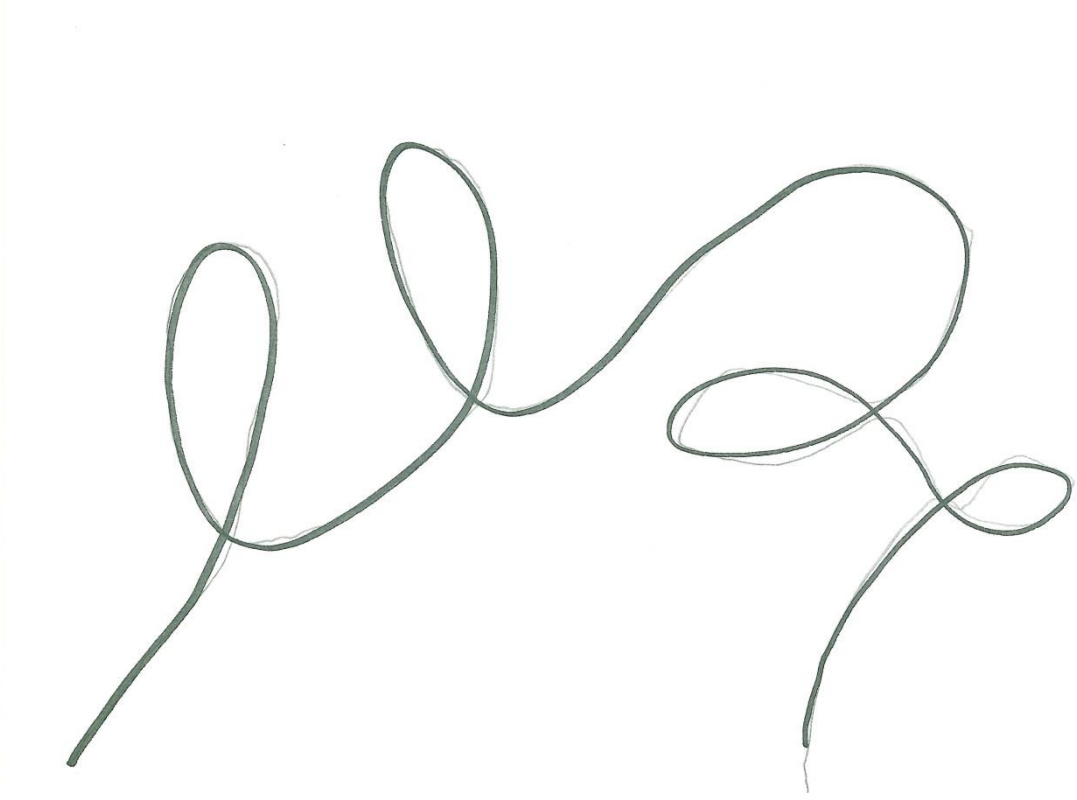

Příloha 60: Uvolňovací cviky, Deniska 7

Příloha 61: Uvolňovací cviky, Deniska 8

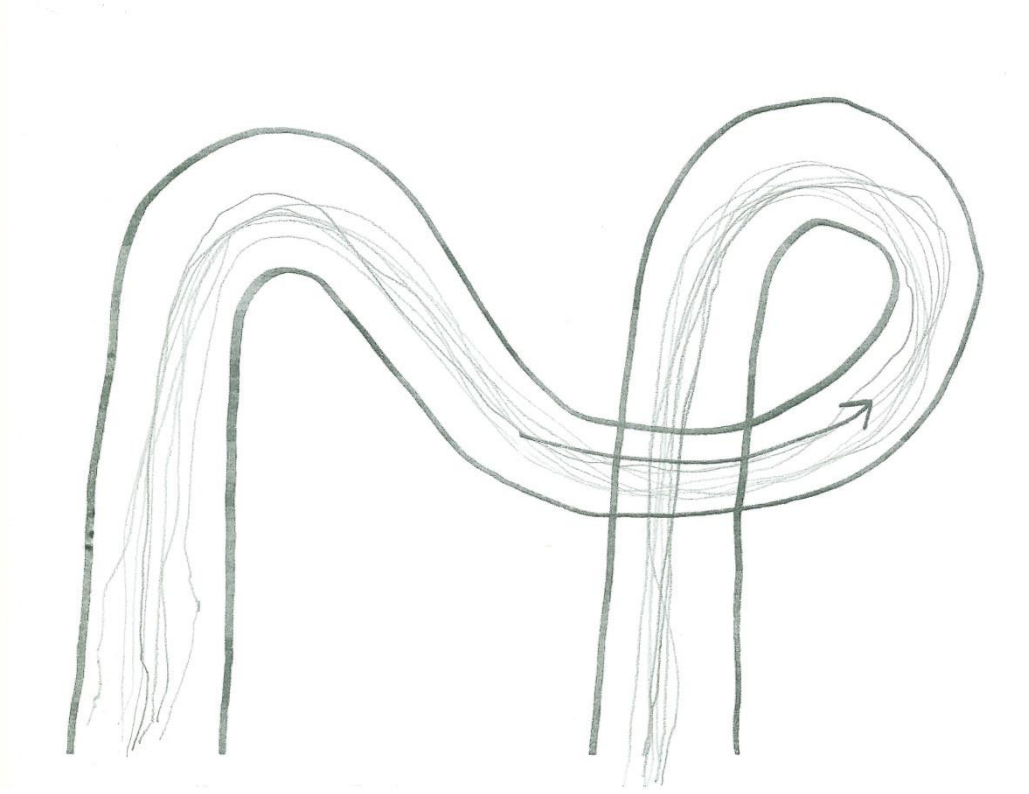

Příloha 62: Uvolňovací cviky, Deniska 9

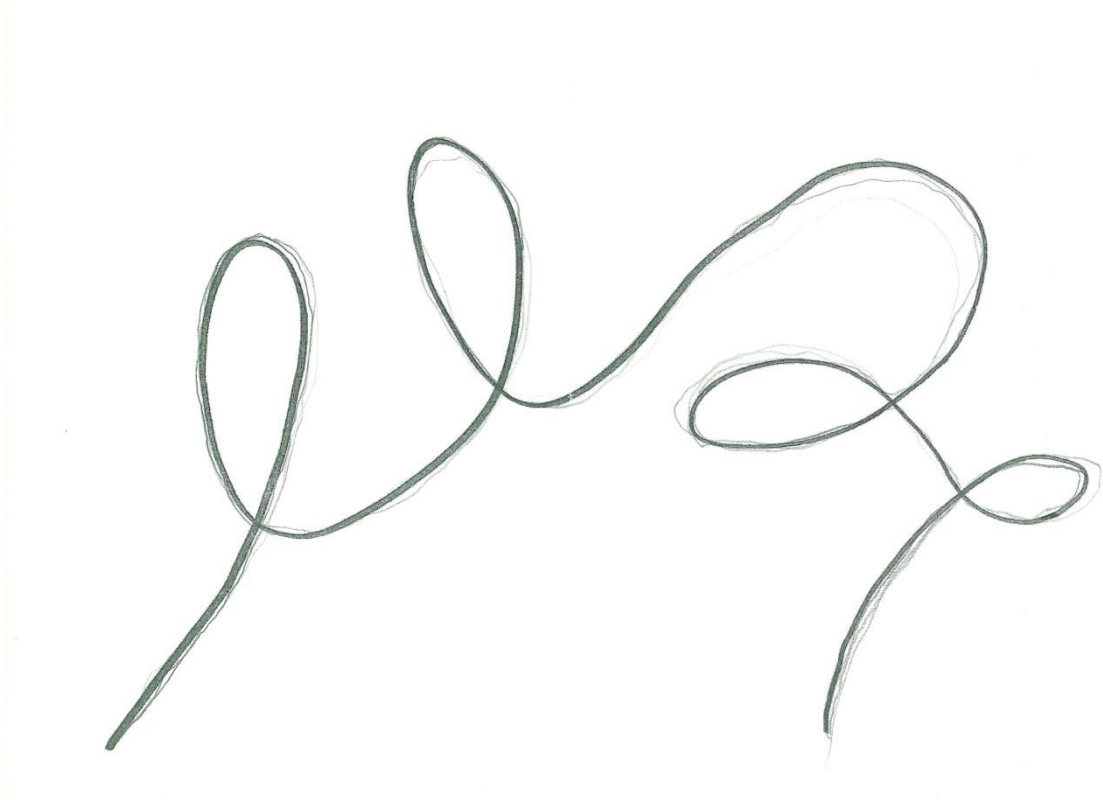

Příloha 63: Psací písmo, Deniska 1

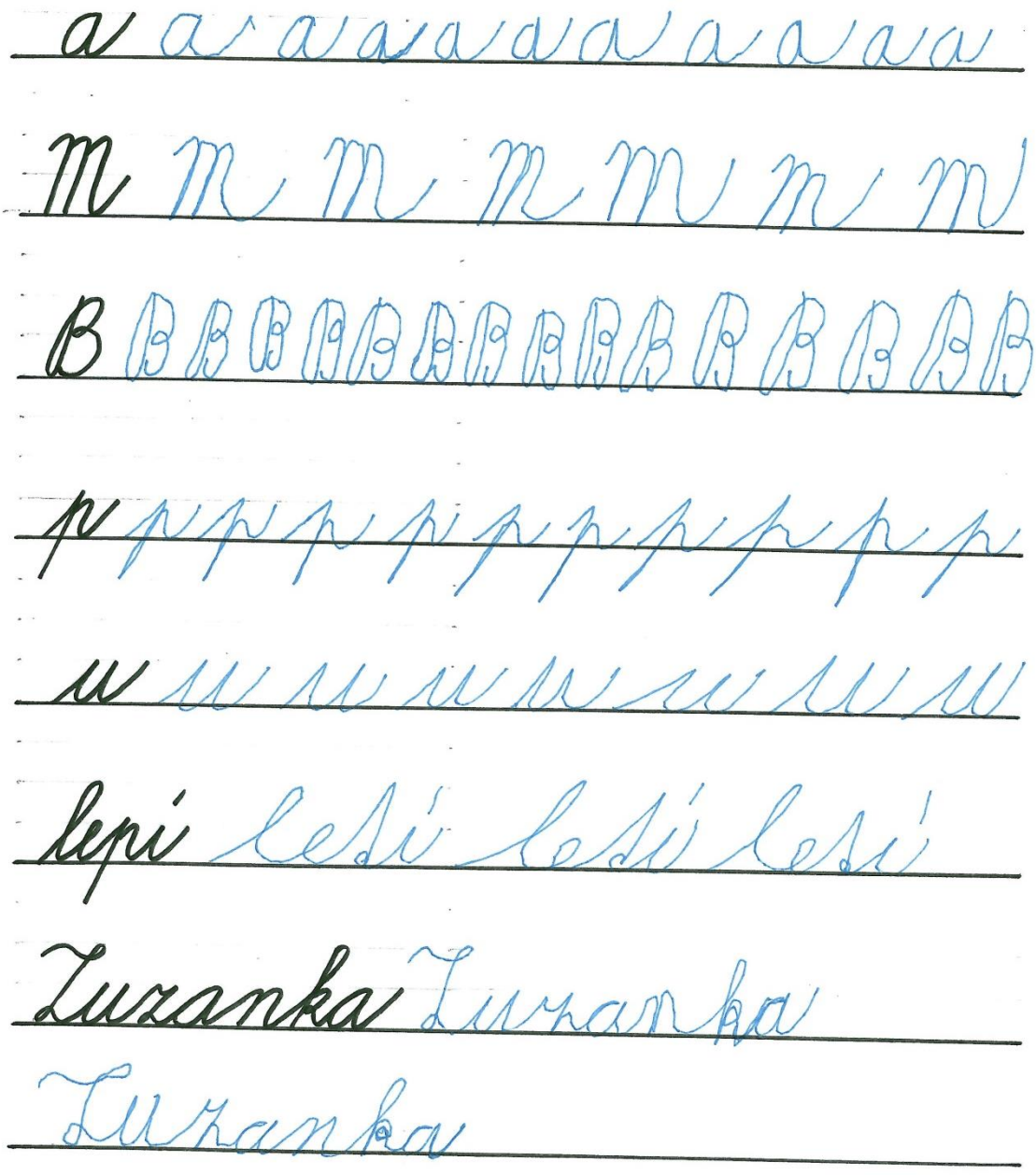
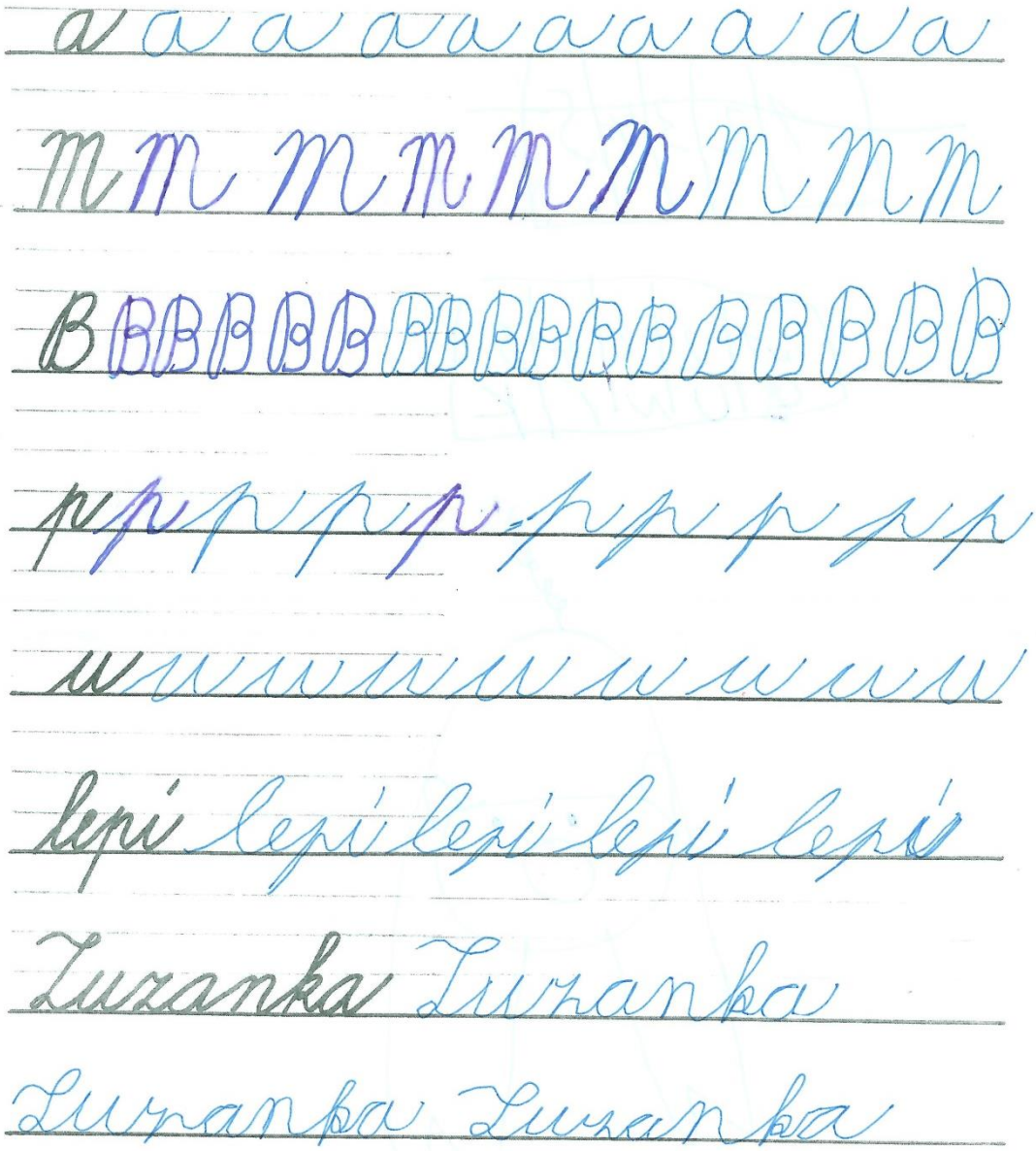
Příloha 64: Psací písmo, Deniska 2